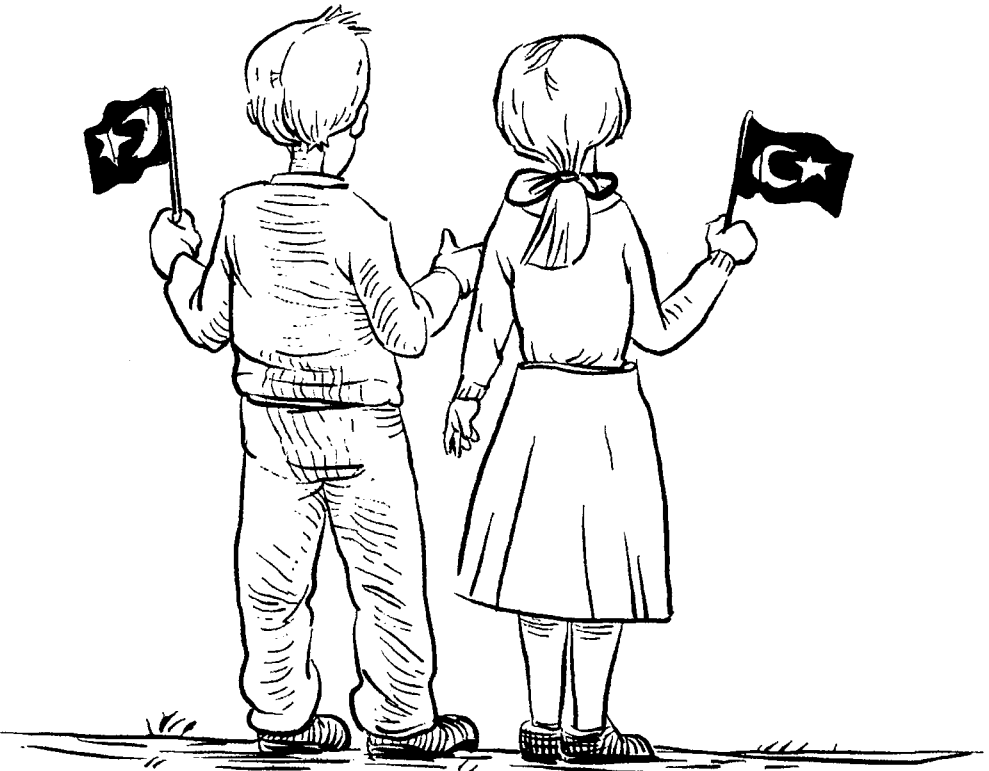

Çocuklar için

Natuk

MUSTAFA KEMAL
ATATÜRK

AZİ ÇOCUK

Önsöz

Atatürk'e ait eserlerin içerisinde 'Nutuk', kuşkusuz, önemli ve özel bir anlam taşımaktadır.

Türkiye Cumhuriyet'i Devleti'nin ilk tarihi olan Nutuk, 15-20 Ekim 1927 tarihleri arasında, Atatürk tarafından kurulmuş olan Cumhuriyet Halk Partisi'nin ikinci kongresinde okunmuştur. Konuşma otuz altı buçuk saat sürmüştür.

1919'dan başlayarak 1927'ye kadar gelen bu eser;

- Kuvayı Milliye Dönemi
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Dönemi
- Cumhuriyet Dönemi olmak üzere üç bölümde ele alınmıştır.

Nutuk, aynı zamanda Cumhuriyet ilkelerinin de en açık ve net savunuculuğunu yapmaktadır.

Ulu Önder Atatürk'ün bu eserinde, onun ne kadar büyük bir asker, devlet adamı, fikir adamı ve saygın bir kişilik olduğunu açıkça görebiliriz.

Atatürk bu eserinde, sadece Kurtuluş Savaşı'nın öyküsünü anlatmakla kalmayıp, kendisinin yanında olup, Cumhuriyetin kuruluşuna yardımcı olanları, Karşısında olan kişileri, kurumları, baltalamaya çalışanları aktarmaktadır. Ama daha da önemlisi, Ulusumuz için düşlediklerini ve çağdaş Türkiye özlemine dile getirmiştir. Kurduğu Cumhuriyet'i gençlere emanet etmiştir.

Mustafa Kemal Atatürk'ün bu ölümsüz ve eşsiz eserini sizlere armağan etmenin mutluluğunu yaşıyoruz.

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK, 1881 yılında Selânik'te Kocakasım Mahallesi, Islahhane Caddesindeki üç katlı pembe bir evde doğdu. Annesi Zübeyde Hanım, Selânik yakınlarındaki Langaza kasabasında yaşayan köklü bir Türk ailesinin kızıdır. Babası Ali Rıza Efendidir. 1871 yılında Zübeyde Hanım'la evlenen Ali Rıza Efendi; milis subaylığı (savaş sırasında orduya yardımcı olarak toplanan silahlı halk gücünü idare eden subay), evkaf kâtipliği (dönemin Vakıflar Genel Müdürlüğü Sekreteri) ve kereste ticareti yaptı. Atatürk'ün beş kardeşinden, sadece Makbule (Atadan) hayatta kaldı.

Küçük Mustafa, öğrenimine Hafız Mehmet Efendinin mahalle okulunda başladı. Sonra, babasının isteğiyle Şemsi Efendi İlkokulu'na geçti. Bu sırada babasını kaybetti (1888). Bir süre Langaza'da, Rapla Çiftliğinde dayısının yanında kaldı. Daha sonra Selânik'e dönüp okulunu bitirdi. Selânik Mülkiye Rüştüyesi (Ortaokulu)'ne kaydoldu. Kısa bir süre sonra 1893 yılında Selânik Askerî Rüştüyesine girdi. Bu okulda matematik öğretmeni Mustafa Bey, adına "Kemal"i ilave etti. 1896-1899 yıllarında Manastır Askerî İdadisi (Lisesi)'ni bitirip, İstanbul'a giderek Harp Okulunda öğrenime başladı. 1902 yılında teğmen rütbesiyle mezun olarak, Harp Akademisine devam etti. 11 Ocak 1905'te yüzbaşı rütbesiyle akademiye tamamladı. 1905-1907 yılları arasında Şam'da 5. Ordu emrinde görev yaptı. 1907'de kolağası (kıdemli yüzbaşı) oldu. Manastıra III. Orduya atandı. 19 Nisan 1909'da İstanbul'a giren Hareket Ordusunda kurmay başkanı (karargâh subayı) olarak görev aldı.

1910 yılında Fransa'ya gönderildi. Picardie Manevralarına katıldı. 1911 yılında İstanbul'da, Genelkurmay Başkanlığı emrinde çalışmaya başladı.

1911 yılında İtalyanların, Trablusgarp'ta saldırısına karşı, Mustafa Kemal ve arkadaşları, Tobruk ve Derne bölgelerinde görev aldı. 22 Aralık 1911 'de İtalyanlara karşı Tobruk Savaşını kazandı. 6 Mart 1912'de Derne'deki Türk birliklerinin komutanlığına getirildi.

Ekim 1912'de Balkan Savaşı başlayınca Mustafa Kemal, Gelibolu ve Bolayır'daki birliklerle savaşa katıldı. Dimetoka ve Edirne'nin geri alınmasında büyük hizmetleri oldu. 1913 yılında Sofya askerî ataşeliğine getirildi. Bu görevdeyken 1914 yılında yarbaylığa yükseldi. Askerî ataşelik görevi Ocak 1915'te sona erdi. Bu sırada I. Dünya Savaşı başlamış, Osmanlı İmparatorluğu savaşa girmek zorunda kalmıştı. Mustafa Kemal, 19. Tümeni kurmak üzere Tekirdağ'da görevlendirildi.

1914 yılında başlayan I. Dünya Savaşında Mustafa Kemal, Çanakkale'de bir kahramanlık destanı yazıp İtilaf Devletlerine "Çanakkale geçilmez!" dedirtti. 18 Mart 1915'te Çanakkale Boğazını geçmeye kalkan İngiliz ve Fransız donanması ağır kayıplar verince, Gelibolu Yarımadasına asker çıkarmaya karar verdiler. 25 Nisan 1915'te Arıburnu'na çıkan düşman kuvvetlerini, Mustafa Kemal'in komuta ettiği 19. Tümen Conkbayırı'nda durdurdu. Mustafa Kemal, bu başarı üzerine albaylığa yükseldi. İngilizler 6-7 Ağustos 1915'te Arıburnu'nda tekrar saldırıya geçti. Anafartalar Grubu Komutanı Mustafa Kemal, 9-10 Ağustos'ta Anafartalar Zaferini kazandı. Bu zaferi 17 Ağustos'ta Kireçtepe, 21 Ağustos'ta II. Anafartalar zaferleri takip etti. Çanakkale Savaşlarında yaklaşık 253.000 şehit veren Türk Ulusu, onurunu İtilaf Devletlerine karşı korumasını bilmiştir. Mustafa Kemal'in askerlerine "Ben size taarruzu emretmiyorum, ölmeyi emrediyorum!" emri cephenin kaderini değiştirmiştir.

Mustafa Kemal, Çanakkale Savaşlarından sonra 1916'da, Edirne ve Diyarbakır'da görev aldı. 1 Nisan 1916'da tümgeneralliğe yükseldi. Rus kuvvetleriyle savaşarak Muş ve Bitlis'in geri alınmasını sağladı. Şam ve Halep'teki kısa süreli görevlerinden sonra 1917'de İstanbul'a geldi. Velihaht Vahdettin Efendi'yle Almanya'ya giderek Batı Cephesinde incelemeler-

de bulundu. Bu seyahatten sonra hastalandı. Viyana ve Karisbad'a giderek tedavi oldu. 15 Ağustos 1918'de Halep'e 7. Ordu komutanı olarak döndü. Bu cephede İngiliz kuvvetlerine karşı başarılı savunma savaşları yaptı. Mondros Mütarekesinin imzalanmasından bir gün sonra 31 Ekim 1918'de Yıldırım Orduları Grup Komutanlığına getirildi. Bu ordunun kaldırılması üzerine 13 Kasım 1918'de İstanbul'a gelip Harbiye Nezareti (Savunma Bakanlığı)'nde göreve başladı.

Mondros Ateşkes Mütarekesi (Antlaşması)'nden sonra İtilaf Devletlerinin, Osmanlı topraklarını işgale başlamaları üzerine Mustafa Kemal, 9'uncu Ordu müfettişi olarak 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıktı. 22 Haziran 1919'da Amasya'da yayımladığı genelgeyle "milletin istiklalini yine milletin azim ve kararının kurtaracağını" ilan edip Sivas Kongresini toplantıya çağırdı. 23 Temmuz-7 Ağustos 1919 tarihleri arasında Erzurum, 4-11 Eylül 1919 tarihleri arasında da Sivas Kongresini toplayarak vatanın kurtuluşu için izlenecek yolun belirlenmesini sağladı. 27 Aralık 1919'da Ankara'da coşkuyla karşılandı. 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılmasıyla Türkiye Cumhuriyetinin kurulması yolunda önemli bir adım atılmış oldu. Meclis ve hükümet başkanlığına Mustafa Kemal seçildi. Türkiye Büyük Millet Meclisi, Kurtuluş Savaşının başarıyla sonuçlanması için gerekli yasaları kabul edip uygulamaya başladı.

Türk Kurtuluş Savaşı 15 Mayıs 1919'da, Yunanlıların İzmir'i işgali sırasında düşmana ilk kurşunun atılmasıyla başladı. 10 Ağustos 1920 tarihinde Sevr Antlaşmasını imzalayarak aralarında Osmanlı İmparatorluğunu paylaşan I. Dünya Savaşının galip devletlerine karşı önce halkın direniş hareketi olarak ortaya çıkmış, Kuvay-ı Milliye adı verilen milis kuvvetleriyle savaşıldı. Türkiye Büyük Millet Meclisi düzenli orduyu kurunca, Kuvay-ı Milliye ile ordu bütünleşmesi sağlanarak savaş zaferle sonuçlandı.

Mustafa Kemal yönetimindeki Türk Kurtuluş Savaşının önemli aşamaları şunlardır:

Sarıkamış (20 Eylül 1920), Kars (30 Ekim 1920) ve Gümürü'nün (7 Kasım 1920) kurtarılışı.

Çukurova, Gaziantep, Kahramanmaraş, Şanlıurfa savunmaları (1919-1921).

I. İnönü Zaferi (6-10 Ocak 1921).

II. İnönü Zaferi (23 Mart - 1 Nisan 1921).

Sakarya Zaferi (23 Ağustos - 13 Eylül 1921).

Büyük Taarruz, Başkomutanlık Meydan Muhaberesi ve Büyük Zafer (26 Ağustos - 9 Eylül 1922).

Sakarya Zaferinden sonra 19 Eylül 1921'de Türkiye Büyük Millet Meclisi, Mustafa Kemale Mareşal Rütbesi ve Gazi unvanını verdi. Kurtuluş Savaşı, 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Antlaşmasıyla sonuçlandı. Böylece Sevr Antlaşmasıyla paramparça edilen, beş altı il büyüklüğünde toprak bırakılan Türk vatanında, ulusal birliğe dayalı yeni bir Türk Devletin kurulması için hiçbir engel kalmadı.

23 Nisan 1920'de Ankara'da TBMM'nin açılmasıyla Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşu müjdelenmişti. Meclisin Türk Kurtuluş Savaşım başarıyla yönetmesi yeni Türk devletinin kuruluşunu hızlandırdı. 1 Kasım 1922'de din ile devlet işleri (hilafet ve saltanat) birbirinden ayrılarak, saltanat kaldırıldı. Böylece Osmanlı İmparatorluğumla yönetsel bağlar koparıldı. 29 Ekim 1923'te cumhuriyet idaresi kabul edildi. Atatürk oy birliğiyle ilk cumhurbaşkanı seçildi. 30 Ekim 1923'te İsmet İnönü tarafından cumhuriyetin ilk hükümeti kuruldu. Türkiye Cumhuriyeti, "Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir" ve "Yurtta barış cihanda barış" temelleri üzerinde yükselmeye başladı.

Soyadı Kanununa göre, 24 Kasım 1934'te TBMM'ce Mustafa Kemale "Atatürk" soyadı verildi.

Atatürk, 24 Nisan 1920 ve 13 Ağustos 1923 tarihlerinde TBMM başkanlığına seçildi. Bu başkanlık görevi devlet-hükümet başkanlığı düzeyindeydi. 29 Ekim 1923 yılında cumhuriyet ilan edildi. Atatürk ilk cumhurbaşkanı seçildi. Anayasaya göre dört yılda bir cumhurbaşkanlığı seçimleri yapıldı. 1927, 1931, 1935 yıllarında da, Atatürk yeniden TBMM tarafından cumhurbaşkanı seçildi.

Atatürk, yurt gezilerine çıkarak devlet çalışmalarını yakından denetledi. Aksaklıklarla ilgili emirler verdi. Cumhurbaşkanı sıfatıyla Türkiye'yi ziyaret eden yabancı devlet başkanları, başbakanlar, bakanlar ve komutanlarını ağırladı.

15-20 Ekim 1927 tarihinde Kurtuluş Savaşımını ve cumhuriyetin kuruluşunu anlatan Büyük Nutuk'u, 29 Ekim 1933 tarihinde de 10. Yıl Nutkunu okudu.

Atatürk sade yaşamayı severdi. 29 Ocak 1923'te Latife Hanımla evlendi. Birçok yurt gezisine birlikte çıktılar. Bu evlilik 5 Ağustos 1925 tarihine kadar devam etti. Çocukları çok seven Atatürk, Afet (İnan), Sabiha (Gökçen), Fikriye, Ülkü, Nebile, Rukiye, Zehra adlı kızları ve Abdurrahim Tunçak'ı manevi evlat edindi. Mustafa ve İhsan adlı çocukları himayesine aldı. Onlara iyi bir gelecek hazırladı.

1937 yılında çiftliklerini Hazineye, bir kısım taşınmazlarını da Ankara ve Bursa belediyelerine bağışladı. Mirasından kız kardeşine, manevi evlatlarına, Türk Dil ve Tarih kurumlarına pay ayırdı. Kitap okumayı, müzik dinlemeyi, dans etmeyi, ata binmeyi ve yüzmeyi çok severdi. Zeybek oyunlarına, güreşe, Rumeli Türkülerine aşırı ilgisi vardı. Tavla ve bilardo oynamaktan büyük keyif alırdı. Sakarya adlı atıyla, köpeği Foksa çok değer verirdi. Zengin bir kitaplığı vardı. Akşam yemeklerine, devlet ve bilim adamlarıyla sanatçıları davet eder, ülkenin sorunlarını tartışırdı. Temiz ve düzenli giyinmeye özen gösterirdi. Doğayı çok severdi. Sık sık Atatürk Orman Çiftliğine gider, orada yapılan çalışmalara bizzat katılırdı. Fransızca ve Almanca biliyordu.

10 Kasım 1938 saat 09:05'te yakalandığı siroz hastalığından kurtulamadı. İstanbul Dolmabahçe Sarayında hayata gözlerini yumdu. Cenazesi 21 Kasım 1938 günü yapılan törenle, geçici istirahatgâhı olan Ankara Etnografya Müzesinde toprağa verildi. Anıtkabir yapıldıktan sonra naaşı görkemli bir törenle 10 Kasım 1953 günü ebedî istirahatgâhına gömüldü.

İçindekiler

Samsun'a Çıktığım Gün Genel Durum ve Görünüş.....	21
1919 yılı Mayısının 19. günü Samsun'a çıktım.	21
Genel durum ve görünüş:.....	21
KURTULUŞ YOLLARI	22
MİLLİ KURULUŞLAR, SİYASAL AMAÇLARI.....	23
YURT İÇİNDE VE İSTANBUL'DA MİLLİ VARLIĞA DÜŞMAN KURULUŞLAR... 25	
İNGİLİZ MUHIPLER CEMİYETİ	25
AMERİKAN MANDASINI İSTEYENLER.....	26
ORDUMUZUN DURUMU	26
MÜFETTİŞLİK GÖREVİMİN GENİŞ YETKİLERİ.....	28
GENEL DURUMA DAR ÇERÇEVEDEN BAKIŞ.....	28
DÜŞÜNÜLEN KURTULUŞ YOLLARI	30
BENİM KARARIM.....	30
YA İSTİKLAL YA ÖLÜM!	31
UYGULAMAYI BÖLÜMLERE AYIRMAK VE ADIM ADIM AMACA VARMAK	32
MİLLİ SIR.....	32
YUNAN ORDUSUNUN MANİSA VE AYDINA GİRİŞİ.....	33
MİLLİ TEŞKİLATIN KURULMASI VE "MİLLETLİN UYARILMASI	33
MİLLİ GÖSTERİ VE MİTINGLER.....	34
MİLLİ GÖSTERİLERİN YANKILARI.....	35
ALİ KEMAL BEY'İN GENELGESİ	35
ALİ KEMAL BEY VE PADİŞAH.....	36
ALİ GALİP BEY SİVAS'TA	37
SİVAS'A GİDİŞ	37
ERZURUM'A GİDİŞ	38
ULUSAL AMAÇ İÇİN ORTAYA ATILMA KARARI.....	39
ERZURUM KONGRESİ	39
ERZURUM KONGRESİ BİLDİRİSİ VE KARARLARI.....	40
ERZURUM KONGRESİ'NDE GÖRÜLEN KARARSIZLIKLAR	42
AVRUPA'DAN BİR ŞEY YAPAMADAN DÖNEN FERİT PAŞAYA ÇEKTIĞİM ŞİFRELI TELGRAF	43
SİVAS VALİSİNİN KAYGILARI.....	44
Erzurum'da, Mustafa Kemal Paşa'ya	45
Sivas Valisi Reşit Paşa'ya	47
ERZURUM'DAN AYRILMA KARARI	49
SİVAS YOLUNDA.....	50
SİVAS KONGRESİ AÇILIYOR.....	51
SİVAS KONGRESİNİN GÜNDEMİ	52
MANDA VE HİMAYE SORUNUNUN KONGREDE GÖRÜŞÜLMESİ	54
ERZURUM KONGRESİ HİÇBİR MANDA VE HİMAYE KABULÜNE KARAR VERMEMİŞTİR	55
SİVAS KONGRESİ'Nİ SONUÇSUZ BIRAKMA ÇABASI.....	58

ALİ GALİP OLAYI	59
Belge 57:.....	61
Elazığ Valisi Galip Beyefendiye Sunulmuştur	61
"Dâhiliye Nazırı Adil Bey'e;.....	63
"Malatya'da İlyas Beyefendiye;.....	64
"Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne	65
"Harbiye Nazırı Cemal Paşa Hazretlerine,Ahmet İzzet Paşa Hazretlerine	66
ALİ RIZA PAŞA CUMHURİYET İLANINI SEZİYOR	67
AMASYA GÖRÜŞMELERİ	68
SAİT MOLLA NASIL ÇALIŞIYORDU?	71
Birinci Mektup:.....	72
İkinci Mektup:.....	73
Üçüncü Mektup:.....	74
Dördüncü Mektup:.....	74
Beşinci Mektup:.....	75
Altıncı Mektup:.....	75
Yedinci Mektup	76
Sekizinci Mektup:.....	77
Dokuzuncu Mektup:.....	78
Onuncu Mektup:.....	78
On İkinci Mektup:.....	78
"Sivas'ta Üçüncü Kolordu Komutanlığına Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine... 80	80
"Harbiye Nazırı Cemal Paşa Hazretlerine	81
MİLLİ ÖRGÜTLERİN DÜZENLENMESİ	83
20'nci Kolordu Komutanlığı'na Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine Özel;.....	85
GENEL DURUMU YÖNETME SORUMLULUĞU ALANLAR, HEDEFLENEN AMACA DA VE TEHLİKEYE DE ÇOK YAKINDIRLAR	85
YENİ MİLLETVEKİLLERİYLE ANKARA'DA GÖRÜŞME GİRİŞİMİ	86
BAYBURT'TA YALANCI PEYGAMBER	87
Genelge:.....	88
ALDATICI SÖZLER VE AĞIR İFTİRALAR	88
Rauf Bey'e özel:.....	89
GÜNCEL DURUMLARA BAĞLI KALAMAZDIK	91
"Hakkâri Milletvekili Mazhar Müfit Beyefendi'ye.....	91
AKBAŞ CEPHANELİĞİ VE KÖPRÜLÜ HAMDİ BEY	92
İTİLAFLARININ TELGRAF İLE YAPMAK İSTEDİKLERİ RESMİ BİLDİRİ	93
Resmi Bildirim.....	94
Bütün Vali ve Komutanlara ve Müdafaa-i Hukuk Heyetlerine;.....	96
YABANCI DEVLETLERE YAPTIĞIM PROTESTO	96
Protesto:.....	96
Şifre:.....	97
MİLLETE YAYIMLADIĞIM BİLDİRİ	98
Bildiri:.....	98
OLAĞANÜSTÜ YETKİLERİ OLAN BİR MECLİSİN ANKARA'DA	

TOPLANMA KARARI.....	99
"İllere, Bağımsız Sancaklara ve Kolordu Komutanlarına;.....	100
"Düzce'de Millet Meclisi Sayın Başkanı	102
CELÂLETTİN ARİF BEYİN GÖRÜŞ AYRILIĞI	102
Ankara'da Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine;.....	102
"Ankara'da Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine;.....	103
CELÂLETTİN ARİF BEY, MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞINI BIRAKAMIYOR.....	104
SEÇİM SIRASINDA BAZI YERLERDEKİ BÜYÜK HÜKÜMET GÖREVLİLERİNİN ÇIKARDIKLARI ZORLUKLAR	104
SAMSUN'DAKİ SUBAYLAR ARASINDA SÖZDE PADİŞAHI TUTANLAR VARMİŞ.....	104
Türkiye büyük millet meclisi! toplanıyor	105
TÜRK ULUSUNUN İZLEMESİ GEREKEN SİYASAL İLKE: MİLLİ SİYASET ..	108
HÜKÜMET KURMA İŞİ.....	109
ULUSAL EGEMENLİK TEMELİNE DAYANAN HALK HÜKÜMETİ: CUMHURİYET	110
TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ, BAŞKANLIĞINA BENİ SEÇTİ.....	111
HÜKÜMETİN KURULUŞU	111
ATAN HAINLIĞI YASASI VE İSTİKLAL MAHKEMELERİNİN KURULMASI..	112
İÇ AYAKLANMALAR	112
ANZAVUR VE DÜZCE AYAKLANMALARI	112
HİLAFET ORDUSU	113
YENİHAN, YOZGAT VE BOĞAZLIYAN AYAKLANMALARI	114
GÜNEY SINIRLARIMIZDAKİ OLAYLAR.....	115
KONYA AYAKLANMASI	116
SAVAŞ CEPHELERİNİN DURUMU	116
1- İzmir Yunan Cephesi:.....	116
2- Güney Fransız Cephesi:.....	117
ETHEM VE KARDEŞLERİ ZAMAN KAZANMAK İÇİN BİZİ ALDATMAYA ÇALIŞIYORLARDI	118
ÇERKEZ ETHEM, HÜKÜMETİN YASALARINI TANIMİYOR	119
ÇERKEZ ETHEM'E BİR ÖĞÜT KURULU GÖNDERİLİYOR	120
AYAKLANAN ETHEM VE KARDEŞLERİNE KARŞI SAVAŞA GİRİŞİLMESİNİ BÜYÜRDÜM.....	121
ETHEM VE KARDEŞLERİ GÜÇLERİYLE BİRLİKTE DÜŞMANIN YANINDA KENDİLERİNE YARAŞAN DURUMU ALDILAR	122
TEVFİK PAŞA VE ARKADAŞLARI ANADOLU'YU İSTANBUL HÜKÜMETİNE BAĞLAMAYA ÇALIŞIYORLAR:.....	122
Temel Maddeler	123
İLK ANAYASAMIZIN TARİHÇESİ	124
HALİFELİK VE PADİŞAHLIK SORUNLARI ÜZERİNDE TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE YAPTIĞIM AÇIKLAMA.....	125
CEPHE KARARGÂHINA GİDİŞ	125
SAVUNMA HATTI YOKTUR, SAVUNMA ALANI VARDIR.....	126

BÜTÜN TÜRK MİLLETİNİ, CEPHEDE BULUNAN ORDU GİBİ, DUYGU VE DÜŞÜNCELERİYLE SAVAŞ İLE İLGİLENDİRİLMELİYDİM	126
PONTUS SORUNU	127
ANADOLU ORTASINDA YENİDEN ÇIKAN İÇ İSYANLAR.....	128
BENİM ANKARA'DAN UZAKLAŞMAM İSTENİYORDU.....	128
İKİNCİ GRUP OLUŞUYOR.....	129
ORDU SAFLARINA KADAR SOKULAN FESAT DÜŞÜNCELER.....	130
ORDUMUZUN KARARI SALDIRIDIR	130
YETERİNCE HAZIRLANMIŞ OLMASI GEREKEN ÜÇ ARAÇ, İÇ VE DIŞ CEPHELERİMİZ	131
BAŞKOMUTANLIK YASASI'NIN TARİHÇESİ	132
MEMLEKETİN ÇIKARLARI ADINA BAŞKOMUTANLIK GÖREVİNİ SÜRDÜRME KARARINI VERDİM	132
ORDUMUZUN MADDİ VE MANEVİ GÜCÜ, MİLLİ İSTEKLERİ GÜVEN İLE GERÇEKLEŞTİREBİLECEK BİR AŞAMADA.....	133
SOYLU BİR MİLLETİ UTANILIR DURUMA DÜŞÜREN VAHDETTİN	134
DİN OYUNCULARI, HALİFEYİ BÜTÜN MÜSLÜMANLARA EGEMEN BİR DEVLET BAŞKANI YAPMAK İSTİYORLARDI	135
HALİFELİK SORUNU HAKKINDA HALKIN KUŞKU VE KAYGILARINI GİDERMEK İÇİN YAPTIĞIM AÇIKLAMA	136
LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASI.....	137
MONDROS ATEŞKES ANTLAŞMASINDAN SONRA TÜRKİYE'YE YAPILAN DÖRT BARIŞ ÖNERİSİ ARASINDA BİR KARŞILAŞTIRMA.....	137
SINIRLAR.....	138
a- Trakya sınırı;.....	138
b- İzmir bölgesi;.....	138
c- Suriye sınırı;.....	139
d- Irak sınırı;.....	139
e- Kafkas sınırı;.....	140
f- Boğazlar bölgesi;.....	140
3. Sömürge Bölgeleri.....	141
a- Fransız sömürme bölgesi;.....	141
a- Fransız sömürge bölgesi;.....	142
b- İtalyan sömürme bölgesi;.....	142
4. İstanbul;.....	142
5. Vatandaşlık Uyruluk	142
6. Tüzüğe Göre Ayrıcalık Hakları-Kapitülasyonlar	143
7. Azınlıkların Korunması	143
8. Askerlikle İlgili Hükümler	144
9. Ceza	145
10. Maliye.....	146
11. İktisat İşleri.....	147
12. Boğazlar Kurulu.....	148
CUMHURİYETİN KURULMASI KARARINI KİMLERE SÖYLEDİM.....	149
CUMHURİYETİN KURULUŞUYLA İLGİLİ YASA TASARISINI İSMET PAŞA İLE	

HAZIRLADIK	150
BEN, GENEL BAŞKAN OLARAK SORUNUN ÇÖZÜMLENMESİYLE GÖREVLENDİRİLDİM.....	151
28/29 EKİM GECESİ HAZIRLADIĞIM YASA TASLAĞI.....	151
HÜKÜMETİMİZİN BİÇİMİ KESİNLİKLE CUMHURİYET OLACAKTIR.....	152
ÖNERİM, PARTİ VE MECLİS TARAFINDAN GÖRÜŞÜLÜP “YAŞASIN CUMHURİYET” SESLERİ ARASINDA KABUL EDİLDİ	152
TÜRKİYE CUMHURİYETİ BAŞKANLIĞINA, TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ OY BİRLİĞİYLE BENİ SEÇTİ.....	153
CUMHURİYETİN KURULUŞUNDAN, GENEL VE İÇTEN SEVİNCE KATILMADA ÇEKİNGENLİK GÖSTERENLER	154
RAUF BEYİN CUMHURİYET İLANI DOLAYISIYLA İKİ İSTANBUL GAZETESİYLE YAPTIĞI GÖRÜŞME.....	155
İSTANBUL HALKI TEMSİLCİLERİ CUMHURİYETİN İLANINI NASIL KARŞILAMIŞLARDI?	157
KÂZİM PAŞA’YA: “CUMHURİYETİN İLANINI ÖNLEYEBİLİRSEN ÜLKEYE BÜYÜK HİZMET ETMİŞ OLURSAN,” DİYEN RAUF BEY HİÇBİR ZAMAN CUMHURİYET YANLISI OLAMAZ	158
PADİŞAHLIKTAN CUMHURİYETE GEÇİŞ VE BU DÖNEMDE İKİ GÖRÜŞÜN ÇARPIŞMASI.....	159
İSMET PAŞA’NIN MECLİSTE RAUF BEYE YANITLARI	160
HALİFELİĞİ KALDIRMA ZAMANI GELMİŞTİ.....	161
Şifreli telgraf.....	162
“Türkiye Cumhurbaşkanlığı Yüksek Katına:.....	162
HALİFELİĞİN, DİN İŞLERİ VE EVKAF BAŞKANLIKLARININ KALDIRILMASI VE ÖĞRETİMİN BİRLEŞTİRİLMESİ KARARI	164
HALİFELİĞİ SAVUNANLARA VERDİĞİM YANIT	166
“CUMHURİYET’ SÖZÜNÜ SÖYLEMEYE, RAUF BEYİN DİLİ VARMIYORDU... 167	
RIZA NUR BEYİN ARNAVUTLARI, TÜRKLERE KARŞI AYAKLANDIRMAYA ÇALIŞANLARDAN BİRİ OLDUĞU ANLAŞILDI	168
TERAKKİPERVER CUMHURİYET PARTİSİ VE EN HAIN KAFALARIN ÜRÜNÜ OLAN PROGRAMI	168
CUMHURİYET DÜŞMANLARININ SON ALÇAKÇA GİRİŞİMLERİ	169
YURTTA DİRLİK VE DÜZENLİK KURMAK İÇİN UYGULANAN OLAĞANÜSTÜ ÖNLEMLERİN İYİ SONUÇLARI.....	169
TÜRK GENÇLİĞİNE BIRAKTIĞIM ARMAĞAN	173
Ey Türk Gençliği!.....	174

ÖNSÖZ

Bu kitap hazırlanırken sorulan soru şuydu: Neden Nutuk ve neden gençler için?

Sorunun yanıtını ulu önder Mustafa Kemal ATATÜRK'ün kendi açıklamasından almak mümkündür:

"Efendiler, bu nutkum ile ulusal varlığı sona ermiş sayılan büyük bir ulusun; bağımsızlığını nasıl kazandığını, bilim ve tekniğin en son ilkelerine dayanan ulusal ve çağdaş bir devleti nasıl kurduğunu anlatmaya çalıştım..."

Bu sonucu Türk Gençliğine kutsal bir armağan olarak emanet ediyorum."

Günümüzde, ATATÜRK un kurduğu Türkiye Cumhuriyeti Devleti çok yönlü ve Sevr'i tekrar canlandırmayı amaçlayan bir saldırıyla karşı karşıyadır düşüncesi paranoyaklık olarak gösterilmektedir. Bu yapılırken ortaya atılan düşünce, o zamandan beri bir aşıra yakın zaman geçtiği ve artık her şeyin değiştiği şeklinde, içerikten yoksun, hiç bir bilgiye dayanmayan bir genellemedir.

Elinizde tuttuğunuz bu kitapla geçen süre içerisinde neyin ve kimlerin hangi yönde nasıl değiştiğini/değişmediğini göreceksiniz. Tarih yapan ve yaptığı tarihi yazan Mustafa Kemal ATATÜRK'ün bu Devleti nasıl "tek başına" kurduğunu anlayacaksınız. Doğru bilgi edinmenin yolu filtreden geçirilmemiş bilgiye sahip olmakla olur. NUTUK'u okumak sizleri filtrelenmemiş, yorumlarla özü bozulmamış bilgiyle buluşturur.

Bu anlamda Cumhuriyetin mirasçılarını Cumhuriyetin Kurucusu ile buluşturarak mirasçılarının miraslarına sahip çıkmalarını sağlamak amacıyla atılan bu adıma katkı vermek bizim için şereflerin en yücesidir.

Samsun'a Çıktığım Gün Genel Durum ve Görünüş

1919 yılı Mayısının 19. günü Samsun'a çıktım.

Genel durum ve görünüş:

Osmanlı Devletinin de içinde bulunduğu topluluk, Genel Savaş'ta yenilmişti. Osmanlı ordusu her yanda sarsılmış, şartları ağır bir "ateşkes antlaşması" imzalanmıştı. Uzun süren Büyük Savaş sürecinde, ulus yorgun ve yoksul düşmüştü. Ulusu ve ülkeyi Genel Savaşa sokanlar, kendi çıkarlarının kaygısına düşerek, yurttan kaçmışlardı. Padişah ve halife görevinde bulunan Vahdettin, kendini ve tahtını koruyabileceği çıkar hesapları peşindeydi. Damat Ferit Paşanın başkanlığındaki hükümet, yetersiz ve korkaktı. Padişahın isteklerine bağlı ve onunla birlikte, kendi çıkarlarını koruyabilecek her duruma boyun eğmişlerdi.

Ordunun elinden silahları ve savaş gereçleri alınmış ve alınmaktaydı...

İtilaf Devletleri (İşgal Devletleri), ateşkes antlaşması hükümlerine uymuyorlardı. Asılsız nedenle İtilaf donanmaları ve askerleri İstanbul'daydı. Adanayı Fransızlar, Urfa, Maraş ve Antep'i İngilizler ele geçirmişlerdi. Antalya ve Konya'da İtalyan askerî birlikleri, Merzifon ve Samsunda İngiliz askerleri bulunuyordu. Topraklarımızın birçok yerinde yabancı subay ve görevliler bulunmaktaydı. Daha sonra sözümüzün başlangıcı diye aldığımız tarihten dört gün önce 15 Mayıs 1919'da İtilaf Devletlerinin uygun görmesiyle Yunan Ordusu İzmir'e gönderiliyor, yurdun dört bir yanında, Hristiyan azınlıklar, gizli, açık, özel amaçları-

nın güvenle sağlanması için yayılıyor, devletin bir an önce çökmesine çaba gösteriyorlardı.

Sonraları elde edilen bilgi ve belgelere göre anlaşıldı ki İstanbul Rum Patrikliğinde örgütlenen, "Mavri Mira Cemiyeti" iller içerisinde çeteler oluşturmak ve yönetmekle, gösteriler ve propagandalar düzenlemekle uğraşıyordu. Yunan Kızılhaçı ve Resmi Göçmenler Komisyonu da Mavri Mira Cemiyetinin çalışmalarını kolaylaştırmada yardımcı oluyordu Mavri Mira Cemiyetince yönetilen Rum Okullarının izci örgütleri, yirmi yaşını geçmiş gençler de bu örgütlenmelere katılarak her yerde yayılmaya çalışıyorlardı.

Ermeni Patriği Zaven Efendi de, Mavri Mira Cemiyetiyle işbirliği içinde çalışıyordu. Ermenilerin, örgütlenme çalışmaları da tümünden Rumlar gibi ilerliyordu.

Trabzon, Samsun ve bütün Karadeniz kıyılarında bu örgütlenmeler yayılmıştı. İstanbul'daki yönetime bağlı "Pontus Cemiyeti" de kolaylıkla ve başarıyla çalışmalarını yürütüyordu.

KURTULUŞ YOLLARI

Durumun korkunçluğu ve ağırlığı karşısında, her bölgede, kurtuluş yolları düşünölmeye başlanmıştı. Bu durumdan kurtulma ihtiyacı, yeni örgütlenmeleri doğurdu. Bunlara örnek; Edirne ve yörelerinde "Trakya-Paşaeli" adında bir dernek, doğudaki örgütlenmeler için merkezi İstanbul'da bulunan, daha sonra Erzurum'da şubesi açılan "Vilayat-ı Şarkıye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti (Doğu İlleri Ulusal Hakları Savunma Derneği)" kurulmuştu. Trabzon'da "Muhafaza-i Hukuk (Hakları Koruma)" adlı bir dernek kurulduğu gibi İstanbul'da da "Trabzon ve Havalisi Ademi Merkeziyet Cemiyeti (Trabzon ve Yörelerini Bağımsızlaştırma Derneği)" vardı. Bu dernek, merkezden gelen delegelerle Of ve Rize'de şubeler açmıştır.

İzmir'in ele geçirileceğini öngören İzmirli genç yurtseverler, 14-15 Mayıs gecesi bu durumu görüşmüşlerdi. Bir

oldu bittiye getirerek İzmir'i Yunanistan'a katma planlarını önlemek konusunda düşünce birliğine varmışlardı. "Redd-i İlhak (katmayı engelleme)" ilkesini ortaya atmışlardı. Aynı gece, bu ilkenin yayılmasını sağlamak amacıyla, İzmir'de Yahudi Maşatlığı (mezarlığına)'na toplanarak, halkla birlikte bir gösteri yapmışlardı. Ancak ertesi sabah Yunan askerlerinin rıhtımda görülmesiyle bu toplantıdan umulan ölçüde bir sonuç sağlanamamıştır.

MİLLİ KURULUŞLAR, SİYASAL AMAÇLARI

Bu derneklerin kuruluş ve siyasal amaçları konusunda kısaca bilgi vermek uygun olur düşüncesindeyim.

Trakya-Paşaeli Cemiyetinin öncülerinden bazılarıyla daha İstanbul'dayken görüşmüştüm. Osmanlı Devletinin yıkılışının kaçınılmazlığını yakın bir ihtimal olarak görüyorlardı. Osmanlı Devletinin parçalanması sonrasında, Trakya'yı, gerekirse Batı Trakya'yı da ekleyerek, İslam ve Türk topluluğu içinde bir bütün olarak kurtarmayı düşünüyorlardı. Ancak bu amaç için o zamanlar ilk akla gelen çıkar yol, İngiltere'nin, olmazsa Fransa'nın yardımını sağlamaktı. Bu görüşle, bazı yabancı devlet adamlarıyla iletişim kurmaya çalışmışlardı. Amaçlarının bir "Trakya Cumhuriyeti" kurmak olduğu anlaşılıyordu.

Vilayat-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyetinin kuruluş amacı, doğu illerindeki Müslüman halkın tarihsel ve ulusal haklarını, uygar dünya karşısında savunmaktı. Doğu illerinde uygulanan zulüm ve cinayetlerin nedenleri ve bunları yapanlar ve yaptırınlar konusunda tarafsızca soruşturma açılmalıydı. Suçluların kısa süre içinde cezalandırılmalarını istemek; Türkler ile azınlıklar arasındaki anlaşmazlıkların giderilmesine ve eskiden olduğu gibi iyi ilişkilerin pekiştirilmesine çalışılmalıydı. Doğu illerinde, şimdiki savaş durumunun yarattığı yıkım ve yoksulluk, hükümet katında girişimlerde bulunarak, elden geldiğince giderilmeliydi.

İstanbul'daki yönetim merkezinden verilmiş olan bu yönergeye göre Erzurum şubesi, doğu illerinde Türklerin haklarını korumak için üzerine düşeni yapmıştı. Göç sırasında yapılan kötü muamelelerle halkın kesinlikle ilgisi yoktu. Ermeni mallarının Rus saldırısına değin korunduğunu, buna rağmen Müslümanlara karşı kıyasıya davranıldığını; yapılan haksızlık ve acımasızlıkları, kanıtlanmış belgelerle uygarlık dünyasına sunmaya ve doğu illerine dikilen tutkulu bakışları geçersiz kılmak için çalışmaya karar veriyorlardı (Erzurum Şubesinin bildirisi).

Vilayat-1 Şarkiyeye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyetinin Erzurum şubesini kuran kişiler, gelecekteki çalışmalarını şu üç noktada saptıyorlar (Erzurum Şubesinin basılı raporu):

- 1- Kesinlikle göç etmemek.
- 2- Acilen bilim, ekonomi ve dinsel örgütler kurmak.
- 3- Doğu illerinin saldırıya uğrayacak herhangi bir bucağını savunmada birleşmek.

Vilayat-1 Şarkiyeye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyetinin İstanbul'daki yönetim merkezi, bilim ve uygarlık araçlarıyla amacına ulaşabileceği konusunda çok iyimserdi. Gerçekten de bu yolda çaba tüketmekten geri durmuyor. Doğu illerinde Müslümanların haklarını savunmak için *Le Pays* (Yurt) adlı Fransızca bir gazete yayımlıyor. *Hadisat* gazetesinin yasal yetkisini üstleniyor. Bir yandan da İstanbul'daki İtilaf Devletleri temsilcilerine ve İtilaf Devletleri başbakanlarına birer muhtıra (uyarı belgesi) veriyor. Avrupa'ya bir kurul gönderme girişiminde bulunuyor.

Bu açıklamalardan kolaylıkla anlaşılacağını sanırım ki, Vilayat-1 Şarkiyeye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyetinin doğuşunu sağlayan önemli sebep, doğu illerinin Ermenistan'a verilmesi ihtimalidir. Çoğunlukta olan gruba, tarihsel haklar bakımından öncelik tanınması hedefleniyordu. Doğu illerinin Ermenistan'a verilmesini sağlamak için böl-

gede Ermeniler çoğunlukta gösterilmeye çalışılmıştı. Böylece Ermeniler, bilimsel ve tarihsel belgelerle dünya kamuoyunu aldatmayı başarmışlardı. Bu nedenle, dernek gerekli araçlarla donanmış olarak ulusal ve tarihsel hakları savunmaya çalışıyordu.

Karadeniz kıyı bölgelerinde de bir Rum Pontus hükümeti oluşturulacağı korkusu vardı. Halkı, Rumların boyunduruğundan korumak, ileriye dönük haklarını ve varlıklarını koruma altına almak amacıyla, Trabzon'da da bir grup ilerici bir dernek kurmuşlardı.

Merkezi İstanbul'da bulunan Trabzon ve Havalisi Ademimerkeziyet Cemiyetinin (Trabzon ve Yörelere Bağımsızlık Derneğinin) siyasal amaç ve hedefleri, adından da anlaşılmaktadır. Belli ki merkezden ayrılmak amacını güdüyor.

YURT İÇİNDE VE İSTANBUL'DA MİLLİ VARLIĞA DÜŞMAN KURULUŞLAR

Kurulmaya başlayan bu örgütlerden başka, yurt içinde daha birtakım girişimler ve kuruluşlar oluşmaktaydı.

Konya ve dolaylarında, İstanbul'dan yönetilen, "Teali-i İslam Cemiyeti" (İslam'ı Yüceltme Derneği) oluşturulmaya çalışılıyordu. Ülkenin hemen her yanında "İtilaf ve Hürriyet" (Uzlaşma ve Özgürlük), "Sulh ve Selamet" (Barış ve Esenlik) cemiyetleri de vardı.

İNGİLİZ MUHIPLER CEMİYETİ

(...) İstanbul'da önemli sayılacak girişimlerden biri "İngiliz Muhipler Cemiyeti (İngiliz Severler Derneği)"ydi. Bu derneği, İngilizleri sevenlerin kurduğu isminden de bellidir. Bence bu derneği oluşturanlar, kendi varlık ve çıkarlarını Lloyd George (Liloyt Corç) hükümeti aracılığıyla, İngilizlerin sağlayacağı dokunulmazlığın güvencesine sahip olmak istiyorlardı. Oysa İngiltere'nin, Osmanlı Devletini korumak istediğinde olup olmadığını bir kez bile düşünmedikleri ortadadır.

Bu derneğe girenlerin başında Osmanlı Padişahı ve ha-

life Vahdettin, Damat Ferit Paşa, İçişleri Bakanı olan Ali Kemal, Adil ve Mehmet Ali beyler ve Sait Molla bulunuyordu. Dernekte, İngiliz ulusundan kimi serüven arayanlar da vardı. Söz gelimi Rahip Frew (Fruy) gibi. Ve yapılan işlerden ve işlemlerden anlaşıldığına göre derneğin başkanı Rahip Frevv'du.

Bu derneğin iki işlevi vardı. Biri dış görünüşü ve uygarca girişimlerle İngiliz koruyuculuğunu istemek ve sağlamak amacına yönelikti. Öteki gizli yönüydü. Gerçek çalışma bu yöndeydi. Ülke içinde örgütler kurarak ayaklanma ve başkaldırılar çıkarmaktı. Yabancıların çıkarları doğrultusunda rahat hareket edebilecekleri ortamı sağlama çabaları, derneğin bu gizli kolunca örgütlenmekteydi. Sait Mollanın, derneğin açık girişimlerinde olduğu kadar gizli işlerinde de çok çaba gösterdiği görülecektir. Bu dernek konusunda söylediklerim, sırası geldikçe sunacağım açıklamalar ve gerektiğinde göstereceğim belgelerde daha iyi anlaşılacaktır.

AMERİKAN MANDASINI İSTEYENLER

İstanbul'da, erkek ve kadınlardan oluşan etkili bir grup gerçek kurtuluşun "Amerikan Mandası" (Amerikan denetimi ve koruması altında yaşamak) ile olacağı inancındaydılar. Bu fikre inananlar çok direndiler, kendi görüşlerinin doğruluğunu kanıtlamaya çalıştılar. Sırası gelince bu konuda da birtakım açıklamalar vereceğim.

ORDUMUZUN DURUMU

Genel durumu ortaya koymak için ordu birliklerinin nerelerde ve ne durumda olduğunu açıklamak isterim. Anadolu'da başlıca iki ordu müfettişliği kurulmuştu. Ateşkes antlaşmasına katılır katılmaz, savaş birliklerinin erleri salıverilmiş, savaş araç ve gereçleri ellerinden alınmış, bu birlikler savaşa gücünden yoksun birtakım birimler hâline getirilmişti.

Merkezi Konya'da bulunan İkinci Ordu Müfettişliğine

bağlı birliklerin durumu şöyleydi:

12'nci Kolordunun karargâhı Konya'da bulunuyordu. 12'nci Kolordunun bir tümeni (41'inci Tümen) Konya'da ve bir tümeni de (23'üncü Tümen) Afyonkarahisar'da bulunuyordu. İzmir'de tutsak olan 17'nci Kolordunun, Denizli'de bulunan 57'nci Tümeni de bu kolorduya bağlanmıştı.

Bir tümeni (24'üncü Tümen) Ankara'da ve bir tümeni (11'inci Tümen) Niğde'de bulunan 20'nci Kolordu, karargâhıyla Ankara'daydı.

İzmit'te bulunan 1. Tümen, İstanbul'daki 25'inci Kolordu'ya bağlanmıştı. İstanbul'da da 10'uncu Kafkas Tümeni vardı.

Balıkesir ve Bursa yörelerinde bulunan 61'inci ve 56'ncı tümenler, karargâhı Bandırma'da bulunan İstanbul'a bağlı 14'üncü Kolordu'yu oluşturuyordu. Bu kolordunun komutanı Meclisin açılışına değin Yusuf İzzet Paşa'ydı.

3'üncü Ordu müfettişi bendim, karargâhımla Samsun'a çıkmış bulunuyordum. Buyruğum altında doğrudan doğruya iki kolordu bulunacaktı. Biri merkezi Sivas'ta bulunan 3'üncü Kolordu komutanı yanımda getirdiğim Albay Refet Bey, bu kolorduya bağlı bir tümenin (5'inci Kafkas Tümeni) merkezi Amasyada, diğer tümenin (15'inci Tümen) merkezi de Samsun'daydı. Diğer merkezi Erzurum'da bulunan 15'inci Kolordu'ydu. Komutanı Kâzım Karabekir Paşaydı. Tümenlerden birinin (9'uncu Tümen) merkezi Erzurumüa; komutanı Rüştü Bey, diğerinin (3'üncü Tümen) merkezi Trabzonda'ydı. Komutanı Yarbay Halit Bey'di. Halit Bey, İstanbul'a çağrılınca, komutanlıktan ayrılarak Bayburt'ta saklanmış. Tümen vekillikle yönetiliyor, kolordunun öteki iki tümeninden 12'nci Tümen Hasankale doğusunda sınırda, 11'inci Tümen Beyazıt'ta bulunuyordu.

Diyarbakır yörelerinde bulunan iki tümenli 13'üncü Kolordu bağımsızdı, İstanbul'un buyruğu altındaydı. Bir tümeni (2'inci Tümen) Siirt'te, öteki tümeni (5'inci Tümen) Mardin'deydi.

MÜFETTİŞLİK GÖREVİMİN GENİŞ YETKİLERİ

Benim, bu iki kolorduyu doğrudan doğruya kumandam ve emrim altında bulundurmaktan daha geniş yetkim vardı. Müfettişlik bölgeme yakın birliklere de bildirim yapabilecektim. Bu arada bölgemde bulunan ve bölgeme yakın olan valiliklere de bildirimde bulunabilecektim.

Bu yetkiye göre Ankara'da bulunan 20'nci Kolordu ve bunun bağlı olduğu müfettişlikle ve Diyarbakır'daki kolorduyla hemen bütün Anadolu'da sivil örgütlerin başında bulunan yöneticilerle yazışabilecek ve ilişkilerde bulunabilecektim.

Beni Anadolu'ya gönderenlerin bu geniş yetkiyi, beni İstanbul'dan uzaklaştırmak amacıyla vermeleri, sizi şaşırtmış olabilir. Hemen söylemeliyim ki, onlar bana bu yetkiyi bilecek ve anlayarak vermediler. Her ne olursa olsun benim İstanbul'dan uzaklaşmamı isteyenlerin ortaya koydukları neden "Samsun ve yörelerindeki güvensizliği yerinde görüp önlem almak için Samsun'a değin gitmek" idi. Ben bu işin başarılmasının üstün yetkili bir görev verilmesine dayandığımı ileri sürdüm. Bunda hiçbir sakınca görmediler. O günlerde Genelkurmayda bulunan ve benim amacımı bir aşamaya değin sezen kişilerle görüştim. Müfettişlik görevini buldular ve yetkiyle ilgili yönergeyi de ben kendim yazdırdım. Dahası, harbiye nazırı (Milli Savunma Bakanı) olan Şakir Paşa bu yönergeyi okuduktan sonra imzalamada duraksamış, mührünü anlaşılır anlaşılmaz bir biçimde basmıştır.

GENEL DURUMA DAR ÇERÇEVEDEN BAKIŞ

Bu açıklamadan sonra genel durumu dar bir çerçeve içine alarak, çabuk ve kolay bir biçimde, hep birlikte gözden geçirelim:

Düşman devletler, Osmanlı Devletine, düşünce birliği ve güç birliği yaparak saldırmışlardır. Osmanlı Devletini ortadan kaldırmaya ve aralarında bölüşmeye karar vermişler-

dir. Padişah ve halife olan kişi, kendi yaşamını kurtarmak ve çıkarlarını korumaktan başka bir şey düşünmüyordu. Hükümetin durumu da öyleydi. Farkında olmadan başsız kalan millet, karanlık ve belirsizlik içinde, olup bitecekleri beklemekteydi. Yıkımın korkunçluk ve ağırlığını görebilenler, kendi durumlarına göre kurtuluş yolu saydıkları önlemlere başvurmaktaydılar. Ordu, adı var, kendi yok bir durumdaydı. Komutanlar ve subaylar, Genel Savaş'ın bunca sıkıntı ve güçlükleriyle yorgun vatanın parçalanmakta olduğunu görmekte, yürekleri kan ağlıyor; gözlen önünde derinleşen karanlık uçurumun kıyısında, kafaları çıkar yol, kurtuluş yolu arıyorlardı.

Burada, önemli olan bir konuyu açıklamalıyım. Millet ve ordu, padişah ve halifenin hainliği konusunda bilgi edinemediği gibi, o göreve (makama) ve o görevde bulunana karşı yüzyılların kökleştirdiği din ve gelenek bağlarıyla bağlıydılar. Millet ve ordu, kurtuluş yolu düşünürken bu bağlılık dolayısıyla kendinden önce bu yüce halifelik ve padişahlığın kurtuluş ve dokunulmazlığını düşünüyordu. Halife ve padişahsız kurtuluşun anlamını kavrayacak yetenekte değildiler. Bu inanca karşı görüş ve düşünce ortaya koyanların vay hâline! Hemen dinsiz, yurtsuz, hain ve istenmeyen kimse olurdu.

(...)

Başka önemli bir noktayı da söylemek gerekir. Kurtuluş yolu ararken, İngiltere, Fransa, İtalya gibi büyük devletleri gücendirmemek temel ilke gibi düşünülmekteydi. Bu devletlerden yalnız biriyle bile başa çıkılamayacağı kuruntusu hemen bütün kafalarda yer etmişti. Osmanlı Devletinin yanında koskoca Almanya, Avusturya-Macaristan varken hepsini birden yenen, yerlere seren İtilaf güçleri karşısında, yeniden onlarla düşmanlığa varabilecek durumlar yaratmak büyük düşüncesizlik olurdu.

Bu anlayışta olan yalnız halk değildi özellikle, seçkin denilen insanlar da böyle düşünüyorlardı.

Böylece kurtuluş yolu ararken iki durum, söz konusu

olmayacaktı. İlk, İtilaf Devletlerine karşı düşmanca tutum alınmayacaktı, sonra da padişah ve halifeye canla başla bağlı kalmak temel koşul olacaktı.

DÜŞÜNÜLEN KURTULUŞ YOLLARI

Şimdi efendiler, izin verirseniz size bir soru sorayım. Bu durum ve koşullar karşısında kurtuluş için nasıl bir karar düşünülebilirdi?

Açıkladığım bilgiler ve gözlemlere, üç türlü görüş ortaya atılmıştı:

Birincisi, İngiltere'nin koruyuculuğunu istemek. İkincisi, Amerikanın himayesini istemek. Üçüncüsü de bölgesel kurtuluş planlarıydı.

İlk iki kararı almış olanlar, Osmanlı Devletinin bir bütün olarak korunmasını düşünenlerdir. Osmanlı topraklarının devletler arasında paylaşılmasındansa, bir bütün olarak, bir devletin koruyuculuğu altında olmasını doğru bulanlardı.

Üçüncü düşünülen kurtuluş yolundaysa, adından da anlaşılacağı gibi bazı bölgeler, kendilerinin Osmanlı Devletinden koparılacağı fikrine karşı, ondan ayrılmamak için kendilerince tedbirlerini alıyorlar. Bazı bölgeler de, Osmanlı Devletinin ortadan kaldırılacağına, Osmanlı topraklarının bölüşüleceğine kesin gözüyle bakıp, kendilerini kurtarmaya çalışıyorlar.

Bu üç türlü kararın gerekçesi, vermiş olduğum açıklamalar arasında vardır.

BENİM KARARIM

Efendiler, ben, bu kararların hiçbirinde tutarlılık görmedim. Çünkü bu kararların dayandığı bütün kanıtlar ve görüşler çürük ve temelsizdi. Gerçekte, içinde bulunduğumuz o dönemde, Osmanlı Devletinin temelleri çökmüş, ömrü bitmişti.

Ortada bir avuç Türk'ün barındığı bir "ata yurdu" kalmıştı. Son sorun, bunun da bölüşülmesini sağlamak için

uğraşılmakta olmasıydı. Osmanlı Devleti, onun bağımsızlığı, padişah, halife, hükümet, bunların hepsi içeriği kalmamış birtakım anlamsız sözlerdi.

Efendiler, bu durum karşısında bir tek karar vardı. O da ulusal egemenliğe dayanan, kayıtsız, şartsız, bağımsız yeni bir Türk Devleti kurmak.

İşte, daha İstanbul'dan çıkmadan önce düşündüğümüz ve Samsun'da Anadolu topraklarına ayak basar basmaz uygulamaya başladığımız karar, bu karar olmuştur.

YA İSTİKLAL YA ÖLÜM!

Bu kararın dayandığı en güçlü mantık şuydu:

Temel ilke, Türk ulusunun saygın ve şerefli bir ulus olarak yaşamasıdır. Bu temel ilke ancak tam bağımsız olmakla sağlanabilir. Ne denli zengin ve bolluk içinde olursa olsun bağımsızlıktan yoksun bir ulus, uygar insanlık karşısında uşak durumundan kurtulamaz. Layık olduğu saygıyı göremez.

Oysa Türk'ün saygın ve onurlu, yetenekleri çok yüksektir. Böyle bir ulus, tutsak yaşamaktansa yok olsun daha iyidir.

Öyleyse, "ya istiklal, ya ölüm!"

İşte gerçek kurtuluş isteyenlerin simgesi bu olacaktı.

Bir an için bu kararın uygulanmasında başarısızlığa uğranılacağını düşünelim: Ne olacaktı? Tutsaklık

Peki efendim. Öteki kararlara uyma durumunda sonuç bunun ile aynı olmayacak mıydı?

Farkı şudur ki bağımsızlığı için ölümü göze alan ulus, insanlık saygınlık ve onurunun gereği olan bütün özveriyi göstermekle avunur ve doğal olarak tutsaklık zincirini kendi eliyle boynuna geçiren uyuşuk, saygınlığını yitirmiş bir ulusa göre dost ve düşman gözündeki yeri daha başka olur.

Halifelik durumuna gelince, bilim ve tekniğin ışığına boğduğu gerçek uygarlık dünyasında gülünç sayılmaz mıydı?

Osmanlı hükümetine, Osmanlı Padişahına ve Müslümanların halifesine baş kaldırmak, bütün ulusu ve orduyu

ayaklandırmak gerekiyordu.

UYGULAMAYI BÖLÜMLERE AYIRMAK VE ADIM ADIM AMACA VARMAK

Türk Ata Yurduna ve Türk bağımsızlığına saldıranlar kimler olursa olsun, onlara bütün ulusça silahlanmış olarak karşı çıkmak ve onlarla savaşmak gerekiyordu. Bu önemli kararın bütün gereklerini ve isteklerini ilk gününde açıklamak ve söylemek elbette yerinde olamazdı. Uygulamayı birtakım bölümlere ayırmak, olguların ve olayların akışından yararlanarak halkın duygu ve düşüncelerini hazırlamak ve adım adım yürüyerek amaca varmaya çalışmak gerekiyordu.

Beliren Milli Mücadele, dış saldırıya karşı yurdun kurtuluşunu tek hedef saydı. Bu Milli Mücadelenin başarıya ulaşması, evre evre bugünkü döneme kadar ulusal amaca göre bütün temel ilkeleri ve biçimleri gerçekleştirme doğal ve kaçınılmaz bir tarih akışıydı. Bu vazgeçilmez tarih akışını ilk anda ben de gördüm ve sezinledim. Ancak baştan sona değin bütün dönemi kapsayan bu sezgilerimizi ilk anda bütünüyle açığa vurup anlatmadık. Başarı için uygulanabilir ve güvenilir yol her evreyi sırası geldikçe, uygulamaktı. Milletin gelişmesi ve yükselmesi için çözüm yolu bu idi. Milli Mücadeleye birlikte başlayan yolculardan kimileri, ulusal yaşamı bugünkü Cumhuriyete ve Cumhuriyet yasalarına değin gelen gelişmelerinde kendi düşünceleri ve yetenekleri kısırlaştıkça, bana direnmeye ve karşı çıkmaya başlamışlardır. Bu noktaları, aydınlanmanız için, kamuoyunun aydınlanması için sırası geldikçe, birer birer belirtmeye çalışacağım.

MİLLİ SIR

Bu son sözlerimi özetlemek gerekirse, diyebilirim ki ben, halkın vicdanında ve geleceğinde sezinlediğim büyük gelişme kabiliyetini, bir sır gibi yüreğimde taşıyarak yavaş yavaş bütün toplumumuza uygulatmak zorundaydım.

YUNAN ORDUSUNUN MANİSA VE AYDINA GİRİŞİ

Yunan ordusunun Manisa ve Aydın çevrelerini ele geçirdiğini öğrendim. Ancak İzmir’de ve Aydın’da bulduklarını bildiğim güçlerin ne durumda oldukları konusunda hiçbir yerden açık bilgi elde edinemiyordum. Doğrudan doğruya bu birliklerin komutanlarına birtakım buyruklar yazmıştım. Sonunda, 29 Haziranda, 56’ncı Tümen Komutanı Bekir Sami Bey’in iki gün önce yazılmış şifreli bir telgrafını aldım.

Bekir Sami Bey, 27 Haziran 1919 tarihli telgrafında, 22 Haziran 1919 günkü iki emrimi, ancak 27 Haziranda Bursa’ya vardığında alabildiğini söylüyor. Yaptığı açıklamalarda, “Ulusal amaçları gerçekleştirecek yeterlikte vasıtaları bulamadığımdan, tümenimi düzene koymayı başarırsam daha iyi hizmetlerin yapılmasının olanaklı olduğunu görüyorum. Bu nedenle, 21 Haziran sabahı, Kula’dan Bursa’ya doğru yola çıkmaya mecbur kaldım. Bununla birlikte, birçok engel karşısında, Milli Mücadelenin ülkenin kurtarılması için çok gerekli olduğu düşüncesini her yana yaymayı başardım,” diyor. Düşündüklerime ve yaptıklarımaya sarsılmaz bir inancı olduğunu bildiriyor. Ve bu konuda hemen girişimlere başladığını, Çine’de bulunan 57’nci Tümen’e emir vermemi ve kendisine de emir vermeyi sürdürmemi istiyordu.

MİLLİ TEŞKİLATIN KURULMASI VE “MİLLETLİN UYARILMASI

Bir hafta süreyle Samsun’da ve 25 Mayıs’tan 12 Haziran’a değin Havza’da kaldıktan sonra Amasya’ya gittim. Bu süre içinde bütün ülkede Milli Teşkilat örgütlenmesinin gereğini bir genelgeyle bütün komutanlara ve sivil görev kuruluşlarının baş yöneticilerine bildirdim.

28 Mayıs 1919 tarihinde, valilere ve bağımsız mutasarrıflıklara, Erzurum’da 15’inci Kolordu, Ankara’da 20’nci

Kolordu ve Diyarbakır'da 13'üncü Kolordu komutanlıklarına, Konya'da Ordu Müfettişliğine genelgeyle şu bildirilerde bulundum: "İzmir'in ve ne yazık ki bunun ardından Manisa ve Aydın'ın işgali tehlikesi açıkça ortadadır. Yurt bütünlüğümüzün korunması için halkımızın gösterdiği tepkilerin daha canlı ve sürekli olması gereklidir. Milli bağımsızlığımızı yaralayan, düşmanın işgali ve yurdu bölüm bölüm ele geçirişi gibi olaylar, bütün vatana kan ağlatmaktadır. Üzüntüler indirilemiyor. Katlanılamayan bu olayların hemen önlenmesi için bütün uygar uluslarla, büyük devletlerin etkisi ve adaletini, sabırsızlıkla beklediğimizi ifade etmeliyiz. Bunun için önümüzdeki hafta içinde, değişik illere göre pazartesi başlayıp, çarşamba gününe kadar, büyük gösteriler ve heyecanlı mitingler yapılmalıdır. Bunlar bütün kasaba ve köylere varıncaya değin her yerde duyurulmalıdır. Bütün büyük devletlerin temsilcileriyle, Babiâli'ye etkili telgraflar çekilmesi ve yabancıların bulunduğu yerlerde yabancıları da etkilemeliyiz. Bu gösterilerde düzenin taşkınlığa varmaması sağlanmalı, Hristiyan halka karşı bir saldırıya geçilmemesi, düşmanlık gösterisine benzer davranışlarda bulunulmaması gereklidir. Sizler bu konularda duyarlı ve etkin bulunduğunuzdan, işin iyi yönetileceğine ve başarılacağına tam güvenim vardır. Sonucun bildirilmesini dilerim."

MİLLİ GÖSTERİ VE MİTINGLER

Verdiğim bu talimat üzerine her yerde gösteriler yapılmaya başlandı.

Trabzon, Karadeniz kıyısında, önemli bir merkez olmuştu. Orada, girişimler ve faaliyetler konusunda tereddütlü davranış ve Yunanlılara karşı yapılacak gösterilerle ilgili görüşmelerde İstrati ve Polidis efendileri bulundurmak, İstanbul ve düşmanlara, etkinliklerin ciddiyetsizliğini gösterirdi.

Verdiğim talimatlara rağmen, görevi kötüye kullananlar da oldu. Örneğin: Sinop'a yeni atanan bir mutasarrıf (valiyle kaymakam arası yönetici), orada yapılan gösterileri kendisi yönetip, gösteri kararlarını kendisi yazıp halka imza

ettirdiğini söylüyor ve bize de bir örneğini gönderiyor. Bu kişinin zavallı halka gürültü patırtıyla imza ettirdiğini uzun yazılar içinde şu satırlardan anlıyoruz:

“Türkler ilerleyip gelişmediler. Avrupa'nın uygarlık ilkelerini benimseyip sindiremediyse bu da şimdiye değin iyi bir yönetime kavuşmadığından ileri gelmiştir. Türk Milleti, ancak kendi padişahının himayesinde olmak şartıyla, Avrupa kontrolü altında kurulacak bir yönetim ile yaşayabilir.”

MİLLİ GÖSTERİLERİN YANKILARI

Her yanda, gösteriler yapılması için verdiğim talimattan üç gün sonra, harbiye nazırının 31 Mayıs 1919 tarihli şu telgrafını aldım:

“(…) 3'üncü Kolordu bölgesinde adi haydutluk olaylarından başka bir şey görülmemesine rağmen, bildirilen durumlar hakkında özel soruşturma yapılarak sonucun bildirilmesini rica ederim.”

ALİ KEMAL BEY'İN GENELGESİ

25 Hazirana değin Amasya'da kaldım. Dâhiliye Nazırlığı görevinde bulunan Ali Kemal Bey, benim görevimden alındığımı ve artık benimle hiçbir resmi işlem yapılmaması konusunda şifreli bir genelge yayımlamıştı:

“Mustafa Kemal Paşa büyük bir asker olmakla birlikte, bugünün siyasetini pek bilemediği için olağanüstü yurtseverlik ve çaba göstermesine karşın, yeni görevinde başarılı olamadı. İngiliz olağanüstü temsilcisinin istek ve ısrarı ile görevinden alındı. Alındıktan sonra yaptıkları ve yazdıkları ile de bu eksikliklerini daha çok açığa vurdu. Redd-i İlhak cemiyetleri gibi Karesi (Balıkesir) ve Aydın yörelerinde Müslüman halkı haksız yere kırdırmaktan ve böyle bir fırsattan yararlanarak, halkı haraca kesmekten başka bir iş görmeyen emirsiz, saygısız ve kanunsuz kurulan bazı heyetler için öteden beri çektiği telgraflar, siyasi hatasını da

artırdı. Kendisinin İstanbul'a getirilmesi Harbiye Nazırlığına düşen bir görevdir. Ancak Dâhiliye Nazırlığının size kesin buyruğu, artık o kişinin görevinden alınmış olduğunu bilmek, kendisiyle hiçbir yasal işleme girişmemek, hükümet işleriyle ilgili hiçbir isteğini yerine getirmemektir. Bu genelgeye göre hareket etmekle ne gibi sorumlulukların ortadan kalkacağını anladığınızı biliyorum.

ALİ KEMAL BEY VE PADİŞAH

Bu şifreli genelgeden benim ancak Sivas'a vardığım 27 Haziran 1919'da haberim oldu. Ali Kemal Bey, 23 Haziran tarihli bu genelgesiyle düşmanlara ve padişaha karşı önemli bir görevi yerine getirdikten sonra 26 Haziran 1919'da hükümetten istifa etmiştir. Ali Kemal Bey'in sadrazama verdiği resmi istifa yazısından başka saraya gidip padişaha kendi eliyle verdiği istifasını ve padişahın ona verdiği cevabı çok sonra öğrendim.

Ali Kemal Bey, istifa yazısında, özellikle de padişaha sunduğunda, "Osmanlı ülkesinin çeşitli yerlerinde baş gösteren ayaklanma ve karışıklıklara karşın, bu ateşin yayılmadan durdurulması için gerekli tedbirleri almak, yalnız kendi makamını ilgilendirirken, padişahın gördüğü yakın ilgi ve güveni çekemeyen bir takım arkadaşlarının, birçok boş özürler ileri sürerek ayaklanmanın daha geniş bir alana yayılmasına yol açtıklarından" söz ettikten sonra "resmi görevinden çekilmekle birlikte özel olarak hizmet edeceğini ve bağlılıktan ayrılmayacağını" ekliyor ve sözlü olarak da "Resmi görevden ayrılmamı fırsat sayan düşmanlarımın saldırılarından kulunuzu koruyunuz," diye yakarıyor.

Padişah, yanıt olarak, "Beni büsbütün yalnız bırakmayacağına güvenim var. Bağlılığınız bana büyük umut ve avunma vermiştir. Saray, her dakika size açıktır. Refik Bey'le işbirliği yapmaktan ayrılmayınız..." gibi okşayıcı sözler söylüyorlar.

Bağlılığından padişahın büyük umut ve avunma duy-

duğu Ali Kemal'i, nazırlık görevinde ve padişahın önünde gördükten sonra, onu, bir de asıl, gerçek görevi başında görelim.

Sait Mollanın Rahip Frew'a yazdığı mektuplardan birini gözden geçirelim:

"Ali Kemal Beye yıkımı üzerine üzüntü duyduğunu bildirdim. Bu kişiyi elde bulundurmak gerek bu fırsatı kaçırmayalım. Bir armağan sunmak için en uygun zamandır."

ALİ GALİP BEY SİVAS'TA

Ali Kemal Bey'in, Amasya'dayken daha duymadığımı söylediğim genelgesi, memurların ve halkın kafasını gerçekten karıştırmıştı. Her yerde, eksik olmayan yıkıcı ruhlu kimseler, hemen bana karşı propagandaya çalışmaya koyulmuştur.

(...)

Bugün, Haziranın 27'inci günüdür. Bakışlarımızı, yeniden bu noktaya dönmek üzere bir an için, bu levhadan ayıralım.

(...)

Bu yoldaki baltalayıcı gösteri ve hareketlerin en önemlisi Sivas'ta hazırlanmaya başlanmıştır.

İzin verirsiniz kısaca anlatayım: Dahiliye Nazırı Ali Kemal Bey'in, bu genelge ile verdiği emrin tarihi olan 23 Haziran günü, Sivas'ta Ali Galip adında biri, on kadar adamıyla birlikte hazır bulunuyormuş. Bu kişi İstanbul'dan Elazığ valisi olarak gönderilmiş olan Kurmay Albay Ali Galiptir.

Kendisi de, Sivas'ta vali olarak bulunan rahmetli Reşit Paşanın yanına giderek Dahiliye Nazırının emrinden bahsettikten sonra, kendisini yerinde olsa, beni derhal kollarımı bağlayarak tutuklayacağını, Reşit Paşanın da böyle yapmasını telkin etmiştir.

SİVAS'A GİDİŞ

Ayın 25'inci günü, Sivas'ta bana karşı birtakım yakışık-

sız olayların geçmeye başladığını öğrendim. 25-26 Haziran gecesi yaverim Cevat Abbas Bey'i çağırdım ve "Yarın sabah karanlıkta Amasya'dan güneye gideceğiz," dedim. Bu gidişimizin gizli tutularak hazırlanması için emir verdim.

(...)

Yalnız bir noktayı belirtmekle yetineceğim.

Efendiler; bu Ali Galip, gördüğü kötü muameleden sonra, gizli diyecekleri olduğunu söyleyerek gece yalnız olarak yanıma gelmek istedi. Kabul ettim. Davranışlarının görünüşüne önem vermememiz için yakardı. Elâzığ valiliğini kabul ederek gelmekten amacının, benim görüşüme hizmet etmek olduğunu ve Sivas'ta kalışının, benimle buluşup, buyruk almak olduğunu açıklamaya ve bin türlü kanıtlarla ispatlamaya çalıştı ve bizi sabaha değin oyalayarak başarı da sağlamış olduğunu açıkça söylemeliyim.

ERZURUM'A GİDİŞ

Sivas'ta, örgütlerin kurulması ve yapılacak işler konusunda gerekenlere talimat verdikten sonra hiç uyumadan geçen 27-28 gecesinin sabahında, bir bayram günü, Sivas'tan Erzurum yönünde yola çıkıldı.

Bir haftalık sıkıntılı bir otomobil yolculuğundan sonra 3 Temmuz 1919'da halkın ve askerinin içten gelen gösterileri içinde, Erzurum'a varıldı.

(...)

Vali Münir Bey, İstanbul hükümetince görevinden alınmıştı. Yerinden ayrılmayıp Erzurum'da kalmasını bildirmem üzerine o sıra Erzurum'da bulunuyordu. Bitlis valiliğinden ayrılıp İstanbul'a gitmek üzere Erzurum'dan geçen Mazhar Müfit Bey de Erzurum'da beni bekliyordu.

ULUSAL AMAÇ İÇİN ORTAYA ATILMA KARARI

Bu iki Vali Beylerle, 15'inci Kolordu Komutanı Karabekir Kazım Paşa ve yanında bulunan Rauf Bey, eski İzmit Mutasarrıfı Süreyya Bey ve karargâhımda Kurmay Başkanı Kazım Bey, Kurmay Hüsrev Bey, Doktor Refik Bey arkadaşlarımla önemli bir görüşme yapmayı uygun gördüm. Kendilerine genel ve özel durumu ve izlenmesi gereken davranış yolunu söz konusu ettim.

Baylar, İstanbul'da Genelkurmay Başkanlığı katında, görevden ayrılan Cevat Paşa ile göreve başlayan Fevzi Paşa'dan ve Barış Hazırlıkları Komisyonunda çalışan İsmet Bey'den başlayarak, Erzurum'a gelinceye kadar, her yerde gördüğüm ve ilişkide bulunduğum komutan, subay, her türlü devlet adamı ve kişilerle, burada, Erzurum'da yaptığım gibi görüşmeler ve anlaşmalar yapmıştım. Bundaki yararı değerlendirebilirsiniz.

ERZURUM KONGRESİ

Efendiler, bildiğiniz gibi Erzurum Kongresi 1919 yılı Temmuz'unun 23'üncü günü, pek gösterişsiz bir okul salonunda açıldı. İlk günü, beni başkanlığa seçtiler. Kongre üyelerini durum ve bir dereceye kadar düşünülenler üzerinde aydınlatmak için yaptığım konuşmada, "Tarihin ve olayların zoruyla, doğrudan içine düştüğümüz kanlı ve kara tehlikeleri görmeyecek ve bundan heyecan duymayacak hiçbir yurtseverin düşünülemeyeceğini belirttim. Ateşkes anlaşması hükümlerine aykırı olarak yapılan saldırı ve düşman işgallerinden bahsettim.

Tarihin, bir ulusun varlığını ve hakkını hiçbir zaman yadsıyamayacağını, bundan dolayı da yurdumuzu ve ulusumuzu kötüleyici yargıların kesinlikle değersiz kalacağını söyledim.

Vatan ve milletin kutsal varlıklarını kurtarma ve koruma konusunda son sözü söyleyecek ve bunun gereğini uy-

gulayacak gücün, bütün yurttta bir elektrik ağı gibi yayılmış olan akımın kahramanlık ruhu olduğunu söyledim.

Maneviyatın kuvvetlenmesine yardımcı olmak üzere de bütün hakları çiğnenmiş ulusların, amaçlarına ulaşmak için, içinde bulunduğumuz günlerdeki çalışmaları konusunda elde bulunan kimi bilgileri özetledim.

Ve ulusun yazgısında egemen bir milletin iradesinin, ancak Anadolu'dan doğabileceğini belirttim. Ulusal iradeye dayanan bir millet meclisi kurulmasını ve gücünü iradeden alarak bir hükümetin oluşturulmasını ilk çalışma hedefi olarak gösterdim.

ERZURUM KONGRESİ BİLDİRİSİ VE KARARLARI

Efendiler, Erzurum Kongresi 14 gün sürdü. Çalışmaların sonucu, düzenlenen tüzük ve bu tüzükteki hükümler herkese duyurulan maddelerdir.

Bu tüzük ve bildiri, o zamanın ve şartların gerektirdiği bazı önemsiz düşünce ve görüşler gözden çıkarılarak incelenirse, birtakım köklü ve geniş kapsamlı ilkeler ve kararlar elde ederiz.

İzin verirseniz, bu ilkelerin ve kararların daha o zaman, nelerden oluşmuş sayıldığını açıklayayım.

Milli sınırlar içinde bulunan vatan parçaları bir bütündür; birbirinden ayrılamaz (Bildiri Madde 6, Tüzük Madde 3un ayrıntıları; Tüzük ve Bildirinin Vinci maddesi okunup incelensin).

1. *Her türlü işgal ve müdahaleye karşı ve Osmanlı hükümetinin dağılması durumunda millet birlikte direnecek ve savunacaktır (Tüzük Madde 2 ve 3; Bildiri Madde 3).*

2. *Yurdun ve bağımsızlığın korunmasına ve güvenliğin sağlanmasına İstanbul hükümetinin gücü yetmezse, amacı gerçekleştirmek için, geçici bir hükümet kurulacaktır. Bu hükümet üyeleri ulusal kongrece seçilecektir. Kongre toplanmamışsa bu seçimi Temsilciler Kurulu yapacaktır (Tüzük Madde*

4, Bildiri Madde 4).

3. Milli Mücadele, Kuvay-ı Milliyeyi tek güç olarak tanımak ve iradeyi hâkim kılmak temeldir (Bildiri Madde 3).

4. Hristiyan azınlıklara siyasal üstünlük ve sosyal den-
gemizi bozacak ayrıcalıklar verilemez (Bildiri Madde 4).

5. Yabancı devletin güdüm ve koruyuculuğu (manda ve
himaye) kabul edilemez (Bildiri Madde 7).

6. Milli Meclisin hemen toplanması ve hükümet işleri-
nin Meclis denetiminde yürütülmesinin sağlanmasına çalış-
lacaktır (Bildiri Madde 8).

Bu ilkeler ve kararlar, değişik biçimlerde yorumlanmış-
sa da, gerçek özünü değiştirmeksizin uygulanabilmiştir.

Efendiler, biz kongrede, özetlediğim bu kararları ve bu
ilkeleri saptamaya çalışırken, sadrazam Ferit Paşa da ajans-
larla birtakım demeçler yayımlıyordu. Bu demeçlere “Sad-
razamın Milli Jurnalı” dense yeridir. 23 Temmuz 1919’da
ajanslar dünyaya şunu yayıyordu: “Anadolu’da karışıklık
çıktı. Anayasaya aykırı olarak ‘Millet Meclisi’ adı altında
toplantılar yapılıyor. Bu girişimin sivil ve asker görevlilerce
yasaklanması gerekir.”

Buna karşı gereken önlemler alındı ve Millet Meclisi-
nin toplantıya çağırılması istendi.

Ağustosun yedinci günü kongre toplantısını kapatır-
ken, kongre üyelerine, önemli kararlar alındığını ve dünya-
ya ulusumuzun varlık ve birliğinin gösterildiğini” söyledim.
“Tarih, bu kongremizi az bulunur ve büyük bir başarı ola-
rak yazacaktır,” dedim.

Sözlerimde tutarsızlık olmadığını, zaman ve olayların
saptamış olduğu kanısındayım efendiler.

Erzurum Kongresi, tüzük gereğince, bir temsilciler ku-
rulu oluşturmuştu.

Dernekler Yasasına uyularak verilmesi gerekli olan
dilekçe yerine, Erzurum Valiliği katına sunulan 24 Ağustos
1919 tarihli bildiriye, Temsilciler Kurulu üyelerinin adları
ve kimlikleri şöyle yazılmıştı:

Mustafa Kemal: Eski 3’üncü Ordu Müfettişi (askerlik-

ten ayrılmış)

Rauf Bey: Eski Bahriye Nazırı

İzzet Bey: Eski Trabzon Milletvekili

Servet Bey: Eski Trabzon Milletvekili

Şeyh Fevzi Efendi: Erzincan'da Nakşi Şeyhi

Bekir Sami Bey: Eski Beyrut Valisi

Sadullah Efendi: Eski Bitlis Milletvekili

Hacı Musa Bey: Mutki Aşireti Başkanı

Efendiler, yeri gelmişken şunu bildireyim ki, bu kişiler hiçbir zaman bir araya gelip birlikte çalışmış değildir. Bunlardan İzzet ve Hacı Musa beylerle Sadullah Efendi hiç gelmemişlerdir. Rauf ve Şeyh Fevzi efendiler, Sivas Kongresine katılmışlar ve ondan sonra biri Erzurum'a, öteki Erzincan'a dönerek bir daha aramıza katılmamışlardır. Rauf Bey ve Sivas Kongresinde bize katılan Bekir Sami Bey, İstanbul'daki Millet Meclisine gidinceye kadar, bizimle birlikte bulunmuşlardır.

ERZURUM KONGRESİ'NDE GÖRÜLEN KARARSIZLIKLAR

Efendiler, anı olarak küçük bir noktaya da değinmek isterim. Benim, bu Erzurum Kongresine üye olarak girip girmemem üzerinde düşünölmeye değer görölmüş olduğu gibi, Kongreye katıldıktan sonra da başkan olup olmamam üzerinde kararsızlık gösterenler olmuştur. Bu kararsızlık gösterenlerden kimileri iyi niyetli ve içten olmalarıyla birlikte, diğerlerinin ise bu konuda içtenlikten büsbütün uzak olduklarına, tersine, kötölük amacı güttüklerine daha o zaman kuşukum kalmamıştı. Örneğin, düşman ajanı olup her nasılsa, Trabzon ili içinde bir yerden kendini Kongreye delege seçtirip gelen Ömer Fevzi Bey ve arkadaşları gibi. Bu kişinin daha sonra hainliği, Trabzon'daki ve oradan kaçtıktan sonra İstanbul'daki işleri ve davranışlarıyla kesin olarak ortaya çıkmıştır.

Efendiler, ben, kimi arkadaşlarca ileri sürölen düşünce

ve kuruntulara uysaydım, iki bakımdan büyük sakıncalar doğacaktı. Birincisi düşüncelerimde, kararlarımda ve bütün kişiliğimde yersizlik ve yetersizlik olduğunu açıkça söylemek ki bu konu benim vicdanıma uyararak üzerime aldığım görev bakımından düzeltilemeyecek bir yanlgı olurdu. (...)

Bu söylediklerimin, o günlerde değilse bile, artık bugün dünyaca, yadsınılamayan gerçeklerden olduğuna hiç kuşku yoktur. Bununla birlikte, ben, bu söylediklerimi geçmiş günlere dayalı birtakım anılar ve belgelerle burada doğrulamayı, gelecek kuşağın siyasal ve toplumsal eğitimi bakımından bir görev sayarım.

Bu dakikaya kadar olduğu gibi bundan sonra da sözünü edeceğim olaylar dolayısıyla, bu konu, kendiliğinden aydınlanmaya başlayacaktır.

AVRUPA'DAN BİR ŞEY YAPAMADAN DÖNEN FERİT PAŞAYA ÇEKTİĞİM ŞİFRELI TELGRAF

İstanbul hükümetini ulusal girişimleri önlemekten vazgeçirmek, başarıyı hızlandırma ve kolaylaştırmak için çok önemliydi. Bu düşünceyle Ferit Paşanın, hiç başarı sağlamadan hemen hemen yenilmiş bir durumda İstanbul'a dönüşünden yararlanarak, kendisine 16 Ağustos 1919 tarihinde bir şifreli telgraf yazdım. Bu telgrafta başlıca şu cümleler vardı:

"Bay Clemenceau'nun, yüksek kişiliğinize olan ayrıntılı cevabını, âcizane ben, son günlerde okuma olanağı bulunca, İstanbul'a nasıl bir acı ve üzüntü yüklenmiş olarak döndüğünüzü anlıyorum. (...) Vatanımızı paylaşmak ve devletimizi yok etmek düşüncesini bu denli açık, onur kırıcı olarak ortaya koymanız karşısında, titremeyecek duygulu bir kimse düşünemem. Tanrıya binlerce şükür edelim ki ulusumuz ruhundaki kahramanlık azmiyle, tarihsel yaşam ve varlığını, ne yazgıya bırakacak ne de böyle cellâtça yargılara kurban edecektir.

Şimdi kesin kanım var ki, yüksek kişiliğiniz bugünkü ge-

nel durumu, devlet ve ulusun gerçek yararlarını üç ay önceki gözlerle görmüyorlar. Dokuz aydan beri iş başına gelen hükümetlerin, her zaman, birbirinden daha çok güçsüzlüğe uğraması ve sonunda ne yazık ki artık iş göremez bir duruma gelmesi, ulusun yüksek onuru karşısında gerçekten pek üzücü oluyor. Kesinlikle doğrudur ki yurt ve ulusun yazgısı için içeride ve dışarıda sözü geçer ve etkili olmak ancak iradeye dayanmayı gerektirir.

Yaşama hakkı ve bağımsızlığı için çalışan ulusun amacındaki temizlik ve içtenliğe karşı İstanbul hükümeti düşmanca davranma yolunu benimsiyor. Bu davranış biçimi besbelli ki büyük üzüntüye yol açar. Halkı, İstanbul hükümetine karşı, istenmeyen eylemlere yöneltecek niteliktedir. Çok açık olarak bildireyim ki halk her türlü iradesini kullanabilecek güçtedir. Girişimlerinin önüne geçebilecek hiçbir güç yoktur İstanbul hükümetinin olumsuz girişimleri hiçbir yerde ve hiçbir kimsece uygulama alanına konmayacaktır. Ulus, çizdiği program içinde, çok kesin ve bilinçli adımlarla amacına yürümektedir. İstanbul hükümetinin şimdiye kadar olan engelleyici tüm çabalarının sonuçsuz kaldığı kuşkusuz gerçektir.

İngilizlerin gösterdikleri yolda kurtuluş olanağı aramak da saçmadır ve sonu yıkımdır. Kaldı ki, İngilizler bile en sonunda gücün ulusta olduğunu anlayarak, hiçbir dayanağı olmayan ve ulus adına hiçbir görev üstlenemeyen ve üstlense bile bunu ulusa benimsetemeyecek bir hükümetle, verimli bir işe girişmek olanağı bulunamadığına inanmışlardır.

Bütün dilekler şu noktada toplanmıştır: Hükümet, töreye uygun akıma karşı direnmekten vazgeçerek Kuvay-ı Milliyeye dayansın ve her türlü girişimlerinde istekleri kılavuz edinsin.

Bunun için de, varlığı ve iradeyi yansıtacak olan Millet Meclisinin en kısa sürede toplanmasını sağlasın."

SİVAS VALİSİNİN KAYGILARI

Sivas'ın heyecanı şu yolla anlaşıldı. 20 Ağustos günü öğleyin, Sivas Valisi Reşit Paşanın isteğiyle telgraf başına

çağrıldığı zaman, Paşanın uzun bir telgrafı veriliyordu. O telgraf şudur:

Erzurum'da, Mustafa Kemal Paşa'ya

"Önce, sizi tedirgin ettiğimden dolayı beni bağışlamanızı diler sağlığını sorarım. Neden dolayı tedirgin ettiğimi bildiriyor ve açıklıyorum efendim. Görünüşte, Fransızlara ait kuruluşları teslim almak için, gerçekteyse buraların durumu konusunda incelemelerde bulunmak için, Cizvit papazlarıyla birlikte önceki gün İstanbul'dan Sivas'a gelerek valilik makamına uğrayan Fransız subaylarının ziyaretlerini iade için dün sabah yanlarına gitmiştim. Görüşme ve konuşmanın sonunda orada bulunan Fransız binbaşılardan Jandarma Müfettişi Bay Brunot, biraz özel görüşmek istediğini söyleyerek, beni başka bir odaya aldı. Söylediği sözleri olduğu gibi aktarıyorum:

"Mustafa Kemal Paşa ile Kongre üyelerinin Sivas'a gelip burada da bir kongre yapacaklarını işittim. Bunu İstanbul'dan gelen Fransız subayları söylediler. Sizinle bu denli içtenlikle konuşur ve kişiliğinize karşı pek çok saygı beslerken bu konuyu benden saklamanıza çok üzüldüm" dedi. Ben de gereken karşılığı vererek kendisini inandırmaya çalıştımsa da son söz olarak "Eğer Mustafa Kemal Paşa Sivas'a gelir ve burada kongre toplama girişiminde bulunursa, beş on gün içinde Fransız askerlerinin buralara geleceğini kesin olarak biliyorum. Sizin kişiliğinize duyduğum saygı nedeniyle bunu bildiriyorum. İnanmazsanız, gerçekleştiğinde görürsünüz. O vakit yurdunuzun yıkımına yol açanlar arasına siz de girmiş olursunuz" sözlerini söyledi. Dâhiliye Nazırlığı'ndan dün aldığım şifreli telgraf da, başka biçimde yazılmakla birlikte, yine aynı mesajı vurguluyordu. Yeni gelen Fransız subaylarından biri de dün kolordu komutanı ile uzun uzadıya görüşerek kongre konusunda komutan, beyefendinin düşüncelerini anlamaya çalıştı. Bu sabah da Bay Brunot bana gelerek, saat 15.00'te Fransız subaylarıyla birlikte kongre hakkında görüşüleceğini,

ancak kendisinin aradaki dostluktan dolayı daha önce ayrıca görüşmek istediğini bildirdi. Bir süre konuşulduktan sonra sonuç olarak şunu söyledi, 'Ben, dünden beri bu iş üzerinde pek çok düşündüm. Sonunda şu kanrya vardım ki; eğer Mustafa Kemal Paşa ile kongre üyeleri, Sivas Kongresinde İtilaf Devletlerine karşı kışkırtıcı davranışlarda bulunmazlar ve onlar için saldırgan bir dil kullanmazlarsa kongrenin toplanmasında hiçbir sakınca yoktur. Ben kendim General Franchet d'Espere'ye yazar, Mustafa Kemal Paşa konusundaki tutuklama buyruğunu geri aldırır ve kongrenin toplanmasına engel olunmaması için Dâhiliye Nazırlığından size buyruk verdiririm. Ancak şu koşulla ki, siz de benden hiçbir konuyu gizlemeyeceksiniz ve içtenlikle dostluğumuzdan dolayı her zaman birbirimize karşı açık bir dil kullanacağız. Yalnız kongrenin toplanacağı günü öğrenmek gerekir! dedi. Ben de kendisine bu konuda kesin bir şey bilmediğimi ve öğrendiğimde kendisine bildireceğimi ve aradaki dostluğa dayanarak hiçbir şeyi saklamayacağımı söyledim. Binbaşının bölgeyi işgal konusunda dünkü kesin sözlerine karşın bugünkü yumuşaklığının nedenini en ince ayrıntıları kavrayan yüksek görüşlerinize sunmayı ödev bilir ve bu konuda daha çok söz söylemeyi gereksiz sayarım. Açıkça anlaşılıyor ki, bunların düşüncesi kongreyi Sivas ta toplamaya uygun görünerek kongrenin yüce üyeleriyle sizi burada toplamak ve el altından önlemler alarak bütün arkadaşları ele geçirmek ve hem de yapmak istedikleri işgal meselesini bir oldubittiye getirmektir. Dün akşam Dâhiliye Nazırlığından aldığım şifreli telgraf başka biçimde yazılmış olmakla birlikte, aşağı yukarı gene bu nitelikteydi. İşte ben her gerçeği, saklı tutulmak dileğiyle, size sunuyorum. Bundan sonra tutulacak yolun belirlenmesi size düşer. Entrikalarla dolu bir tehlikenin çok yakın olduğunu bilip, durumu yüksek kişiliğinize bildirmemeyi, dolayısıyla kongreyi Sivas'ta toplamamayı önermemeyi içime sığdıramadım. İşte bunun için yüksek kişiliğinizden ve orada bulunan öteki yüksek arkadaşlardan pek çok dilerim, ki ikinci bir kongrenin toplanmasına kesin gereklilik yoksa vazgeçilsin. Var ise, dört yandan ele geçirilmesi pek ko-

lay Sivas'ın toplantı merkezi olmasından vazgeçilerek, düşmanın kolayca giremeyeceği Erzurum'da ya da uygun görülürse Erzincan'da toplanma yoluna gidilmesini yurdun esenliği adına dilerim. Kolordu komutanı Selâhattin Beyefendi de bu konudaki düşüncelerini ayrıca Kâzım Paşa aracılığıyla size yazacaklardır. Şimdi yanımda bulunan eski Sivas milletvekili Rasim Bey de eski Erzurum milletvekili Hoca Raif Efendiye, bu konudaki bilgi ve görüşünü içeren bir telgraf çekecektir. Besbelli okuduktan sonra Hoca Raif Efendinin Ilıca'dan dönüşlerinde kendilerine yollamak istediğinde bulunursunuz. İşte efendim, durum böyledir. Tartışılmaz yurtseverliğinize karşı sizi daha çok rahatsız etmekten çekinir ve yanıt olarak göndereceğiniz emirlerinizi beklerim, efendim. İşte Rasim Beyin teli.

“Reşit”

Sivas Valisi Reşit Paşa'ya

20 08 1919

“Verdiğiniz bilgiye ve yüksek görüşlerinize özellikle teşekkürlerimi sunarım. Bay Brunot ve arkadaşlarının gözdağı vermek için söylediklerini baştanbaşa geçersiz sayarım. Sivas Kongresinin toplanması yeni bir konu olmayıp aylarca önceden dünyaca bilinen bir girişimdir. Şaşılasıdır ki İstanbul'da bulunan yetkili Fransız siyaset adamlarının da bana gönderdikleri haberler, Anadolu'da ulusça girişilen işlerin pek yerinde ve töreye uygun olduğu, ayrıca halkımızın istekleri kendilerine açıkça bildirilirse iyi karşılayacaklarını ve uygulanmasını üzerlerine alacaklarını gösterir. Şimdiden, yazılı güvence vermeye hazır oldukları yolundadır. Bay Brunot'un ikinci görüşmede ağız değiştirmesi ve yumuşaması bizleri kazanmak için olsa gerekir. Binbaşı Brunot'un dediği gibi Sivas'ın beş ongun içinde Fransızlarca ele geçirilmesi o denli kolay bir iş değildir. Şunu hatırlamanız gerekir ki, bu konuda İngilizler gözdağı vermekle daha da ileri giderek Batum'daki askerleri-

nin Samsun'a çıkarılmasına karar verdiler. Hatta beni korkutup yıldırım için, bir taburda çıkardılar. Ancak bu girişime karşı milletin güçlü bir irade ve inançla ve ateşle karşılık vereceği gerçeği kendilerince anlaşılınca hem kararlarından dönmek ve hem de Samsun'a çıkarmış oldukları askerleriyle birlikte orada bulunan taburu alıp götürmek zorunda kalmışlardır. Sivas Kongresinde görüşülecek konular, Erzurum Kongresi Bildirisinin içeriğinden kolayca anlaşılacağı üzere kongrede İtilaf Devletlerine karşı kışkırtmalarda bulunmak gibi amaçlar kesinlikle yoktur. Burada şunu da bilginize sunayım ki, ben ne Fransa'nın ve ne de herhangi bir yabancı devletin yardımına gönül düşürecek değilim. Benim için en büyük barınma yeri ve yardım kaynağı milletimin bağıdır. Kongrenin gerekliliği, zamanı ve toplantı yeri konusunda etkili olmak benim kişisel kararımın çok üstünde geçerlik taşıyan millet kararına dayanan bir durumdur. Yalnız, düşündüğünüz gibi Fransızların, kongre üyelerinin Sivas'ta toplanmasını ister görünerek, sonradan bu üyeleri ele geçirebilme olanağı bulması bence çok uzak kuruntulardandır. Bütün bu sözlerimi, olduğu gibi, Bay Brunot söylemeniz de hiçbir sakınca görmüyorum. Böylece ulusumuzun haklarını korumak ve bağımsızlığını savunmak için, Erzurum Kongresi bildirisiyle bütün dünyaya olduğu gibi, kendilerinin İstanbul'daki siyasi temsilcilerine de bildirmiş olduğu temel kararları uygulamaktan çekinmeye hiçbir biçimde imkân olmadığını, Bay Brunot ve arkadaşlarına bildirilmiş olur. Bay Brunot bilmelidir ki Fransızların Sivas'a girmeye karar vermeleri kendilerine pek pahalıya mal olabilecek yeni güçlerle ve çok paralarla yeni bir savaşa karar vermelerine bağlıdır. Böyle bir kararın Bandırma Binbaşısı Bay Brunot ve arkadaşları arasında görüşülse bile Fransız Ulusunun böyle bir karara uyabileceği sanılamaz.

Milletvekili Rasim Beyin Raif Efendiye olan telgrafımı okudum. Korkmaya yer olmadığını kendilerine lütfen duyurulmasını dilerim.

Gerek bana ulaştırdığınız bilgi ve düşüncelerinizi, gerekse Rasim Beyin telgrafını Temsilciler Kuruluna olduğu gibi

sunacağım. Bundan böyle Sivas Kongresi ile ilgili kesin karar, ancak Temsilciler Kurulunun görüşmesi sonunda belli olacaktır. Alınacak karar besbelli size bildirilecektir. Yalnız bugün için dileğim, Brunot'un korkutmalarını halka duyurmayıp manevi gücün azalmasını önlemenizdir. Saygılarımın kabulünü, Selâhattin ve Refet beyefendilere de selamımın ulaştırılmasını dilerim saygıdeğer paşam.

Mustafa Kemal"

Verilen yanıt üzerine Reşit Paşa'dan alınan ikinci telgraftır: "Ben anlayabildiğim kadarını sizlere sunmakla vicdani görevimi yerine getirmiş oluyorum, İstanbul'daki Fransız siyaset adamlarının görüşlerini ve size verdikleri sözlerin ne denli güvenilmeye değer olduğunu kestiremem. Tartışma götürmez yurtseverliğinin bakımından yurdun esenliği söz konusu olduğuna göre iyice düşünerek gereken davranış biçiminin saptanması, sizinle Kongrenin yüce üyelerinden orada bulunan saygıdeğer kişilere düşer. Buyruklarınızı yerine getireceğimi bildirir, saygılarımı sunarım efendim.

Reşit"

ERZURUM'DAN AYRILMA KARARI

Nihayet, efendiler, Ağustos içinde, her yandan, birtakım delegelerin Sivas'a doğru yola çıktıkları ve kimilerinin de Sivas'a ulaşmaya başladıkları anlaşıldı. Sivas'a ulaşan delegelerce bizim ne zaman Sivas'a geleceğimiz sorulmaya başlandı.

(...)

Sonunda, Temsilciler Kurulu üyesi olarak, Erzurum'dan üç kişi, Erzincan'dan bir kişi ve Sivas'ta bulduğumuz Bekir Sami Bey'le beş kişi olduk. Sivas Kongresini oluşturan delegelerin belgelerini inceleme gereği duyulduğu zaman, ben orada şöyle bir belge yazdım ve altını Temsilciler Kurulu Mührü ile mühürledim.

"Temsilciler Kurulundan

Mustafa Kemal Paşa

Rauf Bey

Ulemadan Raif Efendi

Şeyh Fevzi Efendi

Bekir Sami Bey

Yukarıda adları yazılı kişiler, Doğu Anadolu adına Sivas Kongresinde bulunmak üzere Erzurum Kongresince görevlendirilmiştir (mühür).”

Efendiler, Erzurum'dan çağrıldığımız gün, 29 Ağustos 1919'dur.

SİVAS YOLUNDA

Amasya'dan, Erzurum'a gelirken, Sivas'ta küçük bir öyküye konu olan olayı unutmamışsınızdır. Gariptir ki, Erzurum'dan Sivas'a gelirken de buna benzer küçük bir olayla karşılaştık.

Erzincan'dan batıya doğru yola çıktığımız günün sabahı, Erzincan boğazına gelir gelmez, birtakım jandarma erlerinin ve subaylarının heyecanlı ve korkulu bir davranışla otomobillerimizi durduklarını gördük.

(...)

Bir subay, merkeze kuvvet gönderilmesini yazmış. O kuvvet gelince gerekli düzenlemeleri yapacak, saldıracak, bu haydutları püskürterek yolu açacakmış.

Pekiye ama bu haydutların kuvveti nedir? Neresini, nasıl tutmuş? Ne kadar kuvvet ve ne vakit gelecek?

Bu bilmeceler çözülmünceye değin, geriye, Erzincan'a dönmek ve kim bilir kaç gün beklemek gerek! Bizim ise işimiz aceleydi. Ben Erzurum ile Sivas arasındaki yolu belli süre içinde aşım belli günde Sivas'ta bulunamazsam; şurada burada, şundan ya da bundan ötürü korktuğum ve beklediğim gibi sözler, Sivas'ta ve her yerde duyulursa bozgun başlayabilir, işler altüst olabilirdi.

Öyleyse karar ne olmalıydı? Tehlikeyi göze alıp yola devam etmek. Başka türlü yapamazdık. Yalnız küçük bir

düzenleme yapmayı uygun buldum.

Hafif makineli tüfeklerle donanmış bulunan özverili arkadaşlarımızdan birkaçını (şimdi bir alay komutanı olan Osman Bey ki Tufan Bey adıyla tanınmıştır, bunların başında idi) bir otomobil ile kendi otomobilimizin önüne geçirdik. Sağdan soldan gelecek, uzaktan açılmış ateşlere önem vermeyerek, otomobille şose üzerinde hızla yürümeyi sürdürecektik.

Kısacası, yürüdük, boğazı geçtik ve 2 Eylül 1919'da Sivas'a vardık. Halkın, ilin çok uzaklarından başlayan büyük ve parlak gösterileriyle karşılandık.

(...)

Efendiler, bizden önce gelmiş olan delegeler, bizi beklerken aralarında toplantılar yapmışlar ve hazırlık niteliğinde birtakım tasarılar kaleme almışlar.

Bizim gelişimizden sonra birtakım özel toplantılar ve görüşmeler olmuş ve bu kez birtakım kararlar da verilmiş. İzin verirseniz çok özel bir nitelik taşıdığı için, bu noktayı açıklayayım:

SİVAS KONGRESİ AÇILIYOR

Sivas Kongresi 1919 Eylül'ünün dördüncü perşembe günü öğleden sonra saat ikide açıldı.

Öğleden önce, delegeler arasında bulunan Hüsrev Sami Bey yanıma gelerek şöyle bir haber verdi: "Rauf Bey ve başka bazı kişiler, Bekir Sami Bey'in evinde özel bir toplantı yapmışlar ve beni başkan yapmamaya karar vermişler." Arkadaşların, özellikle Rauf Bey'in böyle bir davranışta bulunacaklarını hiç ummadım ve Hüsrev Sami Bey'in, açık söyleyeyim ki, biraz ciddi olarak, böyle yersiz sözleri bana ulaştırmaması için dikkatini çektim. Verdiği haberin doğru olamayacağını, arkadaşlar arasında yanlış anlaşılmalara yol açacak sözler söylemenin uygun olmadığını da sözlerime ekledim.

(...)

Kongrenin açılmasından sonra ilk söz alan bir yüksek kişinin, kongre tutanağına olduğu gibi geçirilen şu sözlerini işittik:

“Efendim, şimdi doğal olarak başkanlık, söz konusu olacak. Ben başkanlık görevinin birer gün ya da birer hafta sürmek üzere sırayla olmasını ve üye adlarının ya da temsil edilen il ve sancak adlarının baş harflerine göre alfabe sırasıyla yapılmasını öneriyorum.”

Efendiler, nasıl bir tesadüftür ki, bu öneriyi yapanın temsil ettiği ilin adı da, kendi adı da alfabenin ilk harfi ile başlıyordu. Ben, davet sahibi olarak, açılış konuşması yaptıktan sonra, kongreyi açtım. Geçici olarak başkanlık yerinde bulunuyordum.

“Bu neden gerekiyor efendim” diye sordum.

Öneriyi yapan:

“Böylece işin içine şahsiyet karışmamış olacağı gibi, dışarıya karşı da eşitlik gözettiğimiz için iyi bir etki yapmış olur” dedi.

Efendiler, ben, vatanın, öneriyi yapan ile birlikte bütün milletin, hepimizin nasıl bir yıkım çıkmazında bulunduğu-muzu göz önüne getirerek, kurtuluş yolu olduğuna inandığım girişimleri, bitmez tükenmez güçlükler ve engellere karşın, maddi manevi bütün varlığında yürütmeye çalışıyorum. En yakın arkadaşlarım, daha dün İstanbul’dan gelmiş ve besbelli işlerin içyüzünü bilmeyen, saygı duyduğum yaşlı bir kişinin diliyle, bana, senlik benlikten söz ediyorlar.

Bu öneriyi oya koydum. Çoğunlukla geri çevrildi ve başkan seçimini gizli oya sundum. Üç üyeden başka hepsi, beni başkan seçtiler.

SİVAS KONGRESİNİN GÜNDEMİ

Sivas Kongresinin gündemi, Erzurum Kongresinin tüzük ve bildirisi ve bir de bizden önce Sivas’a gelmiş olan yirmi beş kadar üyenin düzenlediği bir muhtıra olacaktı.

(...)

Sonunda, kongrenin dördüncü günü, gerçek konuya geldik ve o günde, Erzurum Kongresi Tüzüğünü görüşerek hemen sonuçlandırdık. Bunun nedeni Erzurum Kongresi Tüzüğünde yapılması gereken değişiklikleri önceden hazırlamış ve gerekli gördüğümüz üyeleri bu konuda aydınlatmış bulunuyorduk.

Bununla birlikte, yapılan değişiklikler, daha sonradan birtakım direnmelere, anlaşmazlıklara ve birçok yazışma ve tartışmalara yol açtığı için, bu değiştirilen noktaların önemlilerini bildireceğim:

Derneğin adı “Şarkı Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti” idi “Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti” oldu.

“Temsilciler Kurulu Doğu Anadolu’nun bütünü temsil eder” sözü yerine “Temsilciler Kurulu bütün vatanı temsil eder” dendi. Üyeler arasına da altı kişi daha katıldı.

“Nasıl olursa olsun, yurdumuza girmeyi ve işimize karışmayı; Rumluk ve Ermenilik örgütleri kurma amacıyla yapılmış sayacağımızdan, elbirliğiyle savunma ve direnme ilkesi benimsenmiştir,” yerine, “Nasıl olursa olsun, yurdumuza girilmesi ve işimize karışılmasını ve özellikle Rumluk ve Ermenilik örgütleri kurma amacını güden davranışların durdurulması için, elbirliğiyle savunma ve direnme ilkesi benimsenmiştir,” denildi.

Bu iki cümledeki ayrılık, anlam bakımından besbelli ki pek büyüktür. Birincisinde İtilaf Devletlerine karşı düşmanca bir durum alınacağı ve direnileceği söylenmiyor. İkincisinde bu yön açıkça belirtilmiş oluyor.

4. Tüzüğün, dördüncü maddesinde yer alan sorun, oldukça tartışmalara yol açtı. Madde şu idi:

“Osmanlı hükümetinin yabancı devletler baskısı karşısında buraları (doğu illerini) bırakmak ve ilgilenmemek gereğinde kaldığı anlaşılırsa; yönetim, siyaset ve askerlik bakımından nasıl davranılacağına belirtilmesi ve saptanması.” Yani geçici yönetim kurma sorunu.

Sivas Kongresi Tüzüğü'nde bu maddedeki "buraları" yerine "yurdumuzun herhangi bir bölümünü bırakmak ve onunla ilgilenmemek" biçiminde kapsayıcı ve genel bir bağlantı kondu.

MANDA VE HİMAYE SORUNUNUN KONGREDE GÖRÜŞÜLMESİ

Şimdi, efendiler, kongrede manda konusunda yapılan görüşme ve tartışmayı, elden geldiğince, yüce kurulunuza dinletmeye çalışacağım.

Birçok kimse söz aldı. Kimseye söz vermeden önce, başkanlık yerinden, tutanakta olduğu gibi geçen, şu kısa konuşmayı yaptım, "Görüşmeye başlamadan önce bu tutanağın içeriğinde bir takım noktalara dikkatinizi çekmek isterim. Bu raporda, örneğin Bay Brown'dan söz edilmekte ve elli bin kişilik bir işçi ordusu getirileceğini söylediği yazılmaktadır.

Efendiler, Bay Brown, 'Ben görevli bir kişi olarak görüşmüyorum, büsbütün özel olarak görüşüyorum,' diyor ve "Amerikanın himayesini kabul edeceğini değil, belki etmeyeceğini" bile söylüyor. Onun için sözleri Amerika adına değil, kendi admadır, Manda ve himayenin ne olduğunu kendisi de bilmiyor, "manda, siz ne dersiniz odur" diyor. Bu raporda ya da andıçta önemli olarak manda sorunu vardır. Bununla ilgili konuda düşünce alışverişine başlamadan önce on dakika dinlenelim.

(...)

Bundan sonra Hami Bey söz olarak İsmail Paşa'yla Bekir Sami Beyefendi'nin görüşlerine katıldığını söyledikten sonra, "Her durumda bir yardıma gerek duyuyoruz ve bunun en ilkel kanıtı da, devlet gelirlerinin ancak borcumuzun faizini karşılayabilmesidir," buyurdular.

(...)

Fazıl Paşa, "Bağımsızlığı koruma koşuluyla manda" buyuruyorlar. Hami Beyefendinin manda ile ilgili olarak

verdiği tutanak iki bölüme ayrılıyor: Bir gerekçe bölümü var, ondan sonra bir de mandanın tanımıyla ilgili bölüm var. (...) Manda ve himaye sorunu ile ilgili görüşlere göre düşünmek için önce bir noktayı anlamak isterim. Bu tutanağın içeriği, genel kurulca görüşülmeye sunulmuş mudur? İsmail Fazıl Paşa, “Yanlış anlamaya yol açtığından biz üçümüz (Fazıl Paşa, Bekir Sami ve Hami beyler) bu tutanağı geri alıyoruz. Verilmemiş saydık,” dedi. (Bu tutanağın karalaması da temize çekilmiş örneği de kendilerinde kalmıştır.)

Başkanlıktan, “Tutanak geri alınmıştır,” dedim.

Tutanağın geri alınmış olmasına karşın, söz alan Refet Bey tutanakta beş altı sayfa yer tutan açık bir söylev verdi. Bu söylevin tutanaktan olduğu gibi aldığım bazı cümleleri, konuşmacının amacını açıklamaya yetecektir sanırım.

Refet Bey diyordu ki, “Bizim, Amerika mandasını yeğlemekten amacımız, bütün toplumları tutsak eden, gönülleri, vicdanları söndüren İngiliz mandasından kurtulmak, ulusların vicdanlarına saygı gösteren Amerika’yı benimsemektir.”

Eylülün dokuzu salı günkü toplantıda manda konusuna değinen Rauf Bey’in, tutanaklara geçen konuşması şudur: “Bu sorun konusunda şimdiye değin gerek basın ve gerekse başka çevrelerce birçok sözler söylendi. Şimdi yüce kurulunuz da dış destek düşüncesini kabul buyurduysa da bu desteği kimden isteyeceğimiz belirtilmedi. Amerika olduğu üstü kapalı biçimde anlatılıyorsa da, bence doğrudan doğruya adının söylenmesinde bir sakınca olmaz.”

ERZURUM KONGRESİ HIÇBİR MANDA VE HİMAYE KABULÜNE KARAR VERMEMİŞTİR

Bu sözlerden, gerek Rauf Bey’in görüşüyle, gerek Sivas Kongresi ve gerekse Erzurum Kongresi Genel Kurulunun görüşleri arasında bir yanlış anlama olduğuna kuşku yoktur.

Rauf Bey'in konuşmasında açıklanan bu anlayışın gerek Erzurum ve gerek Sivas kongreleri bildirilerinin yedinci maddesinin yazılış şekline doğduğu düşüncesine varılabilir. Gerçekten bu maddenin yazılış biçiminde belki manda ve himayecilikte, pek ileri giden ve sonu gelmez propagandalarıyla kamuoyunu bulandıranların savlarına bir yanıt olmak, onları susturmak üzere bir üslup vardır. Maddede yazılanlar mantık içinde okunup incelenince, ne mandacılık ne de Amerikan mandasını isteme düşüncesini kapsadığı anlaşılır. Bu noktayı açıkça göstermek için söz konusu maddede olduğu gibi göstermek isterim:

Madde 7 - Ulusumuz çağdaş amaçların yüceliğini bilir, teknik sanayi ve ekonomik durumumuzu ve ihtiyaçlarımızı, iyice değerlendirir. Bundan dolayı devlet ve milletimizin hâkimiyet ve özgürlüğüne ve vatanımızın bütünlüğünü korumak şartıyla, altıncı maddenin sınırları içinde ulusumuzun hâkimiyetine saygılı ve ülkemizi işgal hayalinde olmayan herhangi devletin teknik, sanayi, iktisadi yardımını içtenlikle karşılarız. Bu insancıl ve adil koşulları kapsayan, bir barışın gerçekleşmesi, insanlığın ve dünyanın barışı ve huzuru için amacımızdır.

Efendiler, bu maddenin hangi noktasına manda ve himaye, hatta mandacının Amerika olacağı düşüncesi vardır? Olsa olsa, "Herhangi devletin teknik, sanayi, iktisadi yardımını içtenlikle karşılarız." sözlerinden manda düşüncesine kapılanlar bulunabilir. Ancak bu maddede 'manda' anlam ve içeriğinin bu olmadığı kesindir. Her zaman ve bugün bile bu açıklık içinde yapılacak yardımları sevinçle karşılamaktayız ve karşılarız. Nitekim Ankara-Ereğli ve Keller-Diyarbakır demiryollarının yapımı için bir İsveç topluluğunun ve Kayseri-Sivas-Turhal yollarının yapımı için de bir Belçika topluluğunun, teknik, sanayi, iktisadi yardımlarını sevinçle benimsedik. Sözcüleri Ankara ilinin ve başka Anadolu illerimizin bir an önce yapımlarında ve bütün öteki demir yollarımızın, kara yollarımızın, limanlarımızın yapımları önerisinde bulunacak yabancı iş adamlarının yar-

dımlarını seve seve benimseriz. Yeter ki, vatanımıza sermaye getireceklerin devlet ve ulusumuzun iç ve dış bağımsızlığını ve yurdumuzun bütünlüğünü bozmak için gizli amaçları olmasın. Bu maddede yer alan "ulusçuluk ilkelerine saygılı ve ülkemize karşı onu ele geçirme amaçları beslemeyen herhangi devlet" anlatımından Amerikanın anlaşılmasına gerek yoktur. Çünkü bu ilkelere saygılı dünya devletleri arasında yalnız Amerikalılar yoktur. Söz gelişi İsveç Devleti, Belçika Devleti eş nitelikte değil midir? Bu devletlerden herhangi birinin mandacı olması söz konusu olabilir mi? Bir de, eğer Amerika Devletine üstü kapalı bir biçimde değinilseydi, "herhangi devletin" yerine "bir devleti" ya da hiç olmazsa "devletin" sözcüğüyle yetinmek gerekirdi. Demek ki, maddesini açıkladığı koşullar içinde, teknik sanayi, iktisadi yardımını iyiye yorulması bütün devletleri kapsadığının belirtisidir.

Efendiler, bu manda konusundaki görüşümün; bundan önce yapılan ve bu dakikada yüce kurulunuzun da bilgi edinmiş bulunduğu bunca yazışma ve tartışmalarımızdan da anlaşılmıştır ki aylardan beri gece gündüz yanımda bulunan bir arkadaşımın hâlâ anlamamış olabileceği düşünülebilir mi? Öyleyse, ya Rauf Bey benimle düşünce birliğine varmış değildi ya da düşünce birliğine varmıştı da Sivas'ta İstanbul'dan gelenlerle görüştüktan sonra, düşüncelerini değiştirmiş oluyor. Burasını kestirmek bence güçtür. Şimdi biraz daha Rauf Bey'i dinleyelim, Rauf Bey sözlerini şu biçimde sürdürüyor.

"Ateşkes Antlaşmasının başlangıcında Almanlar barış antlaşmasını imzalamayacak sanılıyordu. İngiliz basını bazı açıklamalarda bulundu. Bunun birinci bölümü; Almanya'nın barış antlaşmasını imzalayacağı konusunda idi. Bu gerçekleşti. İkinci bölümü de Türkiye'nin bölüşülmesi konusuydu. Bu, çok şükür gerçekleşmedi. Bu bölümde konferansın kararı gereğince Kızılırmak'ın doğu yanı Ermenistan sayılarak Amerika'nın koruyuculuğuna veriliyor. Belki Gürcistan'la, Azerbaycan da Amerika'ya bırakılıyor, deniliyordu.

Kızılırmak'ın batısındaki topraklar da İzmir ve İstanbul dışta bırakılarak, denize çıkış yeri Antalya limanı olmak üzere, Türkiye'yi oluşturuyordu. Bu bölgenin kuzeyi İtalya ve Fransız, güneyi de İngiliz himayesine veriliyordu. İzmir'in işgali bu söylentilerin doğruluğunu kanıtlamaya başladı. Demek ki, bu tehlikeli durum karşısında, yurdumuza karşı en tarafsız durumda bulunan Amerika'nın yardımını kabul etmek zorundayız. Ben bu kanıdayım."

Rauf Bey'in düşüncesini anlamak için bundan sonra daha çok süren sözlerini dinlemeye bilmem ki gerek kaldı mı?

Efendiler, pek uzun ve tartışmalı süren bu manda görüşmeleri, tarafları susturacak bir çözüm bulunarak bitirildi. Hem de bu yolu öneren yine Rauf Bey oldu, "Amerika'da yıllardan beri bize karşı yapılmakta olan olumsuz propagandaların doğurduğu düşünce akımını düzeltmek için hepsinden önce Amerika Kongresinden yurdumuza inceleyecek bir kuruluşu çağırarak." bu öneri oybirliğiyle benimsendi. Kongre Başkanlık Kurulunun imzalarıyla bu yolda bir mektup taslağı hazırlandığını anımsıyorsam da bu mektubun gönderilip gönderilmediğini iyi hatırlayamıyorum. Doğrusu da bu mektuba, önem vermiş değildim. Efendiler, bu arada kısaca şunu da söyleyeyim. Belge olarak başvurduğum Kongre tutanağı, Başkanlık Kurul Yazmanlığı'nda bulunan Afyonkarahisar delegesi Şükrü ve (manda savunan söylevlerini dinlediğimiz) Hami Beylerce tutulmuş ve Hami Bey'in yazısıyla düzgün bir deftere temize çekilmiştir.

SİVAS KONGRESİ'Nİ SONUÇSUZ BIRAKMA ÇABASI

Efendiler, kongre 11 Eylül'de sona erdi. 12 Eylül'de Sivas halkının da katıldığı bir açık oturumda birtakım söylevler verildi. Kongre görüşmeleri sırasında önemli olarak Millet Meclisinin acilen seçilmesi ve meclisin nerede topla-

nacağı konularına değinildi. Ancak, şimdi açıklayacağım sorunlar, kongre görüşmelerini kısa kesmeyi gerektiriyordu. Söz konusu konularla, sonradan Temsilciler Kurulu uğraştı. 9 Eylül 1919 tarihinde toplanmış olan birtakım bilgiler kongreye şöyle açıklandı, “Eskişehir ve Afyonkarahisar’daki İngiliz kuvvetleri iki katına çıkarıldı. General Miller, Konya’ya geldi. Konya Valisi Cemal Bey ve Ankara Valisi Muhittin Paşa karşı koymaktan çekiniyorlardı. Yeni Kastamonu Valisi Ali Rıza Bey de Cemal Bey takımından bir adammış. Değerli arkadaşlarımla böyle durumlar karşısında sert davranmak isteyeceklerini bildiğimden, acil ve sert önlemler alınmasını Ferit Paşa’dan rica etmiştim; Fuat Paşa ve kongrenin kendisine olan güvenine dayanarak, kongre adına gereken yazılı emir ve girişimlerde bulunmuştur. Bu davranış biçiminin yüce kurulunuzca onaylanmasını rica ediyor. Fuat Paşa, valilere sert uyarılarda bulunuyor. Bölgeye üst subaylardan komutanlar atamakta ve bu komutanlara ulus adına her türlü yetki verilmiştir diyor.” Kongre öneriyi onayladı. (...)

ALİ GALİP OLAYI

Şimdi Efendiler, Milli Mücadele Tarihimizde önemli bir olay olan Ali Galip sorunu konusunda, izin vererseniz, biraz geniş bilgi vereyim, “Efendiler, daha Temmuz başlarında, Erzurum’da bulunduğumuz zamanlarda, Celadet ve Kâmuran Ali adında iki kişinin yabancılarca, para ve türlü yalanlarla kafaları karıştırılmaktaydı. Bize karşı olumsuz girişimlerde bulunmakla görevli oldukları ve bir iki gün içinde yola çıktıkları ya da çıkacakları haber alındı. Bu haber üzerine, bunların, sessizce gözetlenmeleri ve yakalanmaları gereğini 3 Temmuz’da Diyarbakır’da 13’üncü Kolordu Komutanına ve ayrıca kurmay başkanı olan Halit Bey’e ve Ca-nik mutasarrıfına bildirdim.

20 Ağustos’ta, 13’üncü Kolordu Komutanı’na verdiğim emirde, söz konusu insanların, İstanbul’dan yola çıktık-

larının bildirildiğini ve alınacak önlemler arasında özellikle Mardin istasyonunda sıkı bir denetleme yapılmasının uygun olacağını yazdım.

Sivas Kongresinin ikinci günü, yani 6 Eylülde, "Bedirhanlı ailesinden Celadet ve Kâmuran ile Diyarbakırlı Cemil Paşaoğlu Ekrem adlarında üç kişinin, yanlarında, eskiden Diyarbakır ilinde bize karşı propaganda yapan bir yabancı subayla birlikte, Elbistan ve Akçadağ üzerinden Malatya'ya geldikleri ve mutasarrıf ile belediye başkanınca karşılandıkları 13 üncü Kolordunun yazısından anlaşılıyor."

15'inci Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir Paşanın 3'üncü Ordu Komutanlığına, bununla ilgili olarak, gönderdiği 6 Eylül 1919 tarihli ve 529 sayılı kapalı yazısında verilen bilgide,

"Malatyada bulunan süvari alayı, er sayısı az olduğundan bunları yakalamaktan çekindiği bununla birlikte, bunların hemen yakalanması için İstanbul a başvurulduğu, 13'üncü Kolordudan bildirilmiştir. Bu adamların ne amaç ve ne görev için nereleri gezecekleri konusundaki bilgisini Harput valisinden sordum," denilmekteydi. Harput Valisi Ali Galip Beydir. Bu adamların ne amaçla geldikleri 3 Temmuzdan beri bizce bilinmektedir. Gerçekten insanı şaşırtan yan, bunların yakalanması için İstanbul'a başvurulmuş olduğu haberidir!

Bu küçük ve önemsiz gibi görünen noktaları; o zamanki duruma göre, dikkat çeken düşünce ve anlayış ayrılıkları gösterdiği için belirtiyorum.

Diyarbakır'daki, 13'üncü Kolordu komutanının davranış biçimi kuşku vericiydi. Doğrudan doğruya, bu kolordunun kurmay başkanına, 3'üncü Kolordu komutanının imzasıyla, 7 Eylül 1919 günü yazılan şifreli telgraf gönderildi. Vali Galip, Malatya mutasarrıfı Halil, Kâmuran, Celâdet ve Ekrem Beylerle birlikte İngiliz binbaşının kesinlikle yakalanmaları ve Sivas'a gönderilmeleri için, Elazığ'da bulunan 15'inci Alay Komutanı İlyas Bey'in, kendi komutası altında altmış kadar atlı ve katırlı askerden oluşan, bir birliğin acele

yola çıkmasının sağlanması için doğrudan tebligat gönderildiği bildirildi.

8 Eylülde, Sivas'tan da bir otomobil ile kimi subayların gönderileceği bilgisi verildi.

Belge 57:

Elazığ Valisi Galip Beyefendiye Sunulmuştur

K: 2 Eylül 1919, sayı 2:

(...) Padişah buyruğu bugün çıkacaktır. Buna göre durum kesinleşmiştir. Verilen talimat şudur, "Bildiğiniz gibi Erzurum'da Kongre adı altında birkaç kişi toplanarak bazı kararlar almışlardır. Ne toplananların, ne de aldıkları kararların değeri ve önemi yoktur. Ancak bu durum ülkede birtakım söylentilere yol açıyor. Avrupa'ya ise pek abartılarak yansıtılıyor. Bundan dolayı da pek kötü etkiler doğuruyor. Ortada önemsenecek hiçbir kuvvet, hiçbir olay olmamasına karşın salt bu abartmalar ve kötü etkilerden kaygılanan İngilizlerin son günlerde Samsun'a epeyce bir kuvvet çıkaracakları anlaşılıyor. Hükümetin her yere olduğu gibi size de gönderdiği bilinen genelgeye aykırı tutumlar sürdürülürse, çıkarılacak yabancı kuvvetlerin Sivas'a ve oradan daha ilerleyerek birçok yerleri işgal etmeleri yakındır. Bu ise ülkenin çıkarlarına aykırıdır. Erzurumda toplanan, malum kişilerin yakında Sivas ta toplanarak yeni bir kongre yapmak istedikleri yapılan yazışmalardan anlaşılıyor. Böyle beş on kişinin orada toplanmasından hiçbir şey çıkmayacağı hükümetçe bilinmektedir. Ancak bunları Avrupa'ya anlatma olanağı yoktur. İşte bunun için, orada toplanılmasına imkân vermemek gerekiyor. Ve hepsinden önce, Sivas'ta hükümetin tam olarak güveneceği ve yurdunun iyiliğine olan talimatı, eksiksiz yerine getirmeye kararlı bir vali bulundurmak gerekmektedir. Sizin gibi yüksek bir kişiyi oraya gönderiyoruz. Sivas'ta kongre yapmak isteyen bir-

kaç kişiye engel olmak o denli güç değildir. Kimi general, üst subay, subay ve erlerin de bunlarla düşünce birliğinde oldukları anlaşılmaktadır. Hükümetin alacağı önlemleri ellerinden geldiğince etkisiz bırakacakları ve bilinen kişileri olabildiğince koruyacakları göz önünde tutularak, güvenilir bir iki yüz kişinin buyruğunuz altında bulunması, başarı sağlamanız için uygun görülmektedir. Bundan dolayı oralardaki güvenebileceğiniz Kürtlerden, yüz, yüz eli kadar süvariye birlikte alıp, gidiş sebebinizi hiç kimseye sezdirmeden, Sivas'a hiç kimsenin beklemediği bir zamanda varıp valiliği ve komutanlığı ele alacaksınız. Ve oradaki jandarma ve erleri, sayıları az olmakla birlikte, iyi yönetecek olursanız karşınızda başka bir güç bulunmayacağı için hemen etki göstererek toplanıyın önlemiş olacaksınız. Orada bulunanları hemen yakalayıp gözaltında İstanbul'a gönderebileceğiniz açıktır. Bu yolla ele geçirilecek hükümet güç ve otoritesi, yurt içinde maceracı davranışta bulunanları yıldırarak bu türden istenmeyen davranışları önleyecektir. Dışarıda da iyi etki yaparak yabancıların asker çıkarmak ve oralara girmek yolundaki düşüncelerden vazgeçmeleri için hükümetçe yapılacak girişimlere sağlam bir dayanak olacaktır. Gerçekte Sivas halkının ileri gelen kimilerinden belgelere dayanılarak öğrenildiğine göre, halk bu politikacıların kışkırtmalarından, para toplamak için yaptıkları baskılardan bıkmışlar ve bunların önlenmesi için hükümete her türlü yardıma hazırdır. Orada derhal jandarmaya yazılacak, istenildiği kadar er temini ve buna sözü geçer kişilerce özel olarak yardım edileceği, bildirilmektedir. Bu yolla yeterli ve hükümete sıkıca bağlı bir jandarma örgütü kurduktan sonra, birlikte götürüleceğiniz süvarileri sevindirerek yerlerine geri gönderiniz. İşte alınacak önlemler bunlardır. Bunun kolaylıkla ve başarıyla uygulanması, işin elden geldiğince gizli tutulmasına bağlıdır. Sivas ta görev aldığımızı, dahası oralara gideceğinizi aile yakınlarınızdan en güvendiğiniz kimseye bile söylemeyiniz ve

Sivas'a girinceye kadar. amacınızı yanınızdakilere bile sezdirmeyiniz. Bu başarının ön koşuludur. Bundan ötürü ailenize, etraftaki aşiretleri teftiş için beş on günlüğüne gideceğinizi anlatınız. Hemen yola çıkarak Sivas'a beklenmedik bir anda varmaya çalışmalısınız. Oraya vardığınızda aşağıdaki telgrafi gerekenlere bildirip valiliği ve komutanlığı ele alarak hemen işe başlamalısınız. Bir yandan da makine başında durumu nazırlığa bildirmelisiniz. Bu yolla durum belli olur olmaz, size yine gerekli talimatı yapacağım. Bu yolla işe başladıktan sonra ne vakit uygun görürseniz ailenizi ve eşyanızı Sivas'a getirebilirsiniz. Ancak, şimdi orada bulunan Reşit Paşanın valilikten alındığı, yerine başkasının getirileceği her nasılsa duyulmuştur. Kendisi, nazırlığa başvurduğu ve adları da bilinen kimselerin yakında Sivas'ta toplanmak istedikleri, alınan haberden anlaşılmıştır. Bunun için, boşuna bir dakika bile kaybetmeden, bir an önce yola çıkıp Sivas'a varmaya çalışmalısınız. Bu, işinizi başarma bakımından, çok önemli ve çok gereklidir. Bunun için de, ne zaman yola çıkıp ne zaman varacağınızın bildirilmesi gerekmektedir. Sivas'ta ilgililere göstereceğiniz telgraf şudur, Sizin, Sivas valiliğine ve komutanlığına atanmanızı hükümet kararlaştırmış ve Padişah Hazretleri onaylamış olduğundan hemen yola çıkarak bu telgrafi, Sivas'taki asker ve sivil görevlilere göstererek valilik ve komutanlık görevini üstlenmeniz ve işe başlamanız ve hemen durumdan bilgi vermeniz bildirilir.

Harbiye Nazırı Süleyman Şefik

"Dâhiliye Nazırı Adil Bey'e;

Halkın, padişahına düşünce ve duygularını bildirmesine engel oluyorsunuz. Alçaklar! Düşmanlarla birleşerek vatana karşı haince tuzaklar kuruyorsunuz. Ulusun gücünü ve iradesini anlamaya gücünüz yetmediği kuşkusuzdur. Ancak vata-

na ve millete karşı haince ve kan dökercesine girişimde bulunacağınıza inanmak istemiyordum. Aklınızı başınıza toplayın. Galip Bey, yandaşları gibi şaşkınlara verdikleri asılsız sözlere kapılırken, Bay Nowil gibi yurdumuz için sakıncalı olan yabancılara vicdanınızı satarak yaptığımız alçaklığın milletçe hesabının sorulacağını unutmayınız. Güvendiğiniz kişilerin ve kuvvetlerin sonunu öğrendiğinizde, kendi sonunuzla karşılaştırmayı unutmayınız.

Mustafa Kemal"

11-12 Eylül

"Malatya'da İlyas Beyefendiye;

Verdiğiniz bilgi kurulumuzca incelemeye alındı. Size koşulları bildiren kimlerdir? Böyle bir bağlanmaya girişmek kesinlikle doğru değildir. Hainlikleri anlaşılan vali, mutasarrıf ve yandaşlarının yakalanmaları ve kışkırtmaya çalıştıkları kendini bilmezlerin uyarılması söz konusudur. Bunun için çok sert karşılık vermek gerekir. 13 üncü, 15'inci ve 3 üncü Kolordu komutanları, bu sırada telgraf başında hep birden alınacak önlemleri kararlaştırmaktadırlar. Elde bulunan kuvvetler her yandan yola çıkarılmışlardır. Sessizlik ve ağırbaşlılıkla alınması gereken önlemleri, sizin almış bulunduğunuza güvenimiz tamdır. O bölgede bulunan bütün telgrafhanelerin tutulması ve mutasarrıf vekili Tevfik Bey kardeşimizin, hükümetin gücünü ve etkinliğini en geniş ölçüde göstermesi önemle göz önünde tutulmalıdır.

Bu anda bütün Anadolu merkezlerinden padişaha, yapılan hainlik bildirilmektedir. Orada da böyle davranılmalıdır.

Bedir Ağayı ve Keven aşireti başkanlarını ve bu haince hareketlere karşı olanları, tarafınıza çekmeye çalışmanız uygun olur.

Adıyaman'dan yola çıkan süvari ve Siverek ile Diyarbakır'dan yola çıkan birer taburla bağlantınız var mı? Nerelere vardılar?

Telgrafhanede bulunan Kongre Kurulu adına

“Mustafa Kemal Paşa Hazretleri’ne

Yeni hükümette çoğunlukta yer alan, eski ve yakın arkadaşlarımı görmeye giderek olup bitenleri soruşturmuş ve kendileriyle düşünce alışverişinde bulunmuştum. Öğrendiğim kimi durumlar üzerine, yurdun ve ulusun varlığı için hayati çıkarlarını düşünerek ve aramızda kurulmuş olan dostluk bağlarına ve asker kardeşliğine güvenerek, aşağıdaki düşüncelerimi hemen bildiriyorum.

Birkaç aydan beri yurdun uğradığı işgal ve dağılma tehlikesinin önüne geçilebilmesinde, şimdiye kadar, mücadelenin ve Kuvay-ı Milliyenin, yararlı etkileri herkesçe onaylanmaktadır.

Yalnız, bu hizmetin sonuçlarından yararlanmanın, bundan sonra bilgece ve yasaya uygun bir yönetimin kurulmasına bağlı olduğu gerçeğini görenlerce biliniyor. Artık hükümet ve ulusun, ikilikten ayrılarak eksiksiz bir birlik göstermesi, değersiz düşünceme göre, biran önce gerekli ve zorunludur. Hükümette yer alan kişilerin iyi düşüncelerine ve ılımlı görüşlerine herkesin güveni olduğuna inanıyorum. Hiçbir hükümetin iş başında kalmasına olanak bırakmayacak iç meselelerin, dış siyaset üzerinde olabilecek olumsuz etkileri, açıklamak gereği duyulmayacak kadar açıktır. Bir an önce milletvekillerinin seçilmesi ve meclisin toplanması için yüce hükümetçe acil önlemler alınmaktadır. Vatanın korunması için kahramanca direniş ve azim niyetlerinin hükümet üyelerince nasıl karşılandığı, bugünkü bildiriden anlaşılacağından, samimiyetle, düşünce birliğine varılacağına güvenim tamdır.

Ancak, bu sabah yanıma gelen, duruma hâkim ve güvenilir bir kişi, Kütahya ve Bilecik dolaylarında istenmeyen bazı olayların çıktığından söz etmiştir. Bizi, anlaşmazlığa ve dağılmaya sürüklemek için dıştan ve içten birçok teşvik ve kışkırtmalar olacağıнын kestirilmesi doğaldır ve kabul edilir, öte yandan, dün nazırlardan birinin gösterdiği, Kastamonu Vali ve-

kilinden gelmiş bir telgrafta kimi görevlilerin atama ve cezalandırılması gibi işlerde istanbul hükümetine sanki buyruk verilmek isteniyordu. Özetle, artık ülkede birliğin sağlanmasını ve temel yasalar içinde hükümetle bağlantı kurulmasını tüm içtenliğimle tavsiye ederim ve dilemek isterim. (Ahmet izzet)

Harbiye Nazırı Cemal”

Bu telgrafa, elden geldiğince hiçbir özel düşünce ve duygu belirtmemeye çalışarak, yumuşak ve daha da güven verici bir yanıt vermek, uygun görüldü. Yanıt şudur:

Sivas

7-8 Ekim 1919

“Harbiye Nazırı Cemal Paşa Hazretlerine, Ahmet İzzet Paşa Hazretlerine

Yüksek düşünceleriniz, değerlerine yaraşır bir önemle gözden geçirildi. Milli Mücadelenin etkileriyle ilgili olumlu görüşünüze teşekkür edilir. Bugüne kadar olduğu gibi, bundan sonra da yapılan hizmetlerin istikrarlı bir tutumla sürdürüleceğine ve yasal bir yöntemin kurulmasına bütün varlığımızla çalışılacağına inanmanızı dilerim. Çalışma amacımızın yasal bir yönetim açmaya yönelik bulunduğunu bilginize sunarım. Çok şükür, hükümetle ulus, görüşlerinde eksiksiz uzlaşma sağladıklarından, bundan böyle sürüp gideceğine inandığımız karşılıklı içtenliği ve tam birliği vatan ve millet yararına üstlenecek biçimde gösterecektir.

Kötü yönetimi ve siyaseti, herkesçe bilinen Ferit Paşa hükümetine, milletin uymaması, isteklerine ve yaptığı işlere katılmaması, dış politikamızın üzerinde hiçbir kötü etki bırakmamış; tersine Ferit Paşa hükümetinin neden olduğu bütün kötü etkileri ortadan kaldırmış ve teşekkür edilmeye, övülmeye değer olan bugünkü elverişli siyasal durumumuzu sağlamıştır.

Ulusun güvenini kazanan bugünkü hükümetle birlik

olmanın, iç durumumuzu, dış siyasetimiz üzerinde çok yararlı ve etkili kılacağına kuşku yoktur. Olağaniüstü durumlarda kimi yerlerde istenmeyen birtakım olayların çıkması, kaçınılmaz, zorunlu ve olağan işlerdir. Özellikle Kütahya, Bilecik ve Eskişehir gibi yerlerin ve bu yerlerdeki haksızlığa uğramış suçsuz halkın, altında bulunduğu baskı ve karşılaştığı kötülüklerle, bir an insaf ölçüsüyle bakılırsa, yakınma konusu olarak görülen olayların ne denli haklı olduğu en küçük bir düşünceyle ortaya çıkar. Buralardaki acıklı ve üzücü durumun doğmasına da eski hükümetin uyuşuk tutumunun neden olduğu düşünüülürse bu olaylardan, Milli Mücadele örgütlerini sorumlu tutmaya kalkışmak, haksızlık olur kanısındayım. Kastamonu Vali vekilinin de söz konusu telgrafından dolayı, onu da mazur görmeyi dilerim. Çünkü bu başvuru biçimi yalnız Kastamonu'dan değil, daha birtakım yerlerden yapılmış ve yeni hükümetin kararsız gibi görünen ilk tutumu bir iki gün daha sürseydi, bu tür başvurular ülkenin her köşesinden yapılacaktı. Bundan böyle, bu gibi durumlara kesinlikle meydan verilmemesi için gereken her türlü önlemler alınacak, ilgililere etki yapılacak ve tavsiyelerinize uyularak eksiksiz birliğin sağlanması ve temel yasalar çerçevesinde hükümet ile işbirliği kurulması için içtenlikle çaba gösterilecektir. Saygıyla ellerinizden öperim efendim.

Mustafa Kemal"

ALİ RIZA PAŞA CUMHURİYET İLANINI SEZİYOR

Efendiler, Ahmet İzzet Paşanın yazdığı öğüt yazısı ile verdiğimiz yanıtın okunması bir anımı canlandırdı. Ulusça bilinmesi ve tarihe geçmesi için onu da söylemiş olayım:

Ali Rıza Paşa, bir gün, Ahmet İzzet Paşayı görmeye gider, konuşma sırasında benim için birtakım gereksiz sözler söyler ve bu sözlere önemli bir buluşunu da ekler: "Cumhuriyet yapacaklar, cumhuriyet!" diye bağırır.

AMASYA GÖRÜŞMELERİ

Efendiler, hatırlarsınız ki, Bahriye Nazın Salih Paşa ile Amasya'da buluşmak kararlaştırılmıştı. Nazır Paşa ile hükümetin dış siyaseti ve iç yönetimiyle ordunun geleceği ile ilgili konular hakkında görüşülecekti. Bunun için, daha önce, kolordu komutanlarının düşünce ve görüşlerini bilmek, bence pek yararlıydı.

(...)

Bu görüşmede iki yanın, halifelik ve padişahlık konusunda karşılıklı güvenceleri ile ilgili ayrıntıları gösteren bir başlangıçtan sonra, Sivas Kongresinin 11 Eylül 1919 tarihli bildiri maddelerinin görüşülmesine başlandı:

1. Bildirinin birinci maddesinde tasarlanıp benimsenen sınırın, en az bir istek olmak üzere, elde edilmesi gerektiği birlikte benimsendi.

Düşman işgali altında bulunan bölgelerden Kilikya'yı Arabistan ile Türkiye arasında bir "tampon devlet" oluşturmak için anayurttan ayırmak isteği söz konusu edildi. Anadolu'nun en koyu Türk yöresi ve en verimli, en varlıklı bir bölgesi olan bu toprakların hiçbir yolla ayrılmasının uygun görülemeyeceği; Aydın ilinin de aynı kesinlikle (ve öncelikle) yurdun bölünmez parçası olduğu ilkesi genellikle benimsendi.

Trakya sorununa gelince: Burada da, sözde bir bağımsız hükümet ve gerçekte bir sömürge kurmak ve böylelikle Doğu Trakya'dan da Midye-Enez çizgisine kadar olan bölgeyi bizden ayırmak isteğinde bulunmak olasılığı öne sürüldü. Ancak Edirne'nin ve Meriç sınırının bağımsız bir İslam hükümetine bağlanmak için bile olsa, hiçbir biçimde bırakılmaması ilkesi ortaklaşa uygun görüldü. Bununla birlikte, bütün bu madde içeriği konusunda Millet Meclisinin vereceği en son karara doğal olarak uyulacaktır, dendi.

2. Bildirinin dördüncü maddesinde Müslüman olmayan halka, siyasal egemenliğimizi ve toplumsal dengemizi bozacak nitelikte ayrıcalıklar verilmesinin onaylanmayaca-

ğını belirten bölüm, önemle görüşüldü. Bu kaydın, bağımsızlığımızı gerçekten sağlamak için, elde edilmesi gerekli bir istek niteliğinde sayılması ve bundan yapılacak en ufak bir özverinin bağımsızlığımızı kökten yaralayacağı ortaya konuldu. Adı geçen dördüncü maddede söz konusu olan, Hıristiyan halka çok ayrıcalıklar verilmemesine, gerçekleştirilmesi gerekli bir amaç olarak benimsenmişti. Bununla birlikte gerek bu konuda ve gerekse yaşama hakkımızın savunulması yolundaki başka isteklerimizle ilgili konularda (birinci maddenin sonunda olduğu gibi burada da) Millet Meclisinin görüşüne ve kararına uyulacağı kaydı konuldu.

3. Bildirinin yedinci maddesine göre bağımsızlığımız bir bütün olarak korunma koşuluyla teknik, sanayi ve ekonomiye dayalı gereksinmelerimizin sağlanacağı tartışıldı. Ülkemize pek çok sermaye yatırımı yapabilecek bir devletin, maliye işlerimiz üzerinde isteyebileceği denetleme hakkının sınırları kestirilemiyordu. Bu iş birliğinin, gerek bağımsızlığımızı ve gerek ulusal çıkarlarımızı zarara sokmayacak şekilde, uzmanlarca iyice düşünülerek şekillendirilmesine, sonra Millet Meclisine uygun görülecek biçimin sonuçlandırılması görüşüldü.

4. 11 Eylül 1919 günlü Sivas Kongresi kararlarının başka maddeleri de Millet Meclisinin onayına sunulmak koşuluyla uygun görüldü.

5. Bundan sonra, Sivas Kongresinin 4 Eylül 1919 tarihli kararlarının örgütler bölümüyle ilgili 11'inci maddesi içeriğinden olan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin bundan sonraki durum ve çalışma alanı söz konusu edildi.

(...)

Gizli sayılıp imzalanmayan dördüncü tutanak şuydu:

1. Kimi komutanların askerlikten kovulması ve birtakım subayların askeri mahkemeye verilmesiyle ilgili olarak çıkan padişah buyruklarının ve başka buyrukların düzeltilmesi.

2. Malatya'ya sürülmüş olanlar konusunda kendi ilgili mahkemelerimizde yargılanmak üzere, İstanbul'a getirilmeleri yoluna gidilmesi.

3. Ermeni zulmü ile ilgili görülenlerin de mahkemeye verilmesi (Millet Meclisine bırakılacaktır)

4. İzmir'den düşmanların çekilmesi için İstanbul hükümetince yeniden protesto yapılması ve gerekirse gizli yönerge ile halka gösteri ve mitingler yaptırılması.

5. Jandarma genel komutanı, merkez komutanı, polis müdürü ve Dâhiliye Nazırlığı müsteşarının değiştirilmeleri (Harbiye ve Dâhiliye nazırlıklarında)

6. İngiliz Muhripler Cemiyetinin (kapı kapı dolaşıp) halka kâğıt mühürlettirmelerine engel olunması.

7. Yabancı parasıyla satın alınmış derneklerin çalışmalarına ve bu gibi gazetelerin dokuncalı yayımlarına son verilmesi (özellikle subayların ve devlet görevlilerinin bu gibi derneklere girmelerinin kesinlikle yasaklanması).

8. Aydın Kuvay-ı Milliyesinin daha da geliştirilmesi ve güçlendirilmesinin sağlanması (Bu iş Harbiye Nazırlığınca düzenlenir. Donanma Cemiyetinin 400.000 lirasından gereği kadarı hükümetçe bu işe ayrılabilir)

9. Milli Mücadeleye katılmış devlet görevlileri, ortam sakinleşinceye ve tam güvenlik sağlanıncaya kadar yerlerinde kaldırılmalıdır. Ayrıca, Milli Mücadeleye aykırı davrananların, işten el çektirilmiş devlet görevlilerinin, yeni görevlere atanmalarından önce bu konunun özel olarak, karşılıklı görüşülmesi.

10. Batı Trakya göçmenlerinin taşınmalarının sağlanması.

11. Acemi Sadun Paşayla adamlarının uygun bir yolla desteklenmeleri ve geçimlerinin sağlanması.

İmzasız beşinci protokol de, Barış Konferansına gidebilecek kişilerin adlarını içeriyordu. Böyle olmakla birlikte hükümet bu konuda, ana ilkelere uymak koşuluyla, özgür bulunacaktı.

Delegeler

Tevfik Paşa Hazretleri

Ahmet İzzet Paşa Hazretleri

Hariciye Nazırı Reşat

Hikmet Bey

Uzmanlar Kurulu

Hamit Bey

Albay İsmet Bey

Reşit Bey

Mühendis Muhtar Bey

Albay Ali

Rıza Bey

Refet Bey

Emiri Efendi Münir Bey

Uzman bir kişi

Uzman bir kişi

Başkan Askerî delege

Siyasal delege

Siyasal delege

Maliye

Askerî işler

Siyasal işler

Bayındırlık işleri

Deniz Albayı

İstatistik

Tarih

Hukuk danışmanı

Ticaret işleri

Türlü mezheplerin ayrıcalıklarının bilen

Yazı Kurulu

Reşit Saffet Bey (Maliye Bakanlığı eski özel kalem müdürü)

Şevki Bey

Salih Bey

Orhan Bey

Hüseyin Bey (Robert Kolej Türkçe öğretmeni)

Efendiler, bu görüşmelerimizin tutanakları arasında en önemli noktanın Millet Meclisinin toplanma yeri ile ilgili olduğu yüksek ilginizi çekmiş olacaktır.

(...)

SAİT MOLLA NASIL ÇALIŞIYORDU?

Milli Mücadele sırasında karşılaştığımız açık ve gizli güçlükler konusunda sağlıklı bir bilgi edinmeye ve gelecek kuşakların ders almasına ve uyanmasına yarayacak nitelikte olan, söz konusu belgeleri, olduğu gibi bilginize sunmayı uygun buluyorum. Bu belgeler, İngiliz Muhipler Cemiyetinin sözde başkanı olarak tanınan Sait Mollanın, Bay Frew adındaki rahibe gönderdiği mektupların örnekleridir.

Efendiler, mektuplarının kopyalarının alındığını hissedenden Sait Mollanın, Türkçe *İstanbul* gazetesinin 8 Kasım 1919 tarihli sayısında, adı geçen mektuplardan söz ederek, uzun ve ağır bir dille yazılmış bir yalanlama yayımlamış olmasına rağmen, gerçek inkâr edilemez. Bu mektupların örnekleri, Sait Mollanın evinden ve mektupların karalamalarının yazılı bulunduğu defterden olduğu gibi aktarılmıştır. Bunlar bir yana, mektupların içerikleri, ülkede ortaya çıkan durumlar ve olaylarla ve birtakım kimselerin tutumlarıyla bir uygunluk göstermektedir. Şimdi, izin verirsiniz, bu mektupları yazılış sırasıyla sunayım.

Birinci Mektup:

“Aziz dostum;

Verilen iki bin lirayı Adapazarı'nda Hikmet Bey'e gönderdim. Oradaki işlerimiz pek yolunda gidiyor. Birkaç gün sonra olumlu sonuçlarını elde edeceğiz. Şimdi aldığım şu bilgileri, şu pusulamla size acil bildirmek isterim. Yarın sabah kendim gelip geniş bilgi vereceğim.

Kuvay-ı Milliye yandaşlarının Fransa'ya olağanüstü eğilim gösterdiklerini ve General Franchet d'Esperey'in Sivas'a gönderdiği subayların, Mustafa Kemal Paşa ile görüşerek, İngiliz hükümetine karşı birtakım kararlar aldıklarını Ankarada ki 'N.B.B 285/3' adamımız özel bir haberci ile gönderdiği mektupla bildiriyor. 'D.B.K. 91/3' her ne denli derneğimiz üyesiye de bu adamın Fransızlar adına çalıştığı ve sizin bu örgüte başkanlık ettiğinizi söyleyip yaydığı izlenimi bende uyanmıştır. Bu konu üzerinde de yüksek fikirlerinize ve güveninize aykırı düşecek sözlerimle, şimdiye kadar o kişiye güvenmek ile nasıl hataya düştüğünüzü göstermiş olacağım. Dün sabah Adil Bey'le birlikte, Damat Ferit Paşa Hazretlerini görmeye gittim. Biraz daha katlanmaları ve beklemeleri gereğini sizin adınıza kendilerine bildirdim. Damat Ferit Paşa Hazretleri verdiği yanıtta, size teşekkür etmekle birlikte Kuvay-ı Milliye'nin Anadolu'da büs-

bütün kök saldığını ve karşı bir saldırıyla başlarındaki başkanları tepelettirilmedikçe, kendisinin sadrazam olamayacağını ve böylece padişahın da onayından geçen sözleşme hükümlerinin konferansta savunulamayacağını söyledi. Ayrıca, Kuvay-ı Milliye'nin dağıtılması için yüksek İngiliz hükümeti katında bir an evvel girişimlerde bulunularak, ortak bir uyarıyla, milletvekili seçimlerinden önce Babiâli'ye verilmesi gereklidir. Ve çetelerimizin Adapazarı, Karabey ve Şile'de Rumlara karşı yapacakları saldırıların arkasına sığınarak Kuvay-ı Milliye'nin güvenliği bozduğunu savunmuşlardır. Bu gerekçe ile işi hızlandırmaya çalışmamızı; İngiliz basınının, Kuvay-ı Milliye'ye karşı yayında bulunmasının sağlanmasını ve özel olarak gönderilen 'E.B.K. 19/2' ye telsizle, dün görüştüğümüz işler konusunda, yönerge verilmesini rica ediyor. Bu gece on birde, Adil Bey 'K' de sizi görecektir ve Ferit Paşanın birtakım özel dileklerini de size bildirecektir. Daha sonra padişah hazretleri ile Bay T.R.' görüşebilecektir. Refik Bey'e artık güvenmeyiniz. Sadık Bey de bizimle çalışabilecektir. Saygılarımı sunarım.

11.10.1919

Not: Karacabey'le Bozkır'dan şimdilik bir haber alamadık.

Sait”

İkinci Mektup:

“12 tarihliyle Ankara'daki 'N.B.D.285/3'ten gelen mektupta Sivas Temsilciler Kurulundan kurmay albaylıktan emekli Vasıf Bey'in, d'Esperey ile görüşmek üzere gönderileceği ve birkaç güne kadar yola çıkacağı bildiriliyor. Hikmet Bey paraları almış. Biraz daha para istiyor, önceki gün sizi görmeye geldiğimde izlendiğini söylememiştim. Dönüşümde biri sarı bıyıklı ve öteki kumral ve köse iki kişinin sokak başında beni beklediklerini gördüm. Gece olduğu için epeyce korktum. Yalnız birbirlerine yavaşça “bu Sait Molla imiş artık gidelim” dediklerini işittim. Bu sık buluş-

malar benim için iyi olmayacak. Fuat Paşa Türbesi yakınındaki görüştüğümüz evi tutabilirseniz buluşabileceğiz. Nazım Paşa derneğimizi duymuş. Bana çok gücendi. İzninizle 'N.B.S. 495/1' düzenine kendilerini kattım. Ev işi yoluna konuncaya değin sizinle o buluşacaktır. Karacabey'de 'N.B. D. 289/3'e gönderilen bin iki yüz lira yerine ulaşmıştır. Yola çıkacaklardır. Ferit Paşa Babıâli'ye verilecek notayı her dakika bekliyor. Bu durum, padişah hazretlerini pek gereğidir. Bizim padişahlarımızın her nesneye karşı yumuşak gönüllü olduklarını unutmayınız. Seyid Abdülkadir Efendi, o konu üzerine çok şaşırtıcı açıklamalarda bulundu. Sözde arkadaşları: "Yurtseverliğe aykırı düşer" diyorlarmış. Artık siz gereğini yapınız. Polis müdürü Nurettin Bey'in değiştireceği söyleniyor. Hepimizin koruyucusu olan bu kişi üzerine gerekenlerin ilgilerini çektiriniz. Saygılarımı sunarım.

18/19.10.1919

Not: Ali Kemal Bey o kişi ile görüşmüş. Konuşmayı iyi yönetemediğinden karşısındaki adam işi anlamış ve kendisine, büyük bir aşağılama ile: "Biz, sizin İngilizler yararına çalıştığınızı anladık" demiş.

Sait"

Üçüncü Mektup:

"Yapılan propagandaları göz hekimi Esat Paşa kolu ve özellikle Çürüksulu Mahmut Paşa, resmi bilgilere dayanarak, yalanlayarak, halkın coşkusunu yatıştırmaya çalışıyorlar. Bu adamlar başvurduklarında hiç yanıt verilmemesine, dün kararlaştırılan kişiye, Padişah aracılığıyla buyruk vermenizi diler, saygılarımı sunarım.

19.10.1919 Sait"

Dördüncü Mektup:

"Sayın Üstat,
Muhipler (İngiliz Muhipler Cemiyeti üyeleri) arasında Franmason örgütünü istemeyenler var. İttihatçılardan yolu

tutulacağından çekiniliyor. Bu örgütün yönetiminde görev alacak nitelikte yetiştirilmiş gençlerin katılmasıyla, bu programı uygulayabileceğiz. Benim dışkılığımın engel olması nedeniyle eski dostunuz 'K.B. V. 4/35*' kararlaştırılan ilkelere göre işe başlayacaktır. Ankara ve Kayseri'den yine haber yok. Saygılarımı sunarım üstadım.

19.10.1919 S."

Beşinci Mektup:

"Üstat,

Kasidecioğlu Ziya Molla dün Adam Block'a haber göndermiş, eski dostu olmasına güvenerek, benim başta bulunduğum Muhipler Cemiyetinin İngilizlerce korunmasının İngiliz yaratılışıyla bağdaşmadığını ve bunun kamuoyu üzerinde kötü etkiler yaptığını bildirmiş. Böylece, Cemiyeti namuslu kişilerin temsil etmesi gerekeceğini, dolaylı olarak bildirmiş ve benim için kötü sözler eklemiş. Bu kişinin bakışları bana yönelmiştir. Ziya Mollanın kız kardeşi eskiden benim karımdı. Kendisini boşadığımdan dolayı bu düşmanlık bana yönelmiştir. Bunun Adam Block hazretlerine duyurulmasını ve Ziya Mollanın şimdi İngilizlerden yana olmayıp, Milli Mücadeleyi benimseyenlerin propaganda aracı olduğunu ve Mustafa Kemal Paşa ile ilişki kurmuş bulunduğunu ve beni suçlamasıyla de kendi içyüzünü göstermekte olduğunu yüksek görüşlerinize sunmak isterim.

21.10.1919

Not: Bir sakınca yoksa Adam Block Hazretlerine size olan hizmetlerimi duyurunuz."

Altıncı Mektup:

"Sayın üstat;

Ankara'nın 'N.B.D.295/3'ten özel ulakla gelen 20 Ekim 1919 tarihli mektupta bildirildiğine göre, yönergemiz gereğince 'K.D.S.93/T' orada bırakılarak kendisi Kayseriye gitmiştir. Önergenin onaylanmış bir örneğini de Galip Beye

gönderdiğini bildiriyor. Önceki ödeneğin tüketilmiş olmasından dolayı yeniden ödenek istiyor. Gizli örgütlerin yayıldığı ve haydut başkanlardan yakasını kurtaran muhiplerimizin, şimdilik köylerde kalarak el altından işe başladıklarını müjdeliyor. Ve son ustaca düzenlemelerin verimli olacağını bildiriyor. "M.K. B." akıcı Türkçesiyle önemli işler çeviriyormuş. Hele hocalığına diyecek yok diyor. Yönergenin "X.VV" düzeni eksiksiz yapılmış, aramıza, yeni yabancılar girmemiş ise, amaç sezilmeden eyleme dönüşerek gerçekleşecektir. Yeni ödeneğin gönderilmesini beklemek üzere özel ulak "4.R." burada alıkonulmuştur.

23/24.10.1919 S.

Not: Ahmet Rıza Bey'in İtalyan mandası konusundaki demecini mektubun sonuna ekledim. Kendisinin Fransa'ya geçmesi, bizim için sakıncalıdır. Bunu engelleyiniz."

Yedinci Mektup

"Üstadım;

Ali Kemal Bey dün o kişiyle görüşmüş. Basın işinde biraz ölçülü davranmak gerektiğini söylemiş. Bir kez, bir yana yönlendirilmiş olan düşünürleri ve yazarları öncekine karşıt bir amaca yöneltmek, bizde kolaylıkla sağlanamaz. Bütün devlet görevlileri Milli Mücadeleyi şimdilik iyi görüyor demiş Ali Kemal Bey. Talimatınıza kesinlikle uyacak Zeynelabidin'in partisiyle de işbirliği yapmaya çalışıyor.

Kısacası, işler bulandırılacak Bu günlerde Fransa ve Amerika çevrelerinde benim adım çok geçiyormuş. Bunun nedenini daha anlayamadım. Milli Mücadele yandaşlarının, bu hükümetin siyasal görevliler üzerinde yaptıkları etki sonucu olarak, tehlikede olan hayatımın korunması size bırakılmıştır. Ben bu güvenle kendimi yüreklendiriyorum. Hikmet ile kendim görüştüm. Bu kez kendisini biraz kaypak gördüm. Ancak sağlam güvence verdi. 'Ben erkeğim. Sözümünden dönmem,' dedi. Sivas olayını nasıl buldunuz? Biraz düzensiz, ancak yavaş yavaş düzelecek Kadıköylü de işi

üstleniyor. Ancak o kötünün kötüsü İttihatçı basın, sırasında bizim işlere engel oluyor. Bunların yazılarına ilgi gerek. Paşamız hâlâ da sınırlı. Ne vakit olacak diyor? Ev işinin bugüne değin yoluna konulmamış bulunması, görüşmemizi güçleştiriyor. 'N.B.S. 495/T Konya'ya önem verilmesini öğütlüyor. Size sözlü olarak açıkladığı konu üzerinde ilgisini çekmemi rica ediyor. Ali Kemal Beyin uğradığı son yıkım üzerine üzüntülerimizi bildirdiğinizi söyledim.

Bu adamı elde bulundurmak gerek. Bu olanağı kaçırmayalım. Bir armağan sunmak için en uygun zamandır. 19 Ekim günlü mektubumu almadığınıza üzüldüm. Aracıyı biraz sıkıştırınız. Tehlikeli durumdan sakınmak, benim için pek önemlidir. Yeni bir parola gönderiniz. Hikmet'e ve Kadıköylüye numaralarını vereceğim. Saygılarımı sunarım üstadım."

24.10.1919 S.

Not: Birkaç kez söylemek istememe karşın unutuluyorum. Mustafa Kemal Paşaya ve onu tutanlara biraz yumuşak görünmeli ki kendisi tam bir güvenle buraya gelebilsin. Bu işe olağanüstü önem veriniz. Kendi gazetelerimiz ile yandaşlık edemeyiz."

Sekizinci Mektup:

"Sayın üstat;

Seçimleri geciktirmek ve geri bırakmak için gerek Mustafa Sabri ve Hamdi ve Vasfi efendilerle uzun uzadıya verdiğiniz yönerge için de görüştüm. İş kabul ettiler. Mahallelerde propagandalar başladı. Gerekenleri elde edecekler. Bol para dağıtarak halkın kafasını karıştıracaklar. Padişahın bu konuda aydınlatılması gereklidir. Ustaca düşünce ve önlemlerinizi amaca ulaşacağınıza güvence veririm, sayın üstat."

26.10.1919

Dokuzuncu Mektup:

"'9.R'. Özel kurye geldi. Keskindeki örgütü bitmiştir. Arkadaşlara propaganda için yönerge verdim. Başarılarımızın ilk ürünlerini yakında alacağımıza eminim, üstadım."

27/28.10.1919

Onuncu Mektup:

"Aziz üstat;

Sarayda, yeni hükümet kurulması için planların tamamlanmış ve işe girildiği söylentisi yayılmıştır. Bu işin hızlandırılması çok gereklidir. Anadolu örgütümüzün kimi düzenleri Kuvay-ı Milliyece anlaşılmalı, özellikle Ankara ve Kayseri'de bize karşı çalışmalar başlamıştır. Kürt Cemiyeti, söz verdiği gibi bir varlık gösteremedi. Çetelerimizden bir bölümü yok ediliyor. Her ne olursa olsun tasarlanan hükümetin işbaşına getirilmesi pek gereklidir. Ali Rıza Paşanın, düzenlemelerimize karşı, önleyici önlemler alacağını da sanıyorum. Bozkır'a gidecek adamlarımız tanınmış kişiler olması dolayısıyla, çok korkuyorlar. Konya'da 'K.B.SI/1'e sizin aracı ile olayın kızıştırılması için bildirim yapılarak propaganda kurullarının bu iş için çalışmaya çağırılması gerek ve zorunluluğunu bildirir, saygılarımı sunarım.

29/30.10.1919

Not: Benim bir mektubumdan Hikmete söz edilmiş. Bu mektubun içinde yazılı olanları nereden öğrenmişler? Kendim, Hikmet ile görüştim. Bunun gerçek olduğunu tam bir şaşkınlık ile Hikmet'ten dinledim. Casus benim çevremde midir, yoksa sizde mi?"

On İkinci Mektup:

"Sayın üstadım,

Ahmet Rıza'nın, *Tan (Temps)* gazetesi haber yazarına verdiği demeç besbelli ilginizi çekmiştir. Emir Faysal'a Fransızlarla anlaşma yapmasını öğütlemesindeki anlamın kapsadığı siyasi içerik usta görüşlerinizden uzak kalmama-

lıdır. Kuvay-ı Milliye liderleri, son günlerde ilgi çekecek biçimde, Fransa'ya eğilim belirtisi gösterdikleri gibi Irak'ta çıkardıkları karışıklıkların yanı sıra, öte yandan Suriye'deki egemenliğinizi de sarsmak istiyorlar. Bu gelişmelere gösterilecek bir ilgisizlik ve savsaklama, İslam dünyasının İngiltere'ye karşı olağanüstü ayaklanmasıyla sonuçlanacaktır. Bu noktaya dikkat çekmek ve yüksek siyasi adamlarımıza göstermek oldukça önemli ve gereklidir. Şu düşüncemle bilimsel değerimize karşı bir değerbilmezlikte bulunduğum kanısına varmayınız. Çünkü Türkiye üzerinde, bizden başka bir gücün etkinliğini ve egemenliğini sürdürmesi, siyasal amacımıza aykırıdır. Fransa, İtalya ve özellikle Amerika'nın gerek devlet adamları, gerekse basınıyla Kuvay-ı Milliye'ye karşı gösterdikleri değişik eğilimler siyasal ve askeri üstünlüğümüzü çekemeyişin açık bir belirtisidir. Ahmet Rıza gibi Celemenceau ve Pichon'un ve türlü yüksek siyasi adamlarının en yakın ve eski dostu olan kişilerin Fransa'da önemli bir iş çevireceğinden ve kamuoyunu tam anlamıyla kendilerine çekeceklerinden kuşkunuz olmasın. Bu adamın İsviçre'ye geçmesiyle ilgili bilgilere göre oradan bir kolayını bulup Fransa'ya geçmek amacıyla olduğu kanısına varılabilir. Balıkesir yörelerindeki güçlerimiz dağıtılarak düzenlenmiştir. Yeni güçler sağlanıyor. Beş bin liradan aşağı olmamak üzere ödenek istiyor. Karamandan 'D.B.B.40/5'ten gelen mektupta şimdilik bekleme gereğinde olduklarını ve Kayseri'de 'K.B.R.87/4'ten gelen mektupta da yakında çarpışmaya başlayacaklarını bildiriyorlar. Ziya Efendi de 'H.K.', 'C.H.' yörelerine ödenekler bittiğinden oraya yalnız ödenek ile gitmek gerektiğini sözlü olarak söylüyor. Dilerseniz durum konusunda sözlü olarak size ayrıntılı bilgi verecektir. Çok sıkı izlenildiğimizi, düzenimizden Sivas'ın günü gününe haber aldığını söyleyebilirim. Mehmet Ali'ye güvenmeyiniz. Sır saklamaz. Öyle sanılır ki boşboğazlık ediyor. Dış örgütlerde ve dış işlerde benden başkasını çalıştırmazsanız daha iyi edersiniz."

Ali Kemal Bey'in listeye alınması zorunludur. Bu kadar

sırrımızı bilen bu kişiyi gücendirirsek, plânlarımız olduğu gibi düşmanların eline geçer. Bu kişiyi sıkça kollayınız. Saygılarımı sunarım üstadım.

5.11.1919 S.

Not: Kemal yakalanmış, ona bağlı olması dolayısıyla 'K.B.R. 15/1'in örgütle ilişki derecesi ortaya çıkmış demektir. Bu kişiyi korumak şarttır."

"Sivas'ta Üçüncü Kolordu Komutanlığına Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine

Yinelenmesi istenen telgraf aşağıda sunulmuştur: Hükümetin Barış Konferansına çağırılma konusunda istekte bulunduğunu biliyorsunuz. Barış Antlaşmasının iyi sonuçlanması gidecek delegelerimizin, hem halkımızın güvenini kazanmış, hem de içişlerinde sözü geçer bir hükümeti temsil etmeleriyle ancak sağlanabilir. Yabancı devlet temsilcileri, içerde güvenliğin ve dirliğin kurulup yerleşmesini durmadan öğütüyorlar. Anadolu'da bir katliama uğrayacakları korkusu ile şaşkınlığa düşen Hristiyan halkın, parça parça, düşman elindeki yerlere sığınmakta olduklarını sert ve ilgi çekici bir dille söylüyorlar. Gerçi düşman elindeki yerlere ve özellikle Adana dolaylarına gidenler, oralardaki Ermeni sayısını artırmak amacıyla gitmekteyseler de, bu gidiş üzerine, Anadolu'da dirlik ve düzenin bozulduğu ileri sürülerek, hükümetçe yapılan yalanlamanın etkisini azaltılıyor. Temsilciler Kurulunca güvence verilmesine karşın, illerde kimi kişilerin kendilerine iyi görünmeyen görevlileri, kimseye danışmadan, görevlerinden çıkarmaları, değiştirmeleri; hükümet işlerini aksatmaları, zorla yardım ya da vergi toplamaları gibi davranış ve işe karışmalarının büsbütün önlenememesi yüzünden yabancı çevrelerin kaygıları da sürüp gitmektedir. Devletimizin, karada ve denizdeki şu durumunda, yazgımız üzerinde karar verecek olan devletlere karşı korkutucu bir durum takınması her durumda zararlıdır. Bundan başka, Temsilciler Kurulu adına yabancı temsilcilere telgraf çekilmesinin, ülkede iki hükümetin varlığını gösterdiği-

ni Fransa temsilcisi açıkça söylemiştir. Hele bunlardan herhangi birine karşı aşâğılayıcı sözlerinin kullanılması, temiz ahlaklı ve ileriye gören sağlam görüşlü kimselere yakışmaz. Korkulu ve sıkıntılı zamanlarda ağırbaşlı ve onurlu davranmanın ulusal özelliğimizden olduğu unutulmamalıdır. Üzüntünün ve bezginliğin akla getireceği aşırı ve tehlikeli plan ve istekler için yurdun büyük yararlarından vazgeçilmemelidir. Şimdiki durumumuzda haklarımızı, ancak iyi siyaset, uyanık olmak ve doğru zamanda gerektiği gibi davranmak ile savunabiliriz. Bu düşünceler, bildiklerinizi sizlere bir daha tekrarlamak oluyorsa da, arkadaşlara ve şubelere yurtseverce öğütler vermek her durum da çok gereklidir. Yakında toplanacak olan Millet Meclisimizin, sevgili yurdumuzun kurtuluşu ve mutluluğu için gereken önemli tedbirleri belirleyerek, bu yüksek amacı gerçekleştirmeye özenmesi ve bütün varlığı ile çalışması beklenmektedir.

Hükümetin düşüncesini bilginize sunarım.

Harbiye Nazırı Cemal”

“Harbiye Nazırı Cemal Paşa Hazretlerine

Hükümetin düşüncesi olmak üzere gönderilen 9 Aralık 1919 tarihli telgraf, kurulumuzca gözden geçirildi. Bu telgrafın içeriği bile, bunca açıklamalar yapmamıza ve bilgiler sunmamıza rağmen, yine eskiden ileri sürülen görüşlerin tekrarlanması şeklindedir. Temsilciler Kurulumuzun amacı, hükümet otoritesini kuvvetlendirmek ve hükümete güveni sağlamaktır diye birçok kez tekrarlanmıştır. Ne yazık ki, söz konusu vurgulanan konulara, gereken önem verilmediği hissi uyanmaktadır.

1- Anadolu'da dirlik, düzenlik ve güven kalmadığı doğru değildir. Hatta Damat Ferit Paşa hükümetinin düşüş zamanında yaratılan dirliksizlik ve güvensizlik, son zamanlardaki ulusal birliğin etkisiyle ortadan kalkmıştır.

2- Hiçbir zaman, kimseye danışmadan, görevinden alınma ya da atamalar yapılmamıştır. Yalnız, Dâhiliye Nazırlığı-

nın, Milli Mücadeleye karşı olmalarından dolayı, padişah hükümetinin ulusça kovulan ve adları herkesçe bilinen görevlileri yeniden atama isteklerinde direnmeleri pek anlamlıdır. Dâhiliye Nazırlığının, davaya tamamen aykırı olan ve şimdi bile eski nazır Adil Bey anlayışının hâlâ devam ettiği duygusunu veren düzeni tabii ki haklı olarak, kanunlara ve düzene uymamaktadır. Bu gidişat halka uymamaktadır. Yine o müsteşarın, yine o İçişleri Genel İdaresinin, yine o Özlük İşleri Müdürünün iş başında bulunmaları, gerçekten hem yüksek hükümetinizi, hem de ulusa karşı söz vermiş olan Temsilciler Kurulumuzu pek güç bir duruma sokmaktadır. (...) Tarihli telgraf ile bilginize sunduğumuz Dersim mutasarrıfı konusu ilgi çekicidir. Artık bu konuda Temsilciler Kuruluna yapılacak bir şey kalmamıştır. Bundan böyle de Dâhiliye Nazırlığının bu gibi işleri yüzünden ortaya çıkacak durumların düzeltilmesi için, iyi karşılanmadığından ve güven beslenmediğinden, ricada da bulunulmayacaktır.

Son kez olarak şunu bildirelim ki, yüksek hükümetiniz, ulusun güvenini gerçekten kazanmak, bu vatan ve millete yararlı olmak dileğindeyse ki buna Kurulumuzun hiç kuşkusuz yoktur, ruha, durumun ağırlığına göre bir yol seçmeli; önce kendi içindeki derdi iyileştirmelidir. İşbaşına gelindiğinden beri uygulandığı gibi, Temsilciler Kurulunu karşısına alarak hep bu yolda yazı yazmakla amaca ulaşamaz.

3- Saltanattan düşürülen, padişah hükümetinin, ulusa düşman, düşmanlara dost olarak izlemiş olduğu hain politikasının kalıntısı olan Aydın cephesinde para toplanırken, belki birtakım uygunsuzluklar olmuş olabilir. Ancak, Sivas Genel Kongresi ile oluşan birliğin ve Harbiye Nazırlığının yaptığı yurtseverce çaba ve yardımların etkisiyle bu gibi olayların da önü alınmış demektir.

4- Millet, ateşkes anlaşmasıyla bağlı bulunduğu düşman devletlerden hiçbirine karşı tehlikeli bir tutum almış değildir. Yalnız, kutsal ve kanunî haklarına el uzatılması halinde, kesinlikle buna izin verilmeyecek, gerekirse silahla da önlenecektir.

5- Temsilciler Kurulunun, barış konferansına katılacak yabancı devlet temsilcilerine telgraf çekmesi konusuna gelince; bu ancak protestolarda bulunmak içindir ki yüksek hükümetinizin de onayından geçmiştir. Gerçekte, ulusal birliğin temsilcisi olmak niteliğiyle, Temsilciler Kurulunun millet adına bu denli yazışmalarda bulunması, tüzüğe uygun bir haktır. Eğer, hükümet de böyle bir duyarlık gösterir ve halk ile aynı düşüncede olduğunu açıklarsa, siyasete zarar şöyle dursun, bundan büyük faydalar sağlayacağı açıktır. Oysa yüksek hükümetinizin, Adanaya düşman işgali gibi açık bir haksızlığı bile protesto etmediğini Fransızlar söylüyorlar. Fransız temsilcisinin açık konuşmasının nedeni bu gelişmelerdir. Kısaca şunu söylemeliyiz ki, Temsilciler Kurulu, ne üzüntüye ne bezginliğe kapılmıştır, ne de kutsal görevlerinde vatanının, milletinin mutluluğu için gerekenleri anlamayacak bir bilinçsizliğe düşmüştür. Milletinin mutluluğu adına aldığı önlemlerde ve yaptığı bütün işlerde ağırbaşlılığı ve onuru, alçalmaya yeğlemeyi temel ilke olarak kabul etmiştir. Politikada, akıllılığın, durumun gereklerine uymanın da ancak bu yolda olacağına inanmıştır. Bundan dolayı, ulusun çok acı gerçekler karşısında dikkatli ve bilinçli olan özünden aldığı bu ilkelerin tersini ulusa öğütleyemez ve yakında toplanmasını çok gerekli saydığı Millet Meclisinin de bu anlayış ve duygu ile dolu olacağına sağlam güven besler.

6- Temsilciler Kurulumuzun görüşü yukarda bilginize sunuldu. Bu gibi konularda, delegemiz olmak dolayısıyla, sizin hükümet üyelerini aydınlatmanız ve gerçek olmayan olayları kendilerine açıklamamız gerektiğini, vatanın esenliği adına, saygıyla bildiririz.

Temsilciler Kurulu adına
Mustafa Kemal"

MİLLİ ÖRGÜTLERİN DÜZENLENMESİ

Efendiler, örgütlerin düzene konması önemliydi. Bunun için gerekli önlemler alındı. Seçimlerden dolayı ortaya çıkan görüş ayrılıklarının giderilmesine çalışıldı.

(...)

Bolu yörelerinde güvensizlik gittikçe artıyordu. İzmit'te, Asım Beyclen sonra, İmci Tümen komutanı olan Rüştü Bey'e bu konuda gerekli talimat verildi.

Efendiler, 20 Kasım 1919 tarihinde İstanbul'daki örgütümüzden Kara Vasıf ve Albay Şevket imzasıyla bir şifre geldi, "Gebze kaymakamının Milli Mücadeleye karşı olduğu ve bu kaymakamın, birçok ağır suçlar işleyen Yahya Kaptanın kötülüklerini örtmeye ve daha başka işlere başlatarak Kuvay-ı Milliye'ye leke sürmeye çalıştığı" bildiriliyor ve kaymakamın yerinin değiştirilmesi özellikle isteniyordu.

Biz de, bu görüşe içtenlikle katılarak, gereğinin Cemal Paşa aracılığıyla yapılmasını yanıt olarak bildirdik.

Efendiler, bu Yahya Kaptan olayı, devrim tarihimizin önemli bir evresinde gündeme gelmesi ve çok anlamlı olduğu için biraz ayrıntılı açıklama yapmayı uygun görüyorum.

Şimdiye kadar verilen bilgilerden kuşkusuz anlaşılacak olmaktadır ki birbiriyle işbirliği içinde olan, iç ve dış düşmanların uygulamaya çalıştıkları planın önemli bir noktası da yurt içinde güvensizlik olduğunu ve Hristiyan halka saldırıldığını, somut kanıt ve olaylarla dünyaya kanıtlamak ve bu kötülükleri, Kuvay-ı Milliye tarafından yapıldığına herkesi inandırmaktı. Bu gizli amaçlarını gerçekleştirmek için de bildiğiniz gibi, birtakım çeteler kurarak özellikle Hristiyan halk üzerine saldırtmak ve bu çetelerin işleyecekleri ağır suçları, Kuvay-ı Milliyenin üzerine yıkmaya çalışıyorlardı. Bu girişimler, az çok yurdun her yanında başlamıştı. İstanbul'a yakınlığı dolayısıyla Biga, Balıkesir ve özellikle İzmit, Adapazarı, Bolu yörelerinde olanı ise en dikkat çekenlerindendi.

(...)

Efendiler, bizim, özellikle İstanbul'a yakın olan İzmit Bölgesinde uygulanmasını düşündüğümüz önlem, orada silahlı ulusal birlikler kurulması ve o bölgedeki güvenilir komutan ve subaylarımızın da yardımını ve desteğiyle, bu ulu-

sal birliklerin hain çeteleri izleyip hainliklerine ve varlıklarını ortadan kaldırmak idi.

20'nci Kolordu Komutanlığı'na Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine Özel;

1- Millet Meclisinin bir an önce toplanması çok gereklidir. Şu sırada kimi milletvekillerinin Ankara'ya çağrılmaları, meclisin açılmasına engel olacaktır.

2- Bu durumun ve yapılan çağrının ortaya çıkaracağı en yanlış sonuç, yabancı güçlerin etkisi altında hareket edildiğini sanmaları olacaktır. Bunun içte ve dışta pek büyük bir güvensizlik doğuracağı açıktır.

3- Böyle bir durum ve davranış karşısında, meclisin, kendisinden beklenen hizmetleri yapabilmesi olanaksızdır.

4- Önceden yapıldığı gibi milletvekilleriyle konuşmak ve ilişki kurmak üzere, geniş yetkili bir kişinin, delege niteliğiyle İstanbul'a gönderilmesi, istenilenin sağlanması amaca yeterlidir.

5- Ankara'ya çağrılan milletvekillerinin Ankara'ya gidişlerinin geciktirilmesi ve orada toplananların da hemen İstanbul'a gelmeleri için yeniden talimat verilmesini bekliyoruz.

Harbiye Nazırı Cemal"

Efendiler, bu davranış biçimi ve talimatlarda bir içtenlik ve soyluluk görüyor musunuz? İlkin, bizim milletvekilleriyle toplanma kararımız ve bununla ilgili talimat, bundan bir buçuk ay öncesinden beri bilinmekteydi.

GENEL DURUMU YÖNETME SORUMLULUĞU ALANLAR, HEDEFLENEN AMACA DA VE TEHLİKEYE DE ÇOK YAKINDIRLAR

Bundan dolayı, yol ve yöntem şudur ki, yönetim ve yürütme sorumluluğunu üstlenenler, hedeflenen amaca en yakındırlar. Ve en büyük tehlike ile iç içe bulunurlar. Yeter

ki bu yakınlık, genel durumu gözden uzak bırakacak aşamada olmasın. Ankara bu koşulları üzerinde toplayan bir noktaydı. Herhalde, cephelerle ilgileneceğiz diye Balıkesir'e, Nazilliye ya da Karahisara gitmiyorduk Ancak, cephelere ve İstanbul'a demiryolu ile bağlı ve genel durumu yönetme bakımından Sivas'tan hiçbir ayrılığı olmayan Ankara'ya gelecektik.

Millet Meclisinin İstanbul'da toplanması gerekli görüldükten sonraysa, Ankara'ya gelmenin ne denli yerinde ve yararlı sayılması gerektiğini açıklamayı gerekli görmem.

(...)

YENİ MİLLETVEKİLLERİYLE ANKARA'DA GÖRÜŞME GİRİŞİMİ

Efendiler, bundan önce söylediğim gibi, bir iki günlük bir toplantı ve görüşme amacıyla milletvekillerini çağırmak için ilk yazdığımız telgrafta (ki bu telgraf örneğini, bir basılı evrak halinde, postayla göndermiştik) amaç açıklandıktan sonra, "Temsilciler Kurulunun bulunacağı bir yerde, toplanma zamanı, gönderilecek milletvekillerinin adları ve adresleri belli olduktan sonra, haberleşerek kararlaştırılacaktır. Temsilciler Kurulu kısa bir süre içinde İstanbul a yakın bir yere gidecektir," denilmişti.

Ankara'ya varışımızda, Ankara-Eskişehir demiryolu işlemeye başlamış olduğundan, önceki talimatlarımıza 29 Aralık 1919'da yaptığımız bir ekte, milletvekilleriyle görüşme yeri olmak üzere Ankara'yı saptadık ve genelge ile bildirdik. Bu genelgenin bir maddesi de, öteki milletvekillerinden olabildiğince çok kişinin görüşmelere katılmasının istenmekte olduğu, belirtilmektedir.

Efendiler, sonucunun çok yararlı olacağını umduğumuz, bu vatansever girişimin bile, İstanbul hükümeti üyelerince engellenmeye çalışıldığını bilginize sunarsam, şaşmazsınız sanırım.

(...)

Efendiler, benim milletvekilleriyle aracısız görüşmemi istemiyorlar ve yine hükümet ve bazı kişiler, benim İstanbul'a gitmemi de uygun görmüyorlar. Ancak, geniş yetki ile bir delegenin gönderilmesini öğütüyorlar. Doğrusu bu noktadaki akıl ve anlayışlılıklarına diyecek yok! Gönderdiğimiz temsilciler deneyimliydi, milletvekillerinin düşman eline düşmesinde birinci derecede etkili olanlar ve sonunda kendilerini bile savunmak için çıkar yol bulmakta âciz olduklarını kanıtlamışlardır.

Milletvekillerini, kendi kendine çağırmalarında, aldatma ve oldubittiye getirmede başarısızlıklarından sonra, bize duyuru yaptırmayı istemekte gösterilen kibarlık pek ince değil midir efendiler?

BAYBURT'TA YALANCI PEYGAMBER

Saygıdeğer efendiler, İstanbul'un, açıkladığımız can sıkıcı durumuyla uğraşırken, memleketin doğu bölgelerinde de, bir yalancı peygamberin ortaya çıkardığı önemli ve kanlı bir olay sürüyordu. Bu konu üzerine 15'inci Kolordu Komutanlığından birçok rapor geliyordu. Bunun üzerine, Yarbay Halit Bey, Bayburt'a gelip 9'uncu Tümen'in komutasını ele alır. 25 Aralık 1919 günü, yeterli güçle Bayburt' ta dört saat uzakta Hart köyüne gider. Şiilik telkinlerinde bulunan Şeyh, ifadesine başvurmak için yapılan davete uymamıştır. Müritleri ile birlikte çatışmaya karar verdiğinden, topçu ve piyade güçleriyle savaşıması gerekmiştir. Bu sırada, Şeyhin adamlarından bazıları da Hart köyüne yardım etmek üzere çevre köylerde toplanırlar. Sonunda Yarbay Halit Bey'in doğrudan Bayburt'tan, bana gönderdiği 1 Ocak 1920 tarihli kapalı telgrafında dediği gibi: "Hart olayı, yalancı peygamberin, oğullarının, adamlarından kimilerinin öldürülmesi ve Hart'ın teslim alınmasıyla sonuçlanmıştır."

(...)

Genelge:

17.02.1920

“Milli iradenin yasaya göre belirlediği yer olan Millet Meclisini açarak, egemenliği kanıtlayan cemiyetimizin en önemli ve en köklü görevlerinden biri de, davaya uygun ilkeler içinde, bir barış yapılıncaya kadar, birliği korumaktır.

Cemiyetimiz her güçlüğü yenerek vatanı ve varlığı koruma yolundaki özverili çalışmalarını, amacın gerçekleştirilmesine kadar, daha büyük bir inanç ve azimle sürdürecektir. Bu nedenle, halkın yaşama ve varlığını sürdürme temeline dayanan örgütlerimizin, yurdun her köşesinde genişleşip yaygınlaşmasını, eskisi gibi sürdürülmesini bütün merkez ve yönetim kurullarından bir kez daha önemle rica ederiz.

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti
Temsilciler Kurulu adına
Mustafa Kemal”

ALDATICI SÖZLER VE AĞIR İFTİRALAR

Efendiler, İstanbul'dan gelen 19 Şubat 1920 tarihli telgrafta, “İngiliz Dışişleri Bakanlığının, İstanbul'daki siyasi temsilciliğine gönderdiği, siyasi temsilcililiğin de resmi olarak hükümete ulaştırdığı sözlü bildirimde, padişahlık başkentinin Osmanlı Devletine bırakıldığı bildirilmişti. Ancak bununla birlikte Ermeni kırımının durdurulması ve Yunanlılar ile bütün İtilaf güçlerine karşı olan tutumumuzun değiştirilmesi istenmişti. “Yoksa barış koşullarımızın değiştirilebileceği de eklenmiştir,” denilmekte ve kimi konular, özellikle “yakınmaya yol açacak en küçük olaylara bile olanak bırakılmaması” öğütlenmekte idi.

Efendiler, bu sözlü bildirim anlamı ve kapsamı ne olabilirdi? Yunanlıların, Fransızların ve başkalarının elinde bulunan vatan topraklarından başka İstanbul'un da alınması kararlaştırılmıştı. Ancak ileri sürülen koşula uyulursa, İstanbul'u almaktan vazgeçeceğiz mi denilmek isteniyor-

du? Yoksa Yunanlıların Fransızların, İtalyanların ele geçirdikleri bölgeleri esenlik ve güvenlik içinde bırakırsanız, onların yurda girişini kabul ettiğinizi gösterirseniz, İstanbul'un alınması düşüncesinden vazgeçeriz mi denilmek isteniliyordu?

Ya da efendiler, İtilaf Devletleri, düşman eline düşmüş bölgelerdeki, onlara karşı, Kuvayiye'nin koruduğu cephele-ri bozdurmayı, açtığı savaşları ve giriştiği eylemleri durdurmayı hedefliyorlardı. İstanbul hükümetinin başaramayacağını iyice anladıklarından, Yunanlılarla birlikte, İtilaf Devletlerine yapılan saldırının önlenememiş ve gerçek olmayan Ermeni kırımına son verilmemiş olduğu gibi uydurma nedenlerle İstanbul'u da mı ele geçirmek amacındaydılar?

(...)

Efendiler, yabancıların önerisine ve onu uygulamaya kalkışan hükümetin istek ve emirlerine, milletçe ve Kuvayiyece uyulamayacağı şüphesizdi.

“Çok ivedi olup geciktirilemez

21.02.1920

Rauf Bey'e özel:

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin durumunu değiştirmeye yetkili olacak kongrenin yapılması, tüzüğümüzün sonuncu maddesi gereğinde, Millet Meclisinin, tam güvenlik ve özgürlük içinde yasama görevini yaptığını bildirmesine bağlıdır. Temsilciler Kurulunun bütün, genel örgütlenmelerin başından barışa kadar varlığını koruması gereği, bütün arkadaşların uygun görmeleri ve üstelemeleri üzerine kabul edilmiştir. Oysa hükümetçe özendirilen muhalif gazetelerin sataşmaları, “senatonun açık saldırıları,” hükümetin tutumu ve yürütümü, özellikle Sadrazam Paşanın bildirisi ve millet meclisinde Kuvay-ı Milliye'nin yasadışı olduğunu ileri sürüp, alkışlanan söylevler kamuoyuna örgütlerden yüz çevirtmekte ve Temsilciler Kurulumuzu güç bir duruma sokmaktadır.

Bir yandan padişahın isteklerine dayanarak Zeynelabidin, Hoca Sabri, Sait Molla gibi kişilerin, yalnız Kuvayiye'yi ortadan kaldırmak amacıyla, her yerde kurmaya çalıştıkları "Teali İslam Cemiyeti" adı altındaki kuruluşlar, açıkça saldırılara başlamışlardır. Örneğin, Niğde ve Nevşehir'de, bu ayın on dokuzuncu günü, millet meclisi açıldı, "örgütleri padişahımız istemiyor" gibi sözlerle halkı açık toplantılar ve gösteriler yapmaya sürüklemişlerdir. Bu tutumu, Sadrazam Paşanın bildirisini alan kimi görevliler de desteklemişlerdir. Bu olayın Konya'ya ve her yere yayılması uzak bir olasılık değildir. Onun için:

1- Hükümetin, Kuvay-ı Milliye'yi tutmaktan yana olup olmadığını kesinlikle bildirmesi istenmelidir.

2- Felah-ı Vatan Grubunun, söz konusu olan tam güven ve özgürlük içinde olduğunu ve Kuvay-ı Milliye'yi dağıtmak gereğini görüp görmediğini bildirmesi ya da Kuvay-ı Milliye'nin daha tutunmasına gereksinme duyuyorsa, ona göre hükümetin ilgisini çekmekle birlikte, mecliste gereğince savunmalıdır. Bu konunun grupta görüşülüp tartışmaya açılmasının gerektiği kanısındayız.

3- Milli Teşkilat ve Kuvay-ı Milliye'nin ortadan kaldırılması, yurt için yeğlenirse, İzmir, Maraş cephelerinde ve öteki cephelerde bulunan düşman güçlerine karşı hükümetçe gereken önlemlerin alınması sağlama bağlanmalıdır..

Yukarıdaki dileklerimiz ve düşüncelerimizin büyük bir özenle göz önüne alınıp gereğinin yapılmasını ve bizi de güç durumdan kurtarmak için sonucunun aciliyetle bildirilmesini rica ederiz. İstanbul'daki kimi arkadaşların, bunca emekle ortaya konmuş olan birliğe ve Kuvayiye'ye indirilen yumruklara karşı kesin önlem almaktan ve son çaba ve direnci göstermekten çok, dışarıdaki uzak güçlerden büyük umutlara kapılarak avundukları kuşkusu doğuyor. Biz elimizdeki gücü iyi kullanamazsak dış güçlerin de bize değer vermeyeceklerini, aklınızda kalmak üzere bilginize sunarız.

Temsilciler Kurulu adına
Mustafa Kemal"

GÜNCEL DURUMLARA BAĞLI KALAMAZDIK

Efendiler, İstanbul'un düşman eline geçişinden, aşağı yukarı yirmi gün önce açığa vurulan bu görüş ve düşünce ilgilenmeye değer. Ben, yalnız bir noktaya dokunmakla yetineceğim. O nokta, güncel durumların gidişine bağlı kalmak yazgıcılığıdır. Biz, durumu besbelli böyle bir kaderciliğe bırakamazdık.

(...)

Efendiler, milletvekili Mazhar Müfit Bey'in bir mektubuna verdiğim yanıtı, olduğu gibi bilginize sunarsam, Kâzım Karabekir Paşanın görüşlerine verilmesi gereken yanıt da kendiliğinden anlaşılabilir olur.

Ankara

25/26.02.1920

"Hakkâri Milletvekili Mazhar Müfit Beyefendi'ye

Efendim Hazretleri,

14.02.1920 günlü uzun mektubunuzu ancak dün aldım ve yarınki postaya yetiştirmek üzere yanıtımı şimdi yazıyorum. Yüce Millet Meclisinin ve 'Felahı Vatan adındaki grubun gerçek durumunu anlatan yüksek sözleriniz beni üzdü. Açıklamalarınızla, gözlerimin önünde beliren görünüş üzücüdür. Zavallı millet, yaşamını, varlığını, geleceğini savunmak, korumak ve güven altına almakla yükümlü bildiği sayın milletvekillerinin, gerçek ve vatansever görevlerini ilk anda ve ilk adımda unutmuş görüyor. Batı ve bütün düşman dediğimiz milletlerin; Türkiye'de, Türkler de yetenek olmadığı gerekçesiyle, bizim için olumsuz olan her şeyi uygulamayı uygun gördükleri bilinirken ve her birimiz ayrı ayrı bu düşüncenin yanlışlığını ortaya koymaya kararlı olduğumuzu ileri sürürken, çıkarıcı duygularımız, bencil tutkularımız, bize her şeyi unutturabilir. Önce gelen milletvekilleri şöyle yapacakmış, sonra gelen milletvekilleri böyle yapmış. Tem-

silciler Kurulu şunu kendine yakın görmüş, bunu bayağı görmüş... Bunları söyleyenler koca Türk Milletinin sayın milletvekilleri öyle mi? Bu ruhsal durum ve ahlak niteliği karşısında şaşkınlıktan donakalırım. Yeni grup ya da partiden söz ediliyor. Sevgili dostum Mazhar Müfit Bey, açıkladığınız anlayışta ve yaratılıştaki olan adamların kuracakları gruptan da, partiden de, ben yurdu kurtarıcı sağlıklı bir durumun alınabileceği kanısına varamıyorum. Ben ve Temsilciler Kurulu adı altında özveriyle görev yapan arkadaşlar, bu yurdun kurtuluşu, ulusun esenliği için ölünceye kadar çalışmak isterken, sayın milletvekilleri, benimsedikleri tutumlarıyla ve kendini bilmezliğin uçurumuna yuvarlanışlarından anlıyorum ki, buna da izin vermeyeceklerdir. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin örgütlerine ve bu örgütlerin ortaya koyduğu güçlere dayanmanın gereği kalmadığını, çocukçasına ve aymazcasına davranışlarıyla belli eden millet meclisinin ve Felahı Vatan Grubunun bu konudaki kesin kararının soruşturulup öğrenilmesini ve bize bildirilmesini Rauf Beye yazdık Bu kararın öncelikli öğrenilmesi için sizin de yardımınızı dileriz. Bu kararı verirken sayın milletvekillerinin toplanma yeri olan İstanbul'da, kırk bin Fransız, otuz beş bin İngiliz, iki bin Yunan ve dört bir İtalyan kara gücünün yığınak yaptığını ve İngiliz Akdeniz donanmasının Fındıklı Sarayına karşı, demir atmış olduğunu göz önünde bulundurmaları gerektiğini anımsatırım.

Mustafa Kemal"

AKBAŞ CEPHANELİĞİ VE KÖPRÜLÜ HAMDİ BEY Efendiler, Rauf Beye, yazdığımız son şifreli telgrafta, Akbaş Cephaneliğinde, cephanenin bir bölümünün İngilizlere verilmesine yardımcı olunduğu konusunda bir doküman vardı. Bu işi biraz açıklayayım. Rumeli kıyısında, Gelibolu yakınında, Akbaş denilen yerde bir cephane deposu vardı. Orada Fransızların gözetiminde tuttıkları pek çok silah ve cephane bulunuyordu. Hükümet, İtilaf Devletlerine karşı büsbütün kendini vermiş olmayı çıkarına uygun gördüğünden, sözünü ettiğim cephanelikteki silah ve

cephaneden bir bölümünü İtilaf Devletlerine bırakmaya söz vermiş. Onlar da Wrangel ordusuna gönderecekmiş. Rusya'ya götürmek için bir Rus gemisi de Gelibolu'ya gelmiş. Hükümet daha önce, İstanbul'daki örgüt başkanlarının uygun görüşünü ve yardımını da sağlamış.

Oysa efendiler, Köprülü Hamdi Bey adındaki yiğit bir arkadaşımız. Kuvayiye'den bir birlik ile 26/27 Şubat 1920 gecesi sallarla Rumeli kıyısına geçti. Akbaş cephaneliklerine el koydu. Depoyu koruyan Fransızları tutukladı ve haberleşme yollarını kesti. Silahların tümünü, cephanenin bir bölümünü, tutuklu Fransız erlerini de gözaltında Lapseki'ye getirdi. Silahları ve cephaneyi yurt içine yolladıktan sonra Fransız erlerini geri gönderdi. Akbaş deposunda sekiz bin Rus tüfeği, kırk Rus ağır makineli tüfeği, yirmi bin sandık cephane olduğu kestiriliyordu.

Bu olay üzerine İngilizler, Bandırmaya iki yüz kişilik bir güç çıkardılar. Biz de İtilaf Devletleri askerlerinin buldukları yerlerdeki ve mücadele bölgeleri gerilerindeki depolarda bulunan silah ve cephaneyi başka yere götürebileceklerini, kullanılamayacak bir duruma getirilebileceklerini ya da depoların bulunduğu yerleri ele geçireceklerini düşünerek, bütün komutanlara verdiğimiz buyrukta birtakım önlemler göstermekle birlikte hepsinin tam kararlı ve kesin davranmaları gereğini de bildirdik.

İTİLAFA KUVVETLERİNİN TELGRAF İLE YAPMAK İSTEDİKLERİ RESMİ BİLDİRİ

Efendiler, İtilaf güçleri, İstanbul telgraf merkezine el koyduktan sonra, memlekete telgrafla, resmi bir bildiri yapmak istediler. Uyarmamız ve anımsatmamız üzerine (bazı merkezler dışında) bazı merkezlerce bu resmi bildirim alınmadı. Alanlar ve yanıt verenlerden belli başlılar şunlardır: İzmir Mutasarrıfı Suat Bey, Konya Valisi Suphi Bey.

Resmi Bildirim

Beş buçuk yıl önce Osmanlı ülkesinin yazgısına her nasılsa el koyan İttihat ve Terakki Cemiyetinin ileri gelenleri, Almanların kandırıcı sözlerine kapılarak, Osmanlı Devletini ve halkını 1. Dünya Savaşına soktular. Bu haksız ve uğursuz siyasetin sonucu bilinmektedir. Osmanlı Devleti ve halkın, bin türlü yıkım geçirdikten sonra öyle bir yenilgiye uğradı ki İttihat ve Terakki Cemiyetinin ileri gelenleri bile ateşkes antlaşması yaparak kaçmaktan başka bir yol bulamadılar. Ateşkes anlaşması yapıldıktan sonra İtilaf Devletlerine bir görev düştü. İşbu görev eski Osmanlı ülkesindeki bütün halkın, soy ve din ayırmaksızın gelecekteki mutluluklarını, gelişmelerini, toplumsal ve iktisadi yaşamlarını güven altına alacak bir barışın temellerini atmaktı. Barış Konferansı, bu görevi yerine getirmekle uğraşırken, kaçan İttihat ve Terakki ileri gelenlerini tutan bazı kişiler, "Milli Örgüt" takma adı altında bir düzen kurdular. Ve padişahla İstanbul hükümetinin emirlerini hiçe sayarak savaşın acı sonuçlarıyla büsbütün tükenmiş olan halkı askerlik için toplamak, değişik halk toplulukları arasında geçimsizlik yaratmak, yardım diye halkı soymak gibi eylemlere yeltendiler. Böylece, barış değil, sanki yeni bir savaş dönemini açmaya giriştiler. Bu özendirmeler ve kışkırtmalara karşın, "barış konferansı" görevini sürdürdü. Sonunda İstanbul'un Türk yönetiminde kalmasına karar verildi. İşbu karar, Osmanlıların gönüllerini esenlendirecektir. Ancak, bu kararlarını İstanbul hükümetine bildirdikleri zaman, uygulanmasının ne gibi koşullara bağlı olduğunu da anımsattılar. İşbu koşullar; Osmanlı illerinde bulunan Hıristiyanların yaşamlarını tehlikeye sokmamak ve bugün İtilaf Devletleri ve yandaşlarının askerlerine karşı yapılmakta olan saldırılara son vermektir. İstanbul hükümeti, bu uyarıya karşı, bir aşamaya kadar iyi davranmışsa da, "örgüt" takma adı altında iş gören kimseler, ne yazık ki özendirmelerinden ve kışkırtmalarından vazgeçmek istemediler. Tersine, hükümetin kendi davranışlarına katılması girişiminde bulundular. Herkesin büyük bir istekle beklediği barış için büyük bir tehlike oluşturunuyordu. İtilaf Devletleri, yakında karar

altına alınacak barış koşullarının uygulanmasını sağlayabilmek için, gerekli önlemleri düşünmek zorunda kaldılar. Bunun için bir tek çıkar yol buldular. Bu da İstanbul'u geçici olarak ele geçirmek idi. İşbu karar, bugün uygulama alanına konduğundan, kamuoyunu aydınlatmak için aşağıdaki noktalar açıklanır:

1- İstanbul'u ele geçirme geçicidir.

2- İtilaf Devletlerinin düşüncesi, padişahın gücünü kırmak değil, tersine Osmanlı yönetiminde kalacak ülkelerde daha güçlendirmek ve sağlamlaştırmaktır.

3- İtilaf Devletlerinin düşüncesi, yine Türkleri İstanbul'dan yoksun etmemektir. Ancak, Tanrı korusun, taşrada genel karışıklık ve kırım gibi olaylar çıkarsa, bu kararın değiştirilmesi olasıdır.

4- Bu sıkışık zamanda, Müslümanlar olsun, Müslüman olmayanlar olsun, herkesin görevi, kendi işine gücüne bakmak, güvenliğin sağlanmasına yardımcı olmaktır. Osmanlı Devletinin yıkıntılarında yeni bir Türkiye yaratmak için yaptıkları delilikle son bir umudu da yok etmek isteyenlerin aldatmacalarına kapılmamak ve şimdi de padişahlık başkenti olarak kalan İstanbul'dan verilecek emirlere uymaktır.

Yukarıda bildirilen kışkırtmalara katılan kimselerin birtakımı İstanbul'da yakalanmışlardır. Onlar kendi eylemlerinden ve sonra o yaptıklarının sonucu olarak ortaya çıkabilecek olaylardan sorumlu tutulacaklardır.

İşgal Güçlerinin bu bildirisi dolayısıyla hemen şu genelgeyi yayımladım:

16 Mart 1920

Bütün Vali ve Komutanlara ve Müdafaa-i Hukuk Heyetlerine;

"İstanbul, İtilaf Devletlerince, silahlı çarpışma ile zorla ele geçirilmiştir. Hain planları olanların bu suikasttan yarar-

lanarak milleti aldatmaya kalkışmaları büyük ihtimaldir. Nitekim resmi bildirim olarak, imzasız birtakım bildirilerin yayımlanmak istendiğini öğreniyoruz. Yanlış davranışlara yer vermemek ve gerçek duruma aykırı taşkınlıklar yaratılmamak üzere, bu tür söylentilere kesinlikle önem verilmesi gerekir. Gerçek durumu izleyen Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, ulusu aydınlatacaktır.

Mustafa Kemal”

YABANCI DEVLETLERE YAPTIĞIM PROTESTO

Efendiler, o gün, türlü araçlarla şu protestoyu gönderdim:

16 Mart 1920

Protesto:

“İstanbul’da İngiliz, Fransız, İtalyan siyasi temsilcilerine, Amerika siyasal temsilcisine, Bütün Tarafsız Devletler Dışişleri Bakanlıklarına ve Fransa, İngiltere, İtalya Millet Meclislerine verilmek üzere Antalya’da İtalyan Temsilciliğine.

Ulusal bağımsızlığımızı temsil eden Millet Meclisi ile birlikte İstanbul’da bütün resmi görev yerleri İtilaf Devletlerinin askeri kuvvetlerince zorla işgal edilmiştir. Bu arada dava için çalışan birçok yurtseveri tutuklamalardır. Bu, Osmanlı milletinin siyasal egemenliğine ve özgürlüğüne indirilen son yumruktur. Biz, varlığımızı, ne pahasına olursa olsun, savunmaya karar vermiş bir milletiz. Bu darbe, Osmanlılardan çok, yirminci yüzyıl uygarlık ve insanlığının kutsal saydığı bütün ilkelere; özgürlük, vatan ve duygulara, bu günün insan topluluklarının temeli olan bütün ilkelere ve bu ilkeleri ortaya koyan insanlığın genel vicdanına indirilmiş demektir.

Biz, haklarımızı ve bağımsızlığımızı savunmak için giriştiğimiz savaşın kutsallığına inanıyoruz. Hiçbir gücün, bir ulusu yaşamak hakkından yoksun bırakmayacağına inanıyoruz. Wilson ilkeleri, tarihin bu güne kadar yazmadığı özellik-

te bir tür suikastı andıran bir Ateşkes Antlaşması'ydı. Bu ateşkes antlaşması maddeleri, milletimizi savunma araçlarından yoksun bırakıyordu. İlgili ulusların şeref ve onurlarıyla da uyuşmayan bu davranış konusunda yargıya varmayı, 'resmi Avrupa ve Amerika'nın değil, bilim, kültür ve uygarlık Avrupa ve Amerika'sının vicdanına bırakarak, bu olaydan doğacak büyük tarihsel sorumluluğu son kez dünya kamu oyununun ilgisine sunarız. Davamızın haklılığı ve kutsallığı, bu zor günlerde, Tanrı'dan sonra en büyük dayanağımızdır.

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk
Temsilciler Kurulu adına
Mustafa Kemal"

O günün gecesinde şu talimatı, genelge olarak yayınladım:

16/17 Mart 1920

Şifre:

"Bütün Vali ve Komutanlara;

İstanbul'da resmi daireler, özellikle millet meclisi, İtilaf Devletlerince zorla işgal edilmişti. Bu işin, ateşkes antlaşmasıyla halkı silahsızlaştırdıktan sonra yapıldığı ifade edilmişti. İtilaf Devletleri temsilcilerine ve bütün yansız devletler dışişleri bakanlıklarıyla İtilaf Devletlerinin Millet Meclisi Başkanlıklarına protesto telgrafları çekilmek üzere gösteri toplantıları düzenlenmesi gerekli görülmektedir. Protesto telgraflarında, özellikle bu saldırının, Osmanlı hâkimiyetinden çok, yirmi asırlık bir uygarlık ve insanlığın yarattığı, özgürlük, yet ve yurtseverlik ilkelerine vurulan bir darbe olmuştur. Bu yaşananlar, Osmanlı halkının varlığını ve bağımsızlığını savunma konusundaki kararlılık ve inancına olumsuz etki edemeyeceği, yalnız uygar milletlerin bu saldırıyı benimsemekle; büyük bir tarihsel sorumluluk altına girmiş olacakları açıklanmalıdır.

Tarafsız devletlerin dışişleri bakanlıklarıyla, Millet Meclisi Başkanlıklarına çekilecek telgrafları, İstanbul'a ilgili

makamlara verilmekle birlikte, Antalya'daki İtalyan Temsilcisi aracılığıyla da verilmelidir. Protesto telgraflarının birer örneğinin de buraya gönderilmesini rica ederiz." Temsilciler Kurulu adına

Mustafa Kemal"

MİLLETE YAYIMLADIĞIM BİLDİRİ

Efendiler, gene o gün, millete şu bildiriye yayımladım.

Bildiri:

"Bütün Komutanlara, Vali ve Mutasarrıflar ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri ne, Belediye Başkanlıklarına, Basın Derneğine;

İtilaf Devletlerinin şimdiye kadar yurdumuzu bölüşmek için giriştikleri değişik yollar bilinmektedir, önce; Ferit Paşa ile anlaşarak halkı savunmasız olarak yabancılara tutsak etmek ve memleketin önemli yerlerini galip devletlerin sömürgelerine eklemek düşünülmüştü. Kuvayiye'nin ve milletin desteğiyle, bağımsızlığı savunmada gösterilen inanç ve direniş bu düşünceyi alt üst etti. İkincisi; Kuvayiye'yi aldatarak ve ondan izin alarak doğuda üstünlük sağlama siyaseti izlemek için, Temsilciler Kuruluna başvuruldu. Kurul milletin bağımsızlığını ve vatanın bütünlüğünü güven altına almadıkça ve özellikle ele geçirilen yerlerin boşaltılmasına girişilmedikçe, hiçbir türden görüşmeye yanaşmadı. Üçüncüsü; Kuvayiye ile işbirliği yapan hükümetlerin çalışmalarına karışmak yoluyla, birliği sarsmak ve haince karşı çıkışları özendiren daha çok kötülüğe cesaretlendirme yolu tutuldu. Milli birliğin oluşturduğu güç ve dayanışma karşısında bu saldırılar da eridi. Dördüncüsü; ülkenin geleceği konusunda kaygı verici kararlar verildiğinden söz edilmek yoluyla kamuoyuna baskı yapılmaya başlandı. Namusunu ve vatanını savunma uğrunda her türlü özveriyi göze almış olan Osmanlı halkı, kararlılığı ve direnciyle, bu korkutulmalardan etkilenmedi. En sonunda, bugün İstanbul'u zorla ele geçirmek

yoluyla Osmanlı Devletinin yedi yüz yıllık yaşam ve ege-
menliğine son verildi. Yani, bugün, Türk Milleti, medeni ka-
biliyetini, yaşama hakkı ve bağımsızlığını ve bütün geleceği-
nin savunmasına çağırıldı. İnsanlık dünyasının beğenisine
bağlı görüşü ve İslam dünyasının kurtuluş beklentilerinin
gerçekleşmesi, Halifelik Makamını, yabancıların etkisinden
kurtarılmasına ve bağımsızlığın geçmişteki yüceliğimize ya-
raşır bir inançla savunulmasına bağlıdır. Giriştiğimiz bağım-
sızlık ve istiklalimizi kurtarma mücadelesi, Tanrının yardım
ve koruyuculuğu ile bizimledir.

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti
Temsilciler Kurulu adına
Mustafa Kemal”

OLAĞANÜSTÜ YETKİLERİ OLAN BİR MECLİSİN ANKARA’DA TOPLANMA KARARI

Efendiler, 16 Mart’ta İstanbul’un düşman eline geçişi
gerçekleştiğinde, aldığımız birçok önlemler vardır ki onları
Büyük Millet Meclisinin ilk açılışında söylemiş olduğum
için burada yeniden, anlatmadım. Sözgelisi; Eskişehir ve
Afyonkarahisar’daki yabancı birliklerinin silahlarının alın-
ması ya da oradan uzaklaştırılmaları. Geyve, Ulukışla yöre-
sinde demiryollarının bozulması ve Anadolu’da bulunan
yabancı subayların tutuklanmaları gibi.

Efendiler, bu konudaki kararımızı ve bu kararın nasıl
uygulanacağını gösteren bir bildirim 19 Mayıs 1920’de, yani
İstanbul’un düşman eline geçişinden üç gün sonra yayımla-
dım.

(...)

“İllere, Bağımsız Sancaklara ve Kolordu Komutanlarına;

*Devlet başkentinin de İtilaf Devletlerince resmi olarak
işgal edilmiş; yasama, adalet ve yürütme gücünden oluşan*

devlet gücünü etkisizleştirmiş ve millet meclisi, bu durum karşısında görev yapamayacağını hükümete resmi olarak bildirerek dağılmıştır. Bu durumda devlet başkentinin korunmasını, ulusun bağımsızlığını ve devletin kurtarılmasını sağlayacak önlemleri düşünüp uygulamak üzere ulusça olağanüstü yetki verilecek bir meclisin Ankarada toplantıya çağırılması ve dağılmış olan milletvekillerinden Ankaraya gelebileceklerin de bu meclise katılmaları gerekli görülmüştür. Bundan dolayı, aşağıda bildirilen talimat gereğince, seçimlerin yapılması vatanseverliğinizden ve anlayışlılığınızdan beklenmektedir:

1- Ankarada olağanüstü yetkili bir meclis, milletin işlerini yürütmek ve denetlemek üzere toplanacaktır.

2- Bu meclise üye olarak seçilecek kişiler, milletvekilleri ile ilgili yasa hükümlerine uyacaktır.

3- Seçimde, sancaklar seçim bölgesi olacaktır.

4- Her sancaktan beş üye seçilecektir.

5- Her sancakta, ilçelerden gelen ikinci seçmenlerle, sancak merkezinden seçilecek ikinci seçmenlerin ve sancak yönetimi ve belediye meclisleriyle, Müdafaa-i Hukuk Yönetim Kurullarından; illerde il merkez kurullarından ve il yönetim kurulu, il merkezindeki belediye meclisinden, il merkezi ile merkez ilçesi, merkeze bağlı ilçelerin ikinci seçmenlerinden oluşacak bir kurul oluşturulacaktır. Seçim, oluşturulan kurulda aynı günde ve aynı oturumda yapılacaktır.

6- Meclis üyeliğine, her parti, dernek ve toplulukça aday gösterilebileceği gibi, her kişinin de bu kutsal savaşa eylemsel olarak katılması için bağımsız adaylığını istediği yerden koymaya hakkı vardır.

7- Seçimlere, her yerin en büyük sivil yöneticisi başkanlık edecek ve seçimin doğru ve yasaya uygunluğunda yapılmasından sorumlu olacaktır.

8- Seçim, gizli oyla salt çoğunlukla yapılacak; oylan kurulun kendi içinden seçeceği iki kişi, kurul önünde sayacaktır.

9- Seçim sonunda, bütün kurul üyelerinin imza edecekle-

ri ya da kendi mühürleriyle mühürleyecekleri üç örnek tutanak düzenlenecek. Bir örneği yerinde alıkonacak, öteki iki örnekten biri seçilen kişiye verilecek, öteki de meclise gönderilecektir.

10- Meclis üyeliğine seçilenlerin alacakları ödenek, daha sonra Meclisçe kararlaştırılacaktır. Ancak, geliş yollukları, seçimi yapan kurulların, zorunlu giderler olarak uygun bulacağı tutar üzerinden, her yerin yönetimince sağlanacaktır.

11- Seçimler, en geç on beş gün içinde Ankarada çoğunlukla toplanmayı sağlamak üzere bitirilecek, üyeler yola çıkarılacak, sonuç üyelerin adlarıyla birlikte hemen telgraf ile bildirilecektir.

12- Bu telgrafların varış saati bildirilecektir.

Dağıtım: Kolordu Komutanlarına, İllere, Bağımsız Sancaklara bildirilmiştir.

Temsilciler Kurulu adına
Mustafa Kemal”

(...) Ancak, durum pek hızlı davranmayı gerektiriyordu. Gerçekleşip gerçekleşmeyeceği bilinmeyen bir şeyi bekleyerek zamanı yitirmeyi uygun bulmadım. Vereceğim kararın uygulanmasını sağlamak için de bir iki gün telgraf başında bütün komutanların görüşlerini dinlemekle vakit geçirmeye gereği duydum. Celâlettin Arif Bey’le Martin 27/28’inci gecesini Düzceye varışında bağlantı kurulmuştu. Kendisine şu telgrafı yazdım:

Sayı: 34

Ankara
27/28.03.1920

“Düzce’de Millet Meclisi Sayın Başkanı

Celâlettin Arif Beyefendiye;

İstanbul’un resmi olarak İngilizlerin eline geçmesi ile devlet kuvvetlerinin tutsak edilmesi ve baskı altına alınma-

sı ve Millet Meclisine saldırılmakla, milletin bağımsızlığına ve ulusal onura saldırılmıştır. Bu yüzden milletvekillerinin ülkenin geleceği konusundaki görevlerini yapmada başarılı olamayacakları fikri, milletin bağrına sığınma mecburiyetinde kalmışlardır. Devletin ve milletin bütün kuvvetlerini denetimi altında bulunduracak bir olağanüstü meclise gereksinme olduğu açıktır. Ankara'da olağanüstü yetkileri olan bir meclisin toplanmasına Temsilciler Kurulunun karar verdiği ve gereğinin yapılmasını bir genelge ile her yere bildirdiği sizce de bilinmektedir. Bu konu ile ilgili 19.3.1920 tarihli genel bildirimini okuyarak, içerdiği hükümleri desteklemek ve seçimler için, toplantının bir an önce gerçekleşmesini sağlamak amacıyla, bizim görüşümüze sizin de katıldığınızı kamuoyuna kısa bir bildiri ile şimdiden duyurmayı yararlı görüyoruz. Yüksek yazınızı beklemekteyim efendim.

Mustafa Kemal”

CELÂLETTİN ARİF BEYİN GÖRÜŞ AYRILIĞI

Celâlettin Arif Bey'in verdiği yanıt şudur:

Düzce

27.03.1920

Ankara'da Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine;

“Sözü edilen, 19.03.1920 tarihli bildiriği görmedim. Olağanüstü meclisin toplanması ne denli uygunsada, böyle bir meclisin elden geldiğince yasaya da uygun olması gereklidir. Bizim anayasamızda böyle olağanüstü bir meclisin toplanabilmesiyle ilgili bir belirti yoksa da, başka anayasalarda bulunan genel kurallardan yararlanılabilir. Sözcüleri; Fransız anayasasına göre meclis, yasaya aykırı olarak dağıtılır ya da saldırıya uğrarsa, saldırıya uğrayan meclis üyelerinden kurtulabilenler il ve sancaklar yönetim kurullarından seçilecek ikişer üye ile birlikte uygun bir yerde toplanırlar.

Meclisin yeniden açılması ya da saldırının önlenmesi için karar alabilirler. Bu meclisin kararları geçerlidir. Bu meclisin kararlarına aykırı davrananlar vatan hainliğiyle suçlandırılırlar. Ben de bu ilkeyi düşünmekteydim.

19.3.1920 tarihli bildirin ne gibi ilkeler üzerine dayandığı anlaşıldıktan sonra Ankara'ya varışında sizlerle görüşerek bir bildiri yazmak düşüncesindeyim. Yine görüşürüz. Makine başında birlikte bulunduğumuz İsmail Fazıl Paşa ile Saruhan Milletvekili Reşit Bey'de saygılarını sunarlar. Hoşça kalınız, deriz. Arkadaşlarımdan Kırşehir Milletvekili Rıza Bey'de saygılarını sunuyor ve kendisinin de Bolu'da bulunduğunun Keskin'deki babasına bildirilmesini çok rica ediyor efendim.

Celâlettin Arif"

Bu yanıt niteliğinde olan telgrafın içeriği ilgiyle gözden geçilirse, Celâlettin Arif Bey'le aramızda ne büyük bir görüş ayrılığının bulunduğu kolaylıkla anlaşılır.

Düzce

28 Mart 1920

"Ankara'da Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine;

Yüksek Temsilciler Kurulunun 19.3.1920 tarihli genel bildirimini okundu. İçindeki maddeler benim düşündüğüm ilkelere genel olarak uygundur. Bu duruma göre, Ankara'ya varışından sonra görüşülerek ayrıca bir bildirin yayımlanması doğaldır. Yarın, zorunlu olarak Bolu'da kalınarak 29 Mart 1920'de Ankara'ya doğru yola çıkılacağı saygıyla bilginize sunulur.

Millet Meclisi Başkanı
Celâlettin Arif"

**CELÂLETTİN ARİF BEY, MİLLET MECLİSİ
BAŞKANLIĞINI BIRAKAMIYOR**

Celâlettin Arif Bey, bildirimimizi okuduktan sonra, içindekilerin düşündüğü ilkelere genel olarak, uyduğunu

söylemekle birlikte, bu içerikleri pekiştirici bir bildiriye hemen yazıp yayımlamıyor. Bu işi Ankara'ya geldikten ve görüşükten sonraya bırakıyor.

(...)

SEÇİM SIRASINDA BAZI YERLERDEKİ BÜYÜK HÜKÜMET GÖREVLİLERİNİN ÇIKARDIKLARI ZORLUKLAR

Sayın Efendiler, 19 Mart 1920 tarihli talimatça memleketin her yerinde seçimler hızla ve ilgiyle yapılmaya başlandı. Yalnız, kimi yerlerde tereddüt edenler ve işi engelleyenler oldu. Bunlardan kimi az, kimiyse uzunca bir süre tereddütlerini ve direnmelerini sürdürdüler.

Şimdi Efendiler, devrimin doğal gereklerinden olan olaylardan kimisine değinelim.

SAMSUN'DAKİ SUBAYLAR ARASINDA SÖZDE PADİŞAHI TUTANLAR VARMIŞ

29 Mart 1920 tarihli olup, Üçüncü Kolordu Komutanı Selahattin Beyden aldığım bir kapalı telgrafta, "Samsun'da bulunan 15'inci Tümenin ruhsal durumunun bozuk olduğundan, sözde, subaylar arasında padişaha bağlılık duyguları bulunduğu" söz ediliyordu.

Bolu Mutasarrıfı Haydar Bey'in 9 Nisan 1920 tarihli kısa bir şifreli yazısında, Adapazarı ile Hendek arasında bulunan, Çatal köprü adlı yerdeki köprülerin ve Mudurnu suyu üzerindeki köprünün Kuvayiye'ye karşı olan kişilerce yıkıldığı anlaşıldı.

Bolu ve yöreleri komutanı Mahmut Nedim Bey'in, Düzce'den yazdığı 9 Nisan 1920 tarihli kapalı yazısında da, 8 Nisanda Adapazarında Kuvay-ı Milliyeye karşı gösteriler yapıldığı, Hendek ile Adapazarı arasındaki telgraf ve telefon tellerinin kesildiği Düzce Abhazlarmdan tarafsızların da muhaliflere katılmak üzere yola çıktıkları anlaşıldı...

Nevşehir'de de, Nevşehir Kaymakamı Nedim Bey'in

başkanlığı altında Teali İslam Cemiyetinin bir şubesi kurulmuştu. Verilen raporda cemiyetin muhalif üyelerinden sekiz kişinin Niğde'ye getirildiği bildiriliyordu. Bu cemiyetin üyeleri, "Padişah'tan başka hiçbir güç tanımıyoruz, Kuvay-ı Milliye'yi dağıtmak için mal ve can olarak, bütün gücümüzü feda etmeye ant içtik" diyorlarmış. Her gece toplanıyorlarmış, ileri gelenleri Niğde'deki tümen komutanının gönderdiği bir birlikçe tutuklanmış.

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİS! TOPLANİYOR

Efendiler, bu gibi olaylara bundan sonra geniş ölçüde rastlayacağız. Büyük Millet Meclisinin toplanmasını ve açılışını sağlamak için çalıştığımız günlerde bizi en çok uğraştıran Düzce, Hendek, Gerede gibi Bolu bölgesindeki yerlerden başlayıp Nallıhan, Beypazarı üzerinden Ankara'ya yaklaşacak gibi görünen gerici ayaklanma dalgaları olmuştur. Ben, bir yandan bu dalgaların durdurulmasına çalışırken, bir yandan da Ankara'da toplanmakta olan ve genel durumu daha gereğince bilmeyen milletvekillerini, herhangi bir tehlikede bırakmamak ve bu gibi olayların ortaya çıkmasıyla meclisin toplanmada başarılı olamaması gibi şanssızlıklara meydan vermemek yollarını düşünüyordum. Bunun için meclisin açılışını pek hızlı bir şekilde gerekli görüyordum. Sonunda, gelebilmiş milletvekilleriyle yetinerek, meclisin Nisanın 23'ü Cuma günü açılmasına karar verdik. Bu karar üzerine 21 Nisan 1920 günü yaptığım tebliğin metnini, o günün duygu ve düşüncelerini gösterir bir belge olması dolayısıyla, olduğu gibi bilginize sunmayı uygun görüyorum.

Telgraf: Çok acildir.

Ankara 21.04.1920

Ankara'ya acele yazı gönderilmesi;

*"Kolordulara (14 üncü Kolordu Komutan Vekillğine)
61'inci Tümen Komutanlığına, Refet Beyefendiye, Bütün İllere,
Bağımsız Sancaklara, Müdafaa-i Hukuk Cemiyet Merke-*

zine, Belediye Başkanlıklarına

1- Tanrı'nın yardımıyla Nisanın 23'ü Cuma günü, Cuma namazından sonra Ankarada Büyük Millet Meclisi açılacaktır.

2- Yurdun bağımsızlığı, yüce halifelik ve padişahlığın kurtarılması gibi en önemli, hayati görevleri yerine getirecek olan Büyük Millet Meclisinin açılış gününü cumaya denk getirmekle o günün kutsallığından yararlanılacaktır. Sayın milletvekilleriyle birlikte, Hacı Bayram Camii'nde cuma namazı kılınarak Kuranın ve namazın nurlarından güç kazanılacaktır. Namazdan sonra peygamberimizin kutlu sakalı ve kutsal sancak alınarak meclisin toplanacağı özel yere gidilecektir. Toplantı yerine girilmeden önce bir dua okunarak kurbanlar kesilecektir. Tören, camiden başlayarak meclise kadar, koldu komutanlığınca askeri birliklere özel tören düzeni alınacaktır.

3- Açılış gününün kutsallığını artırmak için il merkezinde vali beyefendinin düzenleyeceği hatim indirilmeye ve Buhari hadisleri okunmaya şimdiden başlanacak ve hatmin son bölümleri, uğur için cuma günü namazdan sonra meclisin toplantı yeri önünde okunup bitirilecektir.

4- Kutsal ve yaralı yurdumuzun her köşesinde, yukarda açıklandığı gibi, şimdiden hatim indirilmeye ve Buhari hadisleri okunmaya başlanıyor. Cuma günü ezandan önce minarelerde sala verilecek; hutbe okunurken halifemiz ve padişahımız efendimiz hazretlerinin yüce adı anıldığı sırada, kendisinin, ülkesinin ve bütün uyrukların bir an önce kurtarılmaları ve mutluluğa ermeleri için ayrıca dua edilecek. Cuma namazı kılındıktan sonra da hatim bitirilerek yüce halifelik, padişahımız ve bütün yurt bölgelerinin kurtarılması amacıyla yapılan Milli Mücadelenin önemi ve kutsallığına ve her yurttaşın, kendi vekillerinden oluşmuş olan Büyük Millet Meclisince verilecek vatani görevlerini yapmak gereğinde olduğunu anlatan dinsel söylevler verilecektir. Daha sonra, halife ve padişahımızın, din ve devletimizin, yurdumuzun ve ulusumuzun kurtuluşu, esenliği, bağımsızlığı için dua edilecektir. Bu dinsel ve

yurtsal tören yapıldıktan ve camilerden çıkıldıktan sonra, Osmanlı ülkesinin her yerinde, hükümet konağına gidilerek, meclisin açılışından dolayı resmi kutlamalar yapılacaktır. Her yerde, cuma namazından önce, uygun görülecek biçimde mevlit okunacaktır.

5- İşbu bildirimden hemen yayılıp dağıtılması için her araca başvurulacak, önemle en sapa köylere, en küçük askeri birliklere, yurttaki bütün örgütlere ve kurumlara ulaştırılması sağlanacaktır. Ayrıca, büyük levhalara yazılarak her yere asılacak ve yapılabilen yerlerde bastırıp çoğaltılarak parasız dağıtılacaktır.

6- Ulu Tanrıdan tam başarıya kavuşturmasını dilerim.

*Temsilciler Kurulu adına
Mustafa Kemal"*

22 Nisan 1920 günü de şu bildirimini yaptım: Dakika geciktirilmeyecektir.

"Bütün Valiliklerle Bağımsız Sancaklara, Kolordulara, Nazillide Albay Refet Beyefendiye, Bursa'da 20'nci Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa Hazretlerine, Bursada 56'ncı Tümen Komutanı Albay Bekir Sami Beyefendiye, Balıkesirde 61'inci Tümen Komutanı Albay Kâzım Beyefendiye;

Tanrının yardımıyla 23 Nisan Cuma günü Büyük Millet Meclisi açılarak görevini yerine getirmeye başlayacağından o günden sonra bütün sivil ve askeri mekânların, bütün milletin başvuracağı en yüce yetki yerinin, adı geçen meclis olacağı bilgilerinize sunulur.

*Temsilciler Kurulu adına
Mustafa Kemal"*

Saygıdeğer Efendiler,

Şimdiye kadar bilgilerinize sunmuş bulunduğum, şahsım adına ve Temsilciler Kurulu adına değindiğim olayların açıklanmasıyla bağlantılıydı. Bundan sonra söyleyeceklerim, Büyük Millet Meclisi açıldıktan ve yöntemine göre hükümet oluştuktan bugüne kadar, ortaya çıkmış olan olay-

ları ve devrimleri kapsayacaktır.

(...)

TÜRK ULUSUNUN İZLEMESİ GEREKEN SİYASAL İLKE: MİLLİ SİYASET

Efendiler, meclisin açıldığı ilk günlerde, meclise, içinde bulunduğumuz durum ve koşulları ve izleme ve uygulamasını uygun gördüğüm düşüncelerimi bildirdim. Bu düşüncelerin başlıcası, Türkiye'nin, Türk milletinin izlemesi gereken siyasal ilke ile ilgiliydi.

Bilirsiniz ki, Osmanlı döneminde, değişik siyasal yöntemler izlenmiş ve izleniyordu. Ben, bu siyasal yöntemlerden hiçbirinin, yeni Türkiye devletinin yöntemi olamayacağı kanısına varmıştım...

Efendiler, bilirsiniz ki, yaşam demek, mücadele ve çarpışma demektir. Yaşamda başarılı olmak, kesinlikle mücadelede başarıyla sağlanabilir. Bu da somut ve soyut olarak güce dayanır. Bir de, insanların uğraştığı bütün sorunlar, karşılaştığı bütün tehlikeli durumlar, elde ettiği başarılar, toplumca yapılan genel bir savaşın dalgaları içinden gelmiştir. Doğu uluslarının batı uluslarına saldırısı tarihin belli başlı bir evresidir. Doğu ulusları arasında Türklerin başta ve en güçlü olduğu bilinmektedir. Gerçekten Türkler, Müslümanlıktan önce ve sonra, saldırılar yapmışlar, Avrupa içerisine girmişlerdir. Batıya saldıran ve saldırılarını İspanya'da Fransa sınırlarına kadar uzatan Araplar da vardır. Ancak, efendiler, her saldırıya karşı her zaman karşı bir saldırı düşünmek gereklidir. Karşı saldırı olasılığını düşünmeden ve ona karşı güvenilir önlem almadan işe girişenlerin sonu yenilgi ve bozundur, yok olmaktadır.

(...)

Efendiler, dış siyasetin, en çok ilgilendiği ve dayandığı temel, devletin iç örgütleridir. Dış siyasette, iç örgütlerle uyumlu olmak gerekir. Batıda ve Doğuda, yaratılışı, kültürü ve ülkesi başka başka olan ve birbirleriyle bağdaşamayan

toplulukları bir araya toplamış bir devletin iç örgütleri de besbelli temelsiz ve çürük olur. Öyleyse dış siyaseti de köklü ve sağlam olmaz. Böyle bir devletin iç örgütleri, özellikle ulusal olmaktan uzak olduğu gibi, siyasal yöntemi de ulusal olamaz. Buna göre Osmanlı Devletinin siyaseti ulusal değil, ancak, bulanık ve kararsızdı.

(...)

Bizim için ve uygulanabilir nitelikte gördüğümüz siyasal yöntem, "siyasettir. Dünyanın bugünkü genel koşulları ve yüzyıllardan beri gelişimi, yerleştirdiği gerçekler karşısında düşlere kapılmak kadar büyük bir yanılğı olamaz. Tarihin dediği budur, bilimin, aklın, mantığın söylediği böyledir.

(...)

HÜKÜMET KURMA İŞİ

Efendiler, meclise önerdiğim önemli bir konu da, hükümet kurma işiydi. Bu işin ve bununla ilgili öneride bulunmanın, o dönem için, ne denli önemli olduğunu bilirsiniz. Gerçek, Osmanlı Devletinin ve halifeliğin yıkıldığını ve ortadan kalktığını düşünerek, yeni ilkelere dayalı, yeni bir devlet kurmaktı. Ancak durumu olduğu gibi söylemek, amacın büsbütün yitirilmesine yol açabilirdi.

İstanbul'daki koşulların halife ve padişah ile ne açık ne de özel ve gizli görüşmeye elverişli olmadığını açıklamaya çalıştım. Böyle bir görüşme ile ne anlamak istediğimizi sordum. Ve "Milletin bağımsızlığı ve vatanın bütünlüğünü sağlamaya çalışmakta olduğunu bildirmek içinse, buna gerek yoktur. Çünkü padişah da, halife olan kişi de bundan başka bir şey düşünüp isteyebilir mi? Bunun karşıtını kendi ağzından işitsem inanmam, kesinlikle bunun baskı ve ağırlık altında söyletildiğine inanırım," dedim.

Bizi suçlamak için çıkarılmış olan fetvanın uydurma olduğunu, İstanbul hükümeti buyruk ve bildirimlerinin yorumlanmasının gerektiğini söyleyerek, kimi yufka yürek-

li ve dar düşünceli kimselerin göstermek istediği sakınmayı gerekli görmediğimizi belirttim.

ULUSAL EGEMENLİK TEMELİNE DAYANAN HALK HÜKÜMETİ: CUMHURİYET

Şunu bilginize sunmak istiyorum ki, hükümet kurmakla ilgili bir öneride bulunmadan önce, duygu ve düşünceleri göz önünde bulundurmak gerekliliği vardı. Bu gerekliliğe uymakla birlikte, amacı saklı tutan önerimi yazılı olarak meclise sundum. Kısa bir tartışma ile kimi karşı görüşler ileri sürüldüyse de kabul edildi.

Bu önergeyi, gözden geçirecek olursak, orada köklü ilkelerin saptanıp açıklanmış olduğunu görürüz.

Bu ilkeleri, izin verirsiniz, burada belirterek sayacağım:

1- *Hükümet kurmak gereklidir.*

2- *Geçici olduğu bildirilerek bir hükümet başkanı tanımak ya da padişah vekili ortaya çıkarmak uygun değildir.*

3- *Mecliste beliren iradenin, yazgısına dolaysız olarak el koymasını benimsemek temel ilkedir. Büyük Millet Meclisinin üstünde bir güç yoktur.*

4- *Büyük Millet Meclisi yasama ve yürütme yetkilerini kendinde toplamıştır.*

Meclisten seçilecek ve vekil edilecek bir kurul hükümet işlerine bakar. Meclis Başkanı bu kurulun da başkanıdır.

Not: Padişah ve halife, baskı ve zorlamadan kurtulduğu zaman, meclisin düzenleyeceği yasaya uygun olan yerini alır.

Efendiler, bu ilkelere göre kurulan bir hükümetin niteliği, kolaylıkla anlaşılabilir. Böyle bir hükümet, ulusal egemenlik ilkesine dayanan halk hükümetidir. "Cumhuriyet"tir.

Böyle bir hükümetin oluşmasında temel, güçler birliği kuramıdır. Zaman geçtikçe, bu ilkelerin kapsadığı anlamlar anlaşılmaya başlandı, işte o zaman tartışmalar ve olaylar birbirini izledi.

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ, BAŞKANLIĞINA BENİ SEÇTİ

Efendiler, açık ve gizli oturumlarda bir iki gün süren açıklamalarımın, konuşmalarımın ve belirttiğim ilkeleri içeren önerimi ileri sürdükten sonra Yüksek Meclis, beni başkanlığa seçmekle, bana olan genel güvenini gösterdi.

(...)

HÜKÜMETİN KURULUŞU

Efendiler, Büyük Millet Meclisi, bakanların seçimiyle ilgili 2 Mayıs 1920 tarihli yasayla, Genelkurmay işlerini de üstlenen, on bir kişiden oluşan bir "Bakanlar Kurulu" kurdu.

Görülüyor ki, meclisin açılış günü olan 23 Nisandan beri bir hafta kadar bir süre geçmiş bulunuyor. Bu süre içinde, milletin işleri, özellikle yıkıcı akım ve çalışmalara karşı önlem alma işleri bir an bile duramazdı ve durmamıştır. Yalnız, bakanların seçimiyle ilgili yasa çıktığı zaman, meclisçe bakanlığa seçilen kişilerden kimileri daha önce eylemsel olarak göreve başlamış, bana yardım ediyorlardı. Bu arada İsmet Paşa da genelkurmay işlerini üstlenmiş bulunuyordu.

(...)

Genelkurmay başkanlığı görevinin ilk kez İsmet Paşaya verilmesinde tutarsızlık olsaydı, beraber çalıştığı, dönemin harbiye nazırı Fevzi Paşanın, beni uyarmaları bir vatan görevi olurdu. Oysa Fevzi Paşa, tam tersine bu görevlendirmeyi uygun bulmuş ve kendileri de önerilen savunma bakanlığı görevini içten gelen bir duyguyla hemen kabul etmişti. İsmet Paşanın, gerek genelkurmay başkanlığına, gerekse daha sonra cephe komutanlığında gösterdiği yararlılık ve üstün çaba kendisine görev verilmede yanılmazlığımı eylemsel olarak ortaya koymuş bulunduğu için millete karşı, orduya karşı ve tarihe karşı huzur içindeyim.

ATAN HAINLIĞI YASASI VE İSTİKLAL

MAHKEMELERİNİN KURULMASI

Efendiler, Meclis, 29 Nisan 1920 tarihinde, Vatan Hainliği Yasasını ve sonraki aylarda İstiklal Mahkemeleri Yasalarını çıkarmakla devrimlerin doğal gereklerini yerine getirmiş oldu.

(...)

İÇ AYAKLANMALAR

Efendiler, 1919 yılı içinde, ulusal girişimlerimize karşı başlayan iç ayaklanmalar, hızla ülkenin her yanına yayıldı. Bandırma, Gönen, Susurluk, Kirmastı (Mustafa Kemal Paşa), Karacabey, Biga ve yörelerinde; İzmit, Adapazarı, Düzce, Hendek, Bolu, Gerede, Nallıhan, Beypazarı yörelerinde; Beyşehir, Koçhisar yöreleri, Yozgat, Yenihan, Boğazlıyan, Zile, Erbaa, Çorum yörelerinde; İmranlı, Refahiye, Zara, Hafik ve Viranşehir yörelerinde alevlenen kargaşa, hainlik, bilgisizlik, kin ve yobazlık dumanları bütün yurdu yoğun karanlıklar içinde bırakıyordu.

ANZAVUR VE DÜZCE AYAKLANMALARI

Efendiler, önce, iç ayaklanmalar konusunda, açık bir bilgi edinmek için, izin verirsiniz, bu ayaklanma olaylarına sırası gelip değindikçe, söz konusu edilen evreleri kısaca bilginize sunayım:

12 Eylül 1919 da Balıkesir'in kuzey bölgesinde başlayan birinci Anzavur ayaklanması: 16 Şubat 1920 de yine o bölgede ikinci kez olarak ortaya çıktı. Bu iki ayaklanma askeri birliklerimiz ve güçlerimizce bastırıldı. 13 Nisan 1920 tarihinde Bolu, Düzce yöreleri de ayaklandı. Bu ayaklanma 19 Nisan 1920'de Beypazarıma değin yayıldı. Bu sırada Anzavur, 11 Mayıs 1920'de top ve makineli tüfeklerle donanmış beş yüz kişilik bir güçle, üçüncü kez, Adapazarı ve Geyve dolaylarındaki küçük bir birliğimize saldırarak yine ortaya çıktı. Anzavur, gönderdiğimiz birliklerimize, ordu birliklerimize durmadan saldırdı. 20 Mayıs 1920'de Geyve

Boğazı yakınlarında yenilip kaçmak zorunda kaldı. Düzce yörelerindeki ayaklanma olayı önemliydi. Abhaza ve Çerkezlerden oluşmuş dört bin kişilik bir kalabalık, Düzce'yi basarak cezaevlerini boşalttılar, çarpışma ile oradaki süvari birliğimizin silahlarını aldılar. Hükümet görevlileriyle subayları tutukladılar.

(...)

Bizim, bu ayaklanma alanına gönderdiğimiz güçler şunlardı:

1- *Salihli ve Balıkesir Milli Güçlerinden kurulmuş Çerkez Ethem Bey birliği;*

2- *İki tabur asker, dört dağ topu ve beş makineli tüfek ile üç yüz atlı eseden oluşan Binbaşı Nâzım Bey birliği;*

3- *İki tabur piyade, sekiz makineli tüfek, iki sahra ve iki dağ topundan oluşmuş kaymakam Arif Bey Birliği;*

4- *Üç yüz kişilik Milli Güç ile iki makineli tüfek ve iki bomba topundan kurulu Binbaşı İbrahim Bey (Çolak İbrahim Bey) birliği.*

Komutan olarak da Ali Fuat Paşa, Geyve Boğazı yakınından Adapazarı yönünden ve Refet Paşa da Ankaradan Beypazarı yoluyla Bolu yönünde görevlendirildiler.

HİLAFET ORDUSU

Efendiler, İzmit'te Süleyman Şefik Paşa komutasında, Hilafet Ordusu adını taşıyan bir hain güç, yağmak yapıyordu. Bu gücün bir bölümü de, Bolu yakınlarında kurmay Binbaşı Hayri Bey komutasında ayaklanana yardım etmişti. Bu güçle birlikte İstanbul'dan gönderilmiş birçok subay da vardı.

Hilafet Ordusunun, Süleyman Şefik Paşa'dan sonra belli başlı komutanları süvari tuğgeneral Suphi Paşa ve topçu yarbaylarından Senai Bey'di. İstanbul'a özel olarak kurulmuş bir kurmaylar kurulu vardı. Bu kurulun belli başlı başkanları Kurmay Albay Refik ve Kurmay Yarbay Hayret-

tin beylerdi.

(...)

Bolu, Düzce, Adapazarı ve İzmit yörelerindeki bu ayaklanma, bu kez 4 Haziran 1920 tarihine değin üç aydan uzun sürdü. Gene bundan sonra, 29 Temmuz'da yeni bir ayaklanma oldu. Bundan sonra da, bu yörelerde yeterince düzenlik kurulmuş değildir. Ancak, ayaklananlar, sonunda tümünden bozguna uğratılmış ve yöneticileri, Büyük Millet Meclisinin yasalarına göre cezalandırılmıştır. Hilafet Ordusunun, Bolu yöresinde bulunan bölümü de bozguna uğratıldı. Komutanı Binbaşı Hayri ve subayları Yüzbaşı Ali, Üsteğmen Şerafettin, Üsteğmen Hayrettin, makineli tüfek subayı Mehmet Hayri, tabur yazmanı Hasan Lütfi, Cerrah İbrahim Ethem efendiler için de öteki elebaşılar gibi işlem yapıldı. Hilafet Ordusu da İzmit'ten İstanbul'a kaçmak gereğinde bırakıldı.

YENİHAN, YOZGAT VE BOĞAZLIYAN AYAKLANMALARI

Efendiler, yurdun kuzeybatı bölgesinde ayaklananlarla uğraşırken, ülkenin ortasında Yenihan, Yozgat ve Boğazlıyan yörelerinde de ayaklanma başlıyor. Bu ayaklanma olayları da anlatılmaya değer.

14 Mayıs 1920 tarihinde postacı Nazım ve Çerkez Kara Mustafa adlı birtakım adamlar, otuz, kırk kişi ile Yenihan'a bağlı Karaman köyünde ayaklandılar. Bu olay git-tikçe çoğalan bir hızla genişledi. Ayaklananlar 27/28 Mayıs 1920 gecesini Çamlıbel'de bulunan bir birliğimizi basarak tutsak ettiler. 28 Mayıs 1920'de ayaklananlardan başka bir bölüm de Tokat yakınında yürüyüş durumunda bulunan bir taburumuza saldırarak dağıttılar ve bir bölümünü de tutsak ettiler. Ayaklananlar, cesaretlerini artırarak 6/7 Haziran gecesini Zile'yi ele geçirdiler. Oradaki askerlerimiz Zile kalesine çekilerek kendilerini savundular. Askerler yiyecek ve cephaneleri bittikten üç gün sonra ayaklananlara teslim

oldular. Ayaklananlar 23/24 Haziran 1920'de Boğazlıyan'a baskın yaptılar. Orada bulunan bir birliğimizi dağıttılar. Amasya'da bulunan 5'inci Kafkas Tümeni, başında Cemil Cahit Bey olarak ayaklananlar üzerine gönderildiler. Antep bölgesinde bulunan Kılıç Ali Beyde, bir birlik ile bu bölgeye gönderildi. Erzurum'dan Ankara'ya gelmekte olan bir Erzurum birliği de, o yörede bırakıldı. 1920 yılı temmuzunun ortalarına değin, bu ayaklananların kovalanması ve tepelenmesiyle uğraşıldı. (...)

7 Eylül 1920'de Küçük Ağa, Deli Hacı, Aynacıoğulları denilen birtakım serseriler, Zile yörelerinde; Kara Nazım, Çopur Yusuf adlı birtakım adamlar da Erbaa yörelerinde yeniden başkaldırdılar. Bunlardan Aynacıoğulları üç yüz atlı kadar güç toplayabilmişti Bu durum üzerine "İkinci Kuvve-i Seyyare (Kendi araç gereçleriyle orduya katılan, gönüllü atlı birlik.)" adını alan İbrahim Bey birliği, bulunduğu Eskişehir bölgesinden Yozgat'a giderek oradaki birlikler ve jandarma güçleriyle Maden, Alaca, Karamağara, Mecitözü bölgelerinde, değişik topluluklar biçiminde, karıştırmacılık ve soygunculuk yapan isyancıları izledi ve tepeledi. İbrahim Bey, ayaklananları tepelemeyi ancak üç aydan uzun bir zamanda başarabildi.

GÜNEY SINIRLARIMIZDAKİ OLAYLAR

Efendiler, bu günlerde güney bölgelerimizde de bizi gerçek bir tutumla uğraştıran önemli ayaklanmalar oldu:

Milli aşireti reisleri Mahmut, İsmail, Halil, Bahur, Abdurrahman beyler, güneyde düşmanlarla gizli ilişki ve bağlantı kurduktan sonra, Siirt'ten Dersim yörelerine değin bütün aşiretlerin başkanı adını takınarak o yörelerde egemen olma ve başkanlık etmeye kalkıştılar.

(...)

Efendiler, güneyden Milli aşiretinin ayaklanmasını bastırmaya çalışırken, Afyonkarahisar bölgesinde, Çopur Musa adında bir adam da, başına topladığı güçle, askerleri-

mizi kaçmak için ayartı-yor ve halka askere gitmemeyi öğütüyordu. Çopur Musa 21 Haziran 1920 tarihinde Çivril'i bastı. Gönderilen güçler karşısında kaçarak Yunan ordusuna katıldı.

KONYA AYAKLANMASI

Efendiler, Çopur Musa olayından önce, bir ayaklanma da Konya'da oldu. 5 Mayıs 1920'de, Konya'da bir karışıklık çıkarmak amacıyla kurulmuş bir dernek bulunduğu anlaşıldı. Bu dernek üyelerinden ileri gelenlerinin tutuklanmasına başlandı. Bir gün sonra, tutuklanmakta olan bu ileri gelenler, halkı da kışkırtarak, Konya içinde silahlı bir toplanmaya giriştiler. Bir bölüm halk da silahlı olarak dışarıdan gelerek hep birlikte ayaklandılar. Konya'da bulunan komutan, elindeki güçlerle yiğitçe çarpışarak ayaklananları dağıtmayı ve önyak olanları tutuklamayı ve kovalamayı başardı.

SAVAŞ CEPHELERİNİN DURUMU

Efendiler, meclisin açıldığı ilk günlerde, değişik cephelerin ne durumda olduklarını da hep birlikte, bir kez daha, anımsayalım,

1- İzmir Yunan Cephesi:

Biliyorsunuz ki, Yunanlılar İzmir'e çıktıkları zaman, orada, 17'nci Kolordu komutanı olarak, karargâhıyla, Nadir Paşa bulunuyordu. Güç olarak Yarbey Hürrem Bey komutasında 56'ncı Tümenin iki alayı vardı. Bu güç; özellikle kolordu komutanının buyruğuyla, direnişe geçirilmeksizin, onur kırıcı davranışlar altında Yunanlılara teslim edilmişti. Bu tümenin bir alayı (172'nci Alay) Ayvalık'ta bulunuyordu. Komutanı Yarbey Ali Bey (Afyonkarahisar milletvekili Albay Ali Beydir)

Yunan ordusu ele geçirdiği bölgeyi genişletirken, Ayvalık'a da asker çıkardı. Ali Bey, bu Yunan gücüne karşı, 27

Mayıs 1919'da savaşa girişti. Bu güne kadar, Yunan birlikleri hiç bir yanda ateşle karşılık görmemişti. Tersine, kimi şehir ve kasaba halkı korkutulmuş, İstanbul hükümetinin buyruklarına uyarak, başta yüksek görevliler olmak üzere Yunan birliklerini özel kurullarla karşılamışlardı. Ali Bey'in, Ayvalık bölgesinde, savaş cephesi kurması üzerine, yavaş yavaş Somada, Akhisar'da, Salihli'de cepheler kurulmaya başlanmıştı.

(...)

Efendiler, İzmir'in çeşitli cephelerinde kurulan ve yavaş yavaş subaylarla ve ordu birlikleriyle güçlendirilmesine çalışılan cephelerin beslenmeleri doğrudan doğruya o bölge halkınca sağlanıyordu. Bunun için de cephe gerilerinde örgütler kurulmuştu. Bu görevin halktan hükümete geçişi, Büyük Millet Meclisi Hükümetinin kuruluşundan sonra sağlanabilmiştir.

2- Güney Fransız Cephesi:

a- Doğrudan doğruya Adana bölgesinde, Fransız birliklerine karşı; Mersin, Tarsus, İslâhiye bölgelerinde ve Silifke yörelerinde güçler oluşmuş ve bunlar çok yiğitçe savaşa başlamışlardı. Doğu Adana bölgesinde "Tufan Bey" sanıyla savaştan yüzbaşı Osman Bey'in yiğitlikleri anılmaya değer. Milli birlikler; Mersin, Tarsus, Adana illerinin kapılarına değin sokuldular ve buralarda üstünlük sağladılar. Pozantı'da, Fransızları kuşatıp geri çekilmek zorunda bıraktılar.

b- Maraş'ta, Antep'te, Urfa'da önemli savaşlar ve çarpışmalar oldu. Sonunda buraları ele geçiren düşman güçleri çekilmek zorunda bırakıldı. Bu başarıların sağlanmasında başlıca etmen olan Kılıç Ali ve Ali Saip beylerin adlarını anmayı görev sayarım.

Fransızların elinde bulunan bölgelerde ve cephelerde Milli Güçler her gün daha güvenli bir nitelikte örgütleniyorlardı. Milli Güçler, ordu birlikleriyle de pekiştirilmeye başlanmıştı. Düşman güçleri her yönden sıkı ve etkili bir

biçimde baskı altına alınıyordu.

(...)

ETHEM VE KARDEŞLERİ ZAMAN KAZANMAK İÇİN BİZİ ALDATMAYA ÇALIŞIYORLARDI

Gerçekte sorun çözümlenmemiştir. Yapacağım açıklamalardan anlaşılacaktır ki, Ethem ve kardeşleri gün kazanmak için bizi aldatmaya çalışıyorlardı. Amaçları, elden geldiğince, yeniden güç toplamaktı.

(...)

Ethem Bey, Konya, Ankara, Haymana da içinde olmak üzere her yana, ellerinde özel kapalı yazılar bulunan birtakım kimseleri "bağlantı subayı" adıyla göndererek, yeniden silah ve hayvan toplamaya başladı. Bunlara verdikleri görev ve hükümet görevlilerine yaptıkları bildirimler konusunda bir düşünce edinmek üzere, örnek olarak, 7 Aralık 1920'de Ankara kuzeyinde Kalecik kaymakamına yazdığı belgeyi olduğu gibi okuyayım:

Kütahya

7 Aralık 1920

"Kalecik İlçesi Yüksek Kaymakamına,

Kuvve-i Seyyare komutanlarından olup aşağıda kimliği yazılı İsmail Ağa, yüksek ilçeleri içinde, gezici güçlerden olan izinli ve izinsiz savaşçıları toplamak, yeniden silah ve hayvan sağlamak, bize katılacak yurtseverleri alıp getirmek ile görevli olarak Kalecik'e gönderilmiştir. Kendisine gerekli her türlü kolaylığın gösterilmesini ve yurt gereksinmelerinden olan yardımların yerine getirilmesini rica eylerim efendim.

Bütün Kuvve-i Seyyare ve Kütahya Bölgesi Komutanı

Ethem"

(...)

ÇERKEZ ETHEM, HÜKÜMETİN

YASALARINI TANIMIYOR

Efendiler, başlı başına ilgi çeken bir gelişmeyi de burada söyleyeyim. Gene o günlerde, Kütahya'da mutasarrıf vekili Kadı Ahmet Asım Efendi adında bir kişi bulunuyordu. Kütahya'da bölge komutanı sanıyla Ethem Bey'in atadığı Abdullah Bey adında da biri vardı. Bu komutan, asker kaçağı erlerin ailelerinden kimini başka yerlere sürülmek üzere Kütahya mutasarrıf vekili Ahmet Asım Efendiye gönderir. Mutasarrıf vekili, sürgüne gönderme işlemini son yasa gereğince, İstiklâl Mahkemelerinin yapabileceğini bildirerek ilgili yazıyı komutanlığa geri gönderir. Bunun üzerine bölge komutanı, mutasarrıf vekilini geceleyin yanına getirtmeye kalkar. Mutasarrıf vekili geceleyin işi olduğundan sabahleyin görüşebileceğini bildirir. Komutanın gönderdiği erler, mutasarrıf vekilinin konağının, kadınlarının oturduğu bölüme açılan kapısını kırarak zorla içeri girip ağır sözler söyleyerek kendisini alırlar ve götürürler.

(...)

Efendiler, Ethem ve kardeşleri cephede bulunan komutanları beğenmiyorlar ve onların emirlerine uymuyorlar. Bakanlıkları ve hükümeti tanımıyorlar. Yalnız sözde ben dinliyorlar ve meclisi de, kendi isteklerine göre çalıştıracaklarını umuyorlar.

(...)

Efendiler, Ethem ve arkadaşları, Ankara yakınında, Haymanada da ayrıca bir güç toplama girişiminde bulundular. Hırsızlıktan Ankarada tutukluyken daha sonra salıverilen Van göçmenlerinden Musa Bey oğlu Abbas adında biri, elinde bir belge, beş on kişi ile Haymana yörelerinde adam toplamaya başladı. Bu adam, 19 Aralık'ta yakalanmış ve Ankara İstiklal Mahkemesine verilmişti. Bunu yakalamak ve adamlarını dağıtmak için özel ve kesin bir önlem almak gerekti. Bu amaçla, Haymanaya gönderilen özel bir güç, bugün milletvekili bulunan Recep Zühtü Bey komutasında gönderilmişti. Recep Zühtü Bey, Abbasi üç

arkadaşıyla yakaladıktan sonra, önemli bir saldırıya uğrayacağı ihtimali olduğunu düşündüğünden, tutukluları, yolunu değiştirerek Polatlı üzerinden tren ile Ankara'ya getirmek zorunda kalmıştı.

ÇERKEZ ETHEM'E BİR ÖĞÜT KURULU GÖNDERİLİYOR

(...)

Efendiler, Ethem ve Tefvik Beylerin, cephe komutanının bilgisi ve onayı olmaksızın, bölgelerinde bulunan ordu birliklerini cepheye dağıtarak Kuvve-i Seyyarenin erlerini Gediz'de ve Pehlivan Ağa birliğini de Kütahya'da toplamış olduklarını haber aldım. Bunun üzerine 25/26 Aralık 1920'de, Kütahya'daki Celâl Bey ve arkadaşlarına yazdığım açık bir telgrafta, "Bu tür davranışla ne yapılmak istendiğini kesinlikle bilmek isterim. Bu konudaki düşüncenizin bildirilmesini makine başında bekliyorum," dedim. Bu telgrafın bir örneğini İsmet, Refet ve Fahrettin paşalara şifreli olarak bildirerek ilgilerini çektim. Nasihat vermeye giden kurul, altında bütün üyelerinin imzası bulunan şu kısa yanıt verdi: "Üzülmeğiniz, kötüye yorulacak bir amaç yoktur. Tefvik Bey yarın gelecek, hep birlikte görüşeceğiz. Sonucu ayrıntılarıyla bilginize sunarız." Ben, bu yanıtın, giden arkadaşların ya durumu bilmediklerini ya da tutuklanarak istenildiği gibi yazı yazmaya zorlandıkları kanısına vardım. Bunun için, gerçek durumu anlamamış ve kısa bir telgrafla verdikleri güvenceye inanmış görüşmek istedim. Bu nedenle, "Tefvik Beyle de görüşmelerinden sonra, vatan ve milletin en yüksek çıkarlarını sağlayacak ilkeler üzerinde görüş birliğine varacaklarına kuşkuym olmadığını; bana gelen haberleri dedikodu sayarak, hükümetçe hiçbir önlem alınmasına gerek olmadığı yolundaki inancımı hükümet üyelerine anlatmayı başarabileceğimi; ancak birliği bozan durumun bir an önce ortadan kalkmış bulunduğu haberini beklediğimi; beni gönül kırıklığına uğratmamalarını yanıt olarak yaz-

dım.”

(...)

26/27 Aralık gecesi Eskişehirde Batı Cephesi Komutanı İsmet Beyefendiye de, şu kapalı telgrafımı yazdım:

Kütahya'ya giden kurulun ayrıntılı telgrafı, olduğu gibi, aşağıda sunuyorum. Bunun temel noktalarını özetleyerek, makine başında Refet ve Fahrettin beylere bildirmenizi rica ederim. Kurula makine başında verdiğim yanıtta da, “Telgrafınızı yarın bakanlar kuruluna sunacağım,” dedim. Yarın sözü geçen kurula, Bakanlar Kurulu kararıyla görevlerinin bittiğini ve kesinlikle Ankara'ya dönmeleri gerektiğini bildireceğim. Ondan sonra, bu işin içyüzünün bütün ayrıntılarıyla meclise açıklamak düşüncesindeyim.

Kuvve-i Seyyareye karşı, İsmet ve Refet Bey güçlerinin buldukları yerlerde toplu ve uyanık olmalarını, alınmış bulunan bütün genel önlemlere daha çok ilgi gösterip ağırlık verilmesini rica ederim. Eylemsel girişimlere onlar başlamadan, şimdilik başlanmaması yanlışıyım.

Büyük Millet Meclisi başkanı

Mustafa Kemal

AYAKLANAN ETHEM VE KARDEŞLERİNE KARŞI SAVAŞA GİRİŞİLMESİNİ BÜYÜRDÜM

Efendiler, Kütahya'ya, Bakanlar Kurulu kararını ve kurulun dönmesi gereğini bildirdikten sonra cephe komutanlarına da ayaklanan Ethem ve kardeşlerine karşı savaşa girişmelerini büyürdüm.

(...)

ETHEM VE KARDEŞLERİ GÜÇLERİYLE BİRLİKTE DÜŞMANIN YANINDA KENDİLERİNE YARAŞAN DURUMU ALDILAR

Efendiler, Ethem güçlerini kovalayan birliklerimiz, 5

Ocak 1921 tarihinde Gediz'i ele geçirerek, o yörede toplandılar. Ethem ve kardeşleri de güçleriyle birlikte düşmandan yana geçip kendilerine yaraşan durum aldılar. Artık Ethem olayı kalmamıştı. Ordumuzun içinde bulunan düşman, kovularak gerçek yerine sürülmüştü. Bundan sonra yalnız bir düşman cephesini ve eylemlerini gözlemleyeceğiz. (...)

TEVFİK PAŞA VE ARKADAŞLARI ANADOLU'YU İSTANBUL HÜKÜMETİNE BAĞLAMAYA ÇALIŞIYORLAR:

Saygı değer Efendiler, Tevfik Paşa ve Hükümeti, İstanbul ve Anadolu'nun birleşmesi için çalışmış olduğunu söylüyor. Doğrudur. Biz de aynı şey için çalışmakta idik. Şu farkla ki, Tevfik Paşa ve arkadaşları Anadolu'yu, eskiden olduğu gibi İstanbul'a bağlamak ve tutsak etmek istiyordu. Hem de düşman kuvvetlerinin işgali altında bulunan İstanbul'a.. Tevfik Paşa ve arkadaşları Anadolu'yu İstanbul Hükümetine bağlamaya çalışıyor.. Öyle bir Hükümet ki, dünyada varlığına göz yumulması düşman emellerinin gerçekleşmesini kolaylaştırmaya yardımcı olacak nitelikte kabul edildiği içindir.

(...)

Tevfik Paşaya şu şekilde cevap verdim.

Ankara, 30.1.1921

İstanbul'da Tevfik Paşa Hazretlerine

(...)

Durumun önemi ve zamanın nezaketi dolayısıyla, sizin ve arkadaşlarınızın ve özellikle Padişah'ın her bakımdan bir kez daha aydınlatılmalarına yardımcı olmanız sizin için bir görev teşkil ediyor.

Düşünce ve değerlendirmelerimizden doğru sonuçlar alınmasını kolaylaştırmak için Türkiye Büyük Millet Meclisi

since kabul edilen ve uygulanmakta olan Anayasanın temel maddelerini aşağıda olduğu gibi bildiriyorum:

Temel Maddeler

1- Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir. Yönetim şekli, halkın kendi kaderini, kendi isteği ve kendi eliyle yönetmesi ilkesine dayanır.

2- Yürütme gücü ve yasama yetkisi, milletin tek ve gerçek temsilcisi olan Büyük Millet Meclisinde belirir ve odaklaşır.

3- Türkiye Devleti, Büyük Millet Meclisince yönetilir ve hükümeti "Büyük Millet Meclisi Hükümeti" sanını taşır.

4- Büyük Millet Meclisi, iller halkınca seçilmiş üyelerden kurulur.

5- Büyük Millet Meclisinin seçimi, iki yılda bir yapılır. Seçilen üyelerin üyelik süresi iki yıldır; bunlar yeniden seçilebilir. Eski kurulun görevi yeni kurul toplanıncaya değin sürer. Yeni bir seçimin yapılamayacağı anlaşılınca, toplantı dönemi yalnız bir yıl uzatılır. Büyük Millet Meclisi üyelerinin her biri, kendini seçen ilin ayrıca vekili olmayıp bütün ulusun vekilidir.

6- Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu, Kasım başında çağrısız toplanır.

7- Dini kurallarını yerine getirilmesi, bütün yasaların konulması, değiştirilmesi, kaldırılması, antlaşma ve barış yapılması ve savaş kararı verilmesi gibi temel haklar Büyük Millet Meclisindedir. Yasaların ve tüzüklerin düzenlenmesinde, halkın işine en uygun ve zamanın gereklerine en yaraşır din ve hukuk yargılarıyla töreler ve önceki işlemler temel olarak alınır. Bakanlar Kurulunun görev ve sorumluluğu özel yasa ile belirtilir.

8- Büyük Millet Meclisi, değişik bakanlıkları, özel yasası gereğince seçtiği bakanlar aracılığıyla yönetir. Meclis, yürütme işleri konusunda bakanlara önerge verir ve gerekli gördüğünde değiştirir.

9- Büyük Millet Meclisi genel kurulunca seçilen başkan, bir seçim dönemi süresince Büyük Millet Meclisi başkanıdır. Bu

nitelikte meclis adına imza atmaya ve Bakanlar Kurulu kararlarını onaylamaya yetkilidir. Bakanlar Kurulu, üyeleri, içlerinden birini kendilerine başkan seçerler. Ancak, Büyük Millet Meclisi Başkanı, Bakanlar Kurulunun da yasal başkanıdır.

10. Anayasanın işbu maddeleriyle çelişmeyen hükümleri, eskiden olduğu gibi geçerlidir.

Bizce, belirttiğim temel maddelere aykırı davranmaya olanak ve yetki bulunmadığını yüksek ilgililerinize önemle sunarım. Meclis Başkanlığıyla başlayan yazışmanızın gerektirdiği işlemin yürütülmesi Bakanlar Kuruluna bırakılmıştır efendim.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı
Mustafa Kemal

İLK ANAYASAMIZIN TARİHÇESİ

Sayın Efendiler, bu telgrafta temel maddeleri bildirilen Anayasa, daha on gün önce, yani 20 Ocak 1921 tarihinde meclisten çıkmıştı. Meclisin ve Milli Hükümetin durum ve yetkisini, kuruluş ve niteliğini saptayıp belirten ilk yasadır. Meclis 23 Nisan 1920'de açıldığına göre, bu temel yasanın meclisten çıkarılabilmesi için dokuz ay kadar bir zamanın geçmesi gerekmişti. Bu gerekliliğin kaynağı konusunda bir bilgi verebilmek için, izin verirsiniz, kısa bir açıklamada bulunayım:

Biliyorsunuz ki, Meclisin açılışından sonra çok gerekli ilkeleri içeren bir önerge vermiştim. Meclis ve onun Bakanlar Kurulu, o ilkeleri işlemsel olarak ilk günden uygulamaya başlamıştı. Bir yandan da, kurulmuş olan Temel Kurulu, bu önergenin kapsamı temel olmak üzere, bir yasa tasarısı hazırlamaya başladı. Ancak dört aylık bir süre sonunda bu kurul "Büyük Millet Meclisinin Kuruluş ve Niteliğiyle ilgili Yasa" başlıklı sekiz maddelik bir yasa meclise getirdi. 18 Ağustos 1920 tarihinde ciddiyetle görüşülmesine başlanan bu yasa maddelerinin uzunca bir gerekçesi de vardır.

(...)

Bu tartışmalar günler ve günlerce sürdü. Çarpışan görüşlerden biri açıktı: "Halife ve padişah vardır var olacaktır. O var olunca bugünkü durum, kuruluş ve yetki geçicidir. Padişah ve halife çalışma olanağı bulunca, anayasanın ve siyasal kuruluşun ne olacağı bellidir, bilinmektedir. O bakımdan yeni bir şey düşünmek söz konusu değildir. Halife ve padişahın çalışır duruma gelmesini sağlayıncaya değin, Ankara'ya toplanmış olan bir takım, kişiler, geçici önlemlere çalışacaklardır."

HALİFELİK VE PADİŞAHLIK SORUNLARI ÜZERİNDE TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE YAPTIĞIM AÇIKLAMA

Buna karşı görüşte açıklık yoktu. "Padişahlık ulusa geçmiştir; padişahlık kalmamıştır. Halifelik de padişahlık demektir, böyle olunca onun da varlığının bir anlamı yoktur," diye apaçık konuşulamıyordum. Otuz yedi gün sonra, 25 Eylülde, bir gizli oturumda, meclise bir takım açıklamalar yapmayı yararlı gördüm...

Efendiler, bu açıklamalardan bir hafta önce, ben de, meclise bir tasarı vermiştim. 13 Eylül 1920 tarihli olup siyasal, toplumsal, yönetsel ve askeri görüşleri özetleyen ve yönetim örgütleri ile ilgili kararları içeren bu tasarı, meclisin 18 Eylül 1920 tarihli toplantısında okundu. İşte üzerinden dört ay geçtikten sonra kabul edilen ilk anayasa bu tasarıdan çıkmıştır.

CEPHE KARARGÂHINA GİDİŞ

Ondan sonra efendiler 12 Ağustos 1921 günü, Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa Hazretleriyle birlikte Polatlı cephe karargâhına gittim.

(...)

SAVUNMA HATTI YOKTUR, SAVUNMA

ALANI VARDIR

“Savunma hattı yoktur, savunma alanı vardır. O alan, bütün (vatandır) yurdun her karış toprağı, yurttaş kanıyla ıslanmadıkça düşmana bırakılamaz. Onun için, küçük büyük, her birlik bulunduğu yerden atılabilir. Ancak, küçük büyük her birlik ilk durabildiğı noktada yeniden düşmana karşı cephe kurup savaşı sürdürür. Yanındaki birliğin çekilme gereğinde kaldığını gören birlikler ona uyamaz. Bulunduğı yerden sonuna değin dayanmak ve direnmek gereğindedir.”

İşte ordumuzun her bireyi, bu düzen içinde, her adımda en büyük özveriyi gösterip düşmanın üstün güçlerini yok ederek ve yıpratarak sonunda onu, saldırısını sürdürme güç ve yeteneğinden yoksun bir duruma getirdi.

(...)

13 Eylül 1921 tarihinde, Sakarya ırmağının doğusunda düşman ordusundan iz kalmadı. Böylece 23 Ağustos tarihinden 13 Eylülü kadar, bugünler de içinde olmak üzere, yirmi iki gün ve yirmi iki gece aralıksız süren büyük ve kanlı Sakarya Savaşı, yeni Türk Devletinin tarihine, dünya tarihinde pek az olan, büyük bir meydan savaşı örneği yazdı.

(...)

BÜTÜN TÜRK MİLLETİNİ, CEPHEDE BULUNAN ORDU GİBİ, DUYGU VE DÜŞÜNCELERİYLE SAVAŞ İLE İLGİLENDİRİLMELİYDİM

Bilirsiniz ki, savaş ve çarpışma demek, yalnız iki ordunun değil, iki milletin, bütün varlığıyla ve bütün somut ve soyut gücüyle birbiriyle karşı karşıya gelmesi ve vuruşması demektir. Bundan dolayı, bütün Türk Ulusunu, cephede bulunan ordu kadar düşünce, duygu ve eylemsel olarak durumla ilgilendirmeliydim. Türk Milleti, yalnız düşman karşısında olanla değil, köyde, evinde, tarlasında bulunan herkes, silahla vuruşan savaşçı gibi, kendini görevli bilerek bü-

tün varlığıyla savaş verecekti. Bütün somut ve soyut varlığını, yurt savunmasına vermekte çekingen davranan ve geciken uluslar, savaş ve vuruşmayı gerçekten göze almış ve başarabileceklerine inanmış sayılmazlar.

(...)

PONTUS SORUNU

Sayın Efendiler, genel açıklamamın başlangıcında bir Pontus sorunundan söz etmişim. Bu sorun, belgeleriyle herkesçe bilinmektedir. Ancak, bizi de çok uğraştırdığından, burada ilgili birtakım noktalara değineceğim.

1840 yılından beri, yani üç çeyrek yüzyıldır, Rizeden İstanbul Boğazına kadar Anadolu'nun Karadeniz bölgesinde; eski Yunanlılığın canlanması için çalışan bir Rum topluluğu vardı. Amerika'daki Rum göçmenlerinden Rahip Klematios adında biri, ilk Pontus toplantı yerini İnebolu'da, bugün halkın Manastır dedikleri bir tepede kurmuştu. Bu örgüt üyeleri, zaman zaman, ayrı ayrı soyguncu çeteleri kurarak çalışıyorlardı.

Ateşkes Antlaşması'ndan sonra bütün Rumlar, Yunanlılık davalarıyla, her yerde şımardığı gibi, "Etniki Eteryia Cemiyetinin" propagandasını yapıyorlardı. Merzifon Amerikan Kurumlarınca eğitilip yetiştirilen ve yabancı hükümetlerin silahlarıyla güçlendirilen, bu bölgedeki Rum topluluğu da, bağımsız bir Pontus hükümeti kurmak isteğine duşta Bu amaçla genel bir ayaklanma düzenlediler. Dağlara çekildiler ve Amasya, Samsun ve yöreleri Rum Metropoliti Yermanosun yönetiminde, düzenli bir program ile çalışmaya başladılar. (...) 4 Mart 1919 günü, İstanbul'da *Pontus* adıyla yayımlanmaya başlayan bir gazetenin başyazısında "Trabzon ilinde Rum Cemiyetinin kurulmasına çalışmak amacıyla yayımlandığı" açıklanmıştı.

Yunanistan'ın kurtuluş gününe denk gelen 7 Nisan 1919 tarihinde her yerde ve özellikle Samsun'da gösteriler yapıldı. Yermanosun saygısızca davranışları, Rumların dü-

şüncelerini ve isteklerini açığa çıkardı.

Biz, Anadolu'ya çıkar çıkmaz, Türk halkının ilgili ve uyanık bulunması gereğini bildirdik- Olası saldırılara karşı önlemler almaya başladık

Merkezi Sivas'ta bulunan 3'üncü Kolordu, sadece, değişik bölgelerde oluşan çeteleri izleyip onları yok etmekle uğraştı. Bütün çalışmasını bu konuda yoğunlaştırdı. Trabzon bölgesinde dolaşan "Köroğlu" adlı Rum çetesiyle "Eftalidi" çetesini ve öteki çeteleri, merkezi Erzurum'da bulunan 15'inci Kolordu izleyip ortadan kaldırıyordu. Bir yandan da Pontus soyguncularının dönüp dolaştıkları yerlerde, halk silahlandırılarak Milli Teşkilat kuruldu.

ANADOLU ORTASINDA YENİDEN ÇIKAN İÇ İSYANLAR

Efendiler, Sivas kuzeyinde ve Yozgat'ta çıkan ve sizlerce de bilinen iç ayaklanma olayları vardır. Bunlardan başka, 1920 yılı sonlarında yeniden Anadolu ortasında, Zile yöresinde Küçük Ağa, Deli Hacı, Aynacı Oğulları; Erbaa yöresinde Kara Nazım, Çopur Yusuf ve Yozgat Çayözü Çerkezlerinden oluşan çeteler oluşmuştu. Ve 1921 yılı başlarında da Koçkiri aşireti reislerinden Haydar Bey, İstanbul'da Seyyit Abdülkadir'den aldığı talimat üzerine Naki, Alişer ve başkalarıyla ayaklanma eylemlerine başlamışlardı. Birçok güçlerimiz, bir yandan Pontusçuları, bir yandan bu ayaklanmaları izlemek ve yok etmek ile uğraşıyorlardı.

BENİM ANKARA'DAN UZAKLAŞMAM İSTENİYORDU

Başkomutanlık ve Genelkurmay Başkanlığı, yerinde bir kararla, Ankara'yı karargâh edinmiştir. Görevini en iyi buradan yapmaktadır. Gerektiğinde ne zaman, nereye gideceğini kendisi belirler. Cephede doğrudan doğruya çalışan cephe komutanı vardır. Gereksiz yere, benim Ankara'dan uzaklaşmamı istemekte bir anlam yoktur. Genelkurmay

Başkanlığı ve Milli Savunma Bakanlığı, başkomutanın emri altında, Başkomutanlık Karargâhını oluşturmaktadır, ayrı değildir. Genelkurmay başkanı olan Fevzi Paşanın, Ankara'da buldukça Bakanlar Kurulu Başkanlığını da yapması bugünün ihtiyaçlarındandır.

(...)

İKİNCİ GRUP OLUŞUYOR

Efendiler, yeri geldiğinde bilginize, sunmuştum ki, mecliste oluşturduğumuz Müdafaa-i Hukuk Grubu, meclis görüşmelerinin iyi yürümesini sağlamaya ve Bakanlar Kurulu çalışmalarının aksamasını önlemekte sonuna kadar yardımcı oldu. Ancak, bir yandan da, muhalif duygu ve düşüncede bulunanlar her gün biraz daha çoğaldıkça grubun çalışmasını zorlaştırmaya başladılar. Muhalif düşüncenin temel kaynağı, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Tüzüğü'nün temel maddesindeki ikinci noktaydı. Yani hükümet kuruluşunun anayasaya göre yapılması sorunu.

(...)

Muhaliflerde ortaya çıkan inanç, ordumuzun saldırı yeteneğini kazanamayacağı noktasındaydı. Bunun üzerine saldırıya geçmeyi durdurdular. Saldırı biçimini değiştirerek, başka bir görüş ortaya attılar. Bu kez dediler ki, bizim gerçek düşmanımız Yunanlılar. Yunan ordusu değildir. Gerçekte Yunan ordusunu bütün olarak yensek de bununla bizim sorunumuz bitmiş olamaz. İtilaf Devletlerini, özellikle İngilizleri savaşıarak yenmemiz gerekir. Bunun için, Yunan ordusuna karşı bir ufak güç bırakmak, asıl orduyu Kuzey Irak sınırlarına yığıp İngilizlere saldırmak gerekir. Savaş yoluyla amacımıza varmak görüşü izleniyorsa yapılacak iş budur.

ORDU SAFLARINA KADAR SOKULAN FESAT DÜŞÜNCELER

Efendiler, böylesine anlam ve mantıktan yoksun düşüncelere, değer vermedik. Bunun üzerine, karşı çıkanla-

nın başında bulunanlar yeni bir propaganda çıkardılar: "Nereye gidiyoruz? Bizi kim, nereye götürüyor? Karanlıklara... Koskoca bir millet belirsiz karanlık emellere serserice sürüklenir mi?"

Bu propaganda, Meclisten, Ankara çevrelerinden ordu birliklerine değin yaydırıldı. Orduya her fırsatta bu art niyetli etkilemeler yapılmaya çalışılıyordu.

(...)

ORDUMUZUN KARARI SALDIRIDIR

Ordumuzun kararı, saldıdır. Ancak, bu saldırıyı erteliyoruz. Nedeni, hazırlığımızı iyice tamamlamak için biraz daha zaman gereklidir. Yarım hazırlıkla, yarım önlemlerle yapılacak saldırı, hiç saldırmamaktan çok daha kötüdür. Durmamız, saldırı kararından vazgeçtiğimiz ya da buna gücümüz yetmeyeceği sanılarak, umutsuz olduğumuz biçiminde yorumlamaya yer yoktur.

(...)

Efendiler, bilirsiniz ki, mecliste bu anlattığım dönemde, en çok olumsuz ve karamsarca iş görenler, bir zamanlar Türk Milletinin kendi kendine bağımsızlığını sağlayamayacağı kanısını ortaya atmış olan kişilerdi. Şunun, bunun mandasını istemekte direnenlerdir. Onun için, düşüncelerimi şu şekilde sürdürdüm. Dedim ki:

"Efendiler, maddi, özellikle manevi çöküş, korku ve güçsüzlükle başlar. Güçsüz ve korkak insanlar, herhangi bir yıkım karşısında ulusun da duraksamasına ve çekingen bir duruma gelmesine neden olurlar. Güçsüzlük ve duraksamada, o denli ileri giderler ki, neredeyse kendi kendilerini alçaltıdan Derler ki, biz adam değiliz ve olamayız! Kendi kendimize adam olmamıza olanak yoktur. Biz, kesinkes, varlığımızı bir yabancıya bırakalım. Balkan Savaşından sonra ulusun, özellikle ordunun başında bulunanlar da başka türlü, ancak gene bu görüşü izlemişlerdir.

Türkiye'yi böyle çıkmaz yollarda dağılma ve yok olma

sonuna sürükleyenlerin elinden kurtulmak gereklidir. Bunun için bulunmuş bir gerçek şudur: Türkiye'nin düşünen beyinlerini, büsbütün yeni bir inançla donatmak. Bütün millete yepyeni bir manevi güç vermek.”

YETERİNCE HAZIRLANMIŞ OLMASI GEREKEN ÜÇ ARAÇ, İÇ VE DIŞ CEPHELERİMİZ

Şimdi efendiler, düşmana saldırı için verilmiş olan kesin kararımızı uygulamaya başlamadan önce hazırlama ve tamamlama gereğinde bulunduğumuz savaş araçlarının ne olduğunu söyleyeyim: Tam üç aracın hazırlığının yeter ölçüde olduğunu görmek gereğini seziyorum. Onlardan birincisi ve en önemlisi ve temel olanı, doğrudan doğruya ulusun kendisidir. Ulusun varlığı ve bağımsızlığı için gönlünde, vicdanında beliren, gelişen, istek ve dileklerinin sağlamlığıdır. Ulus bu içten gelen isteğini, ne denli güçlü açığa vurursa, bu istek ve arzuların gerçekleşmesinde o denli çok direnç ve inanç gösterir. Düşmanlara karşı başarı kazanmak için o ölçüde güçlü bir aracı elimizde bulundurduğumuz kanısına vardım. İkinci araç; ulusu temsil eden meclisin isteği dile getirmede ve bunun gereklerini inanarak uygulamada göstereceği kararlılık ve yiğitliktir. Meclis, isteğe ne denli çok dayanışma ve birlik gösterirse düşmana karşı o denli güçlü ve üstün oluruz.

Üçüncü araç milletin silahlı evlatlarından oluşup, düşman karşısında toplanmış bulunan ordumuzdur.

(...)

Meclisin anlayışı, yürütümü, durumu düşmana umut vermedikçe iç ve dış cephelerimizin yerinden oynamasına olanak ve olasılık yoktur. Mecliste bir ya da birkaç üyenin karamsarlık aşıl原因 sözlerinden bile bize karşı yararlanma yolları aranmakta olduğundan kuşku edilmemelidir. Dışişleri Bakanlığının dosyaları bu konuda belgelerle doludur. Kesinlikle derim ki, istemeyerek olsa bile, düşmanlara umut

verecek belirtiler gösterildikçe ulusal amaca ulaşmak gecikir.

(...)

BAŞKOMUTANLIK YASASI'NIN TARİHÇESİ

Sayın efendiler, bizim başkomutanlığımızla ilgili 5 Ağustos 1921 tarihli yasanın ayrıca bir tarihçesi vardır. İsterseniz, bu konuda yüksek kurulunuzu biraz aydınlatayım. Başkomutanlık Yasası, ilk kez 31 Ekim 1921'de, ikinci kez 4 Şubat 1922'de, üçüncü kez 6 Mayıs 1922'de uzatıldı. Her uzatılışında muhaliflerin türlü türlü eleştirileri ve dokunaklı sözleriyle karşılaşıldı. Özellikle üçüncü uzatılışı önemlice bir olay niteliğinde oldu. (...)

MEMLEKETİN ÇIKARLARI ADINA BAŞKOMUTANLIK GÖREVİNİ SÜRDÜRME KARARINI VERDİM

Ordu; Meclis oyunu açıkladığı dakikadan sonra komutansız kalmıştı. Genelkurmay Başkanı ile Bakanlar Kurulu da çekilecek olursa ülkenin genel yönetiminde düşünülme-ye değer bir bunalımın doğması kaçınılmazdı. Onun için gerek Genelkurmay Başkamna, gerekse Bakanlar Kurulu üyelerine yirmi dört saat duruma katlanıp beklemelerini rica ettim. Ülkenin ve genel amacın yüksek çıkarı adına, ben de Başkomutanlık görevini sürdürme kararını verdim ve bunu Bakanlar Kuruluna da bildirdim.

Ertesi gün, 6 Mayıs 1922'de bir gizli oturumla mecliste, açıklama yapacağımı bildirdim. Açıklama yapmadan önce, başkomutanlığa karşı söz söylemiş olan kişilerin görüşlerini, Meclis tutanaklarını getirerek, birer birer incelemiş bulunuyordum.

(...)

Efendiler, açık konuşacağım, beni bağışlayınız. *Her birinizin olağanüstü yetkiyle seçilmesine ve olağanüstü yetkisi olan bir meclisin, ülkenin alın yazısını elinde tutacak bir nite-*

lik kazanmasına çalışan benim! Bunda başarılı olmak için en yakın arkadaşlarla, görüş ayrılığı nedeniyle, ağır tartışmalar yaptım. Bütün yaşamımı, varlığımı, bütün şerefim ve saygınlığımı riskli durumlara sürükledim. Demek ki; bu, benim yapıtımdır. Ben, yapıtımı alçaltmakla değil, yüceltmekle görevliyim.

(...)

Yüce Meclisin, Başkomutanlığın gereğine inandığından kuşku edilmemekle birlikte, muhaliflerin hiçbir temele dayanmayan davranışları, meclis kararını, istenmeyen bir noktada ortaya çıkarttı. Bunun sonucu ne oldu efendiler; biliyor musunuz? Başkomutanlık iki gündür, karışık ve sallantıda bulunuyor. Bu dakikada ordu, komutansızdır. Eğer ben, orduya komuta etmeyi sürdürüyorsam yasadışı olarak komuta ediyorum. Mecliste beliren oylara göre, hemen komutanlıktan el çekmek isterdim ve Başkomutanlığımın sona erdiğini hükümete bildiririm. Ancak, giderilmesi olanaksız bir kötülüğe meydan bırakmamak gereği karşısında bulundum. Düşman karşısında bulunan ordumuz, başsız bırakılamazdı. "Bunun için bırakmadım, bırakamam ve bırakamayacağım."

Sayın efendiler, bu gizli oturumda, muhaliflerin, hükümeti ve orduyu yıkmak için öteden beri kurcaladıkları daha birtakım sorunlar üzerinde, nerdeyse çarpışmaya benzer tartışmalar oldu. Sonunda, yeterince aydınlanan Yüce Meclis, oyunu şu yolda açıkladı: 11 olumsuz, ret 5, 15 çekimse-re karşı 177 oy ile Başkomutanlık Yasası uzatıldı.

ORDUMUZUN MADDİ VE MANEVİ GÜCÜ, MİLLİ İSTEKLERİ GÜVEN İLE GERÇEKLEŞTİREBİLECEK BİR AŞAMADA

Efendiler, üç ay sonra, yani 20 Temmuz 1922 tarihinde yeniden Başkomutanlık Yasası gerektiği için görüşme konusu oldu. Bu kez, mecliste yaptığım genel konuşmamdan bir bölümünü olduğu gibi sunmama izninizi rica ederim. Demiştim ki: "Artık ordumuzun maddi ve manevi gücü, olağanüstü hiçbir önleme gereksinim duymadan, istekleri tam

güvenle gerçekleştirecek aşamadadır. Bu nedenle olağanüstü yetkilerin sürmesine gereksinim kalmadığı düşüncesindeyim.

(...)

Efendiler, bu görüşmelerin sonucu, başkomutanlığın bana süresiz olarak verilmesi kesinleşti.

(...)

SOYLU BİR MİLLETİ UTANILIR DURUMA DÜŞÜREN VAHDETTİN

Saltanatı babadan oğla geçiren yanlış bir yöntem sonucu, büyük bir makam, görkemli bir unvan, bir alçağın sorumluluğunda kalmıştı. Bu durum, kişisel saygınlığı çok yüksek, soylu bir milleti utanır bir duruma düşürebileceği, o zamanlarda doğal olarak anlaşılıyordu.

Gerçekten, hangi neden ve biçimde olursa olsun, Vahdetin gibi özgürlük ve yaşamı için, milletini ve vatanını tehlikede bırakabilecek birinin, bir dakika bile olsa, bir milletin başında bulunduğunu düşünmek ne acıklıdır! Sevinilesi bir olaydır ki, bu alçak, zavallılığını; atalarından kalma padişahlık onurundan ulusça atıldıktan sonra, tamamlamış bulunuyor. Türk Ulusunun bu davranışı övülmeye değer.

Beceriksiz, aciz, duygu ve anlayıştan yoksun olan biri, kendini kabul eden herhangi bir yabancının koruyuculuğu altına girebilir. Ancak böyle bir zavallının, bütün Müslümanların halifesi kimliğini taşıdığını söylemek besbelli ki uygun değildir. Böyle bir anlayışın doğru olabilmesi, hepsinden önce, bütün Müslüman topluluklarının tutsak olmaları koşuluna bağlıdır. Oysa dünyada gerçek, böyle midir? Biz Türkler, bütün tarihsel yaşamımız boyunca özgürlük ve bağımsızlığa bayrak olmuş bir ulusuz. Değersiz yaşamlarını, iki buçuk gün daha sürükleyebilmek için her türlü tavrı uygun gören halifeler oyununu da ortadan kaldıradığımızı gösterdik. Böylece devletlerin, ulusların, birbiriyle olan ilişkilerinde kişilerin, (özellikle kendi devlet ve milletinin zararına da

olsa kişisel durum ve yaşamlarından başka bir nesne düşü-
nemeyecek aşağılık kimselerin) önemi olamayacağı konu-
sundaki bilinen gerçeği pekiştirdik.

Uluslararası ilişkilerde kuklalardan yararlanma yönte-
mine eğilim gösterme çağına son vermek, uygar dünyanın
samimi bir dileğini oluşturmalıdır.

DİN OYUNCULARI, HALİFEYİ BÜTÜN MÜSLÜMANLARA EGEMEN BİR DEVLET BAŞKANI YAPMAK İSTİYORLARDI

(...)

Sayın Efendiler, bu denli bilgisiz ve dünyanın gerçek-
lerinden böylesine habersiz Şükrü Hoca ve onun gibilerin
milletimizi aldatmak için "Müslümanlık Kuralları" diye ya-
yımladıkları anlamsız sözlerin, gerçekte tekrarlamaya değer
yanı yoktur. *Ancak bunca yüzyıldır olduğu gibi bugün bile,
milletin bilgisizliğinden yaralanarak her türlü siyasal ve kişisel
çkar sağlamak için, dini kullananların, yurt içinde ve dışında
var oluşu bizi, bu konuda söz söylemek zorunda bırakıyor. İn-
sanlıkta din konusundaki duygu ve bilgi, her türlü cahillikten
stırılarak gerçek bilim ve teknik ışıklarıyla arınıp olgunlaşın-
caya kadar din oyuncularına her yerde rastlanacaktır.*

Halife ve halifelik, onların dediği gibi, yetkisi bütün
dünya Müslümanlarınca geçerli olması gerekince, bütün var-
lığını ve güç kaynaklarını halifenin buyruklarına bırakmakla
Türkiye halkının omuzlarına yüklenecek yükün ne denli ağır
olacağını biraz olsun durup düşünmek gerekmez mi?

(...)

Sayın Efendiler, Şükrü Hoca Efendinin ve politikacı
arkadaşlarının, siyasal amaçlarını açıktan açığa söylemeyip,
bunu, bütün İslam dünyasıyla ilgili göstermesi, din sorunu
halinde eylemleri yaşatması; halifelik oyuncağının, ortadan
kaldırılmasını hızlandırmaktan başka bir sonuç vermemiş-
tir.

HALİFELİK SORUNU HAKKINDA HALKIN KUŞKU VE KAYGILARINI GİDERMEK İÇİN YAPTIĞIM AÇIKLAMA

Halifelik konusunda halkın kuşku ve kaygısını gidermek için her yerde gereği kadar konuştum ve açıklamalarda bulundum. Kesin olarak söyledim ki; "Milletimizin kurduğu yeni devletin kaderine, işlerine, bağımsızlığına, unvanı ne olursa olsun hiç kimseyi karıştırmayız! Milletın kendisi kurduğu devleti ve onun bağımsızlığını koruyor ve sonsuz olarak koruyacaktır!"

(...)

"Halkımız, yüzyıllarca bu boş görüşlere dayanılarak yönetildi. Ama ne oldu? Her gittiği yerde milyonlarca insan bıraktı. Yemen çöllerinde kavrulup yok olan Anadolu çocuklarının sayısını biliyor musunuz?" dedim. "Suriye'yi, Irak'ı korumak için, Mısır'da barınabilmek için, Afrika'da tutunabilmek için ne kadar insan tükendi, bunu biliyor musunuz? Ve sonuç ne oldu görüyor musunuz?" dedim.

(...)

Görülüyor ki, boş bir istek için, bir kuruntu ve bir düşün için, Türkiye halkını yok etmek istiyorlardı. Halifelik ve halife görev ve yetki vermek düşüncesinin özü bundan oluşmuştu.

Efendiler, halka sordum: "Bir Müslüman devleti olan İran, ya da Afganistan, halifenin herhangi bir yetkisini tanır mı, tanıyabilir mi?" Haklı olarak tanıyamaz, çünkü bu, devletin bağımsızlığını, ulusunun egemenliğini yok eder.

Millete şunu da öğütledim ki, kendimizi, dünyanın egemeni sanmak bencilliği artık sürmemelidir. Gerçek yerimizi, dünyanın durumunu tanımamaktaki bencillik ve bilgisizlere uymakla ulusumuzu sürüklediğimiz yıkımlar yeterlidir. Bile bile o acıklı durumu sürdüremeyiz.

(...)

LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASI

Büyük Millet Meclisinin ikinci seçim dönemi, yeni Türkiye Devletinin tarihinde, mutlu bir geçiş evresine rastladı. Gerçekten, dört yıllık Bağımsızlık Savaşımız, milletimizin şanına yaraşır barışla sonuçlanmış bulunuyordu.

24 Temmuz 1923'te Lozanda imza edilen antlaşma 24 Ağustos 1923'te Meclis'te onaylandı.

MONDROS ATEŞKES ANTLAŞMASINDAN SONRA TÜRKİYE'YE YAPILAN DÖRT BARIŞ ÖNERİSİ ARASINDA BİR KARŞILAŞTIRMA

Efendiler, Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra düşman devletler Türkiye'ye dört kez barış koşulları önermişlerdir. Bunların birincisi Sevr Antlaşmasıdır. Bu tasarı, hiçbir görüşmenin ürünü olmayıp İtilaf Devletlerince Yunan Başvekili Bay Venizelos'un da katılımıyla düzenlenmiş ve Vahdettin Hükümetince 10 Ağustos 1920'de imza edilmiştir.

Büyük Millet Meclisince bu tasarı tartışılmaya değer bile görülmemiştir.

İkinci barış önerisi, Birinci İnönü Savaşından sonra toplanan Londra Konferansının sonunda, 12 Mart 1921de, yapılmıştır. Bu öneriler, Sevr Antlaşması'nda kimi değişiklikler yapılmasını içeriyorsa da değinilmemiş olan sorunlarda Sevr tasarısındaki maddelerinin tümünün, olduğu gibi bırakıldığını kabul etmek gerekir.

Bu öneriler bizce tartışma konusu olmadan, İkinci İnönü Savaşının başlamasıyla sonuçsuz kalmıştır.

Üçüncü barış önerileri, 22 Mart 1922de, yani Sakarya Zaferinden ve Fransızlarla yapılan Ankara Anlaşmasından sonra, yakın saldırımızın beklendiği sıralarda, Paris'te toplanan İtilaf Devletleri dışişleri bakanlarınca yapılmıştır. Bu önerilerde, işte Sevr tasarısını temel edinerek başlama ilkesinden vazgeçilmişti; ancak bu da ana çizgileriyle Milli amacımızı yerine getirmekten uzaktı. Dördüncü öneri, Lo-

zan Antlaşmasının imzalanmasıyla sonuçlanan görüşmelerdir.

İtilaf Devletlerince Türkiye'ye kabul ettirilmesi düşünülen tasarılarla Kurtuluş Savaşı sonunda elde edilen sonucu açıkça gözden geçirmek için dört türlü öneri arasında en önemli konulara değinmek üzere, kısa bir karşılaştırma yapmayı yararlı sayarım.

SINIRLAR

a- Trakya sınırı;

Sevr tasarısında: Çatalca hattından biraz ilerde bulunan Podima-Kalikratya hattı.

Mart 1921 önerisinde: Söz konusu olmamıştır.

Mart 1922 önerisinde: Tekirdağ bizde; Babaeski, Kırklareli ve Edirne Yunana kalmak üzere bir hat.

Lozanda: Karaağaç da bizde olmak üzere, Meriç hattı.

b- İzmir bölgesi;

Sevr tasarısında: Bu bölgenin sınırları Kuşadası, Ödemiş, Salihli, Akhisar ve Kemer iskelesine az çok yakın yerlerden geçmektedir.

Bu bölge, Türk Egemenliğinde kalacak, ancak Türkiye, bu egemenliğini kullanma yetkisini Yunanistan'a verecek; Türk Egemenliğinin belirtisi olarak, İzmir ilinin dış istihkâmlarından (düşmana karşı savunma yapmak amacıyla düzenlenmiş yer) birincisinde Türk bayrağı bulunacak, bir bölge meclisi toplanacak ve beş yıl sonra bu meclis, bölgeyi temelli olarak Yunanistan'a katmaya karar verebilecekti.

Mart 1921 önerisinde: İzmir bölgesi Türk Egemenliğinde kalacak, İzmir kentinde bir Yunan birliği bulunacak ve İzmir bölgesinin kalan bölümleri, değişik soydan halkın nüfus oranına göre oluşabilecek bir jandarma birliği bulunacak ve buna İtilaf Devletleri subayları komuta edecek.

Yönetim işlerinde de yine aynı nüfus oranı göz önünde tutulacak ve bölgenin Milletler Cemiyetince atanacak bir Hristiyan valisi olacak ve bunun yanında seçilmiş bir meclis ve bir danışma kurulu bulunacak. Valilikçe Türkiye'ye, gelire göre artan bir vergi verilecek ve bu anlaşma beş yıl sürüp iki yandan birinin, isteği üzerine Milletler Cemiyetince değiştirilebilecek.

Mart 1922 önerisinde: Bütün Anadolu ve dolayısıyla İzmir de bize geri verilecek diye aldatıcı bir vaat var. İzmir Rumlarının yönetime, tüzüğe uygun olarak katılması için bu hak Yunanistan'da kalacak Edirne Türklerine verilmek koşuluyla bir yöntem belirlenmesi anlamında İtilaf Devletleri, Türkiye ve Yunanistan'la anlaşacaklardır.

Lozan'da; doğal olarak bu gibi sorunlar söz konusu bile olmamıştır.

c- Suriye sınırı;

Sevr tasarısında: Akdeniz kıyısında aşağı yukarı Karataş burnundan başlar. Osmaniye, Bahçe, Gaziantep, Birecik, Urfa, Mardin ve Nusaybin'i epey güneyde ve Suriye topraklarında bırakan bir sınır.

Mart 1921 önerisinde: Aşağı yukarı şimdiki sınır olmak üzere, Fransızlarla ayrıca bir anlaşma imzalanmıştır.

Lozan'da: 20 Ekim 1921 günlü Ankara Anlaşması sınırları olduğu gibi bırakılmıştır.

d- Irak sınırı;

Sevr tasarısında: İmadiye bizde kalmak koşuluyla, Musul ilinin kuzey sınırı.

Mart 1922 önerisinde: Söz konusu olmamıştır. Lozan'da: Sınır saptanması sonraya bırakılmıştır.

e- Kafkas sınırı;

Sevr tasarısında: Türk-Ermeni sınırının saptanması,

Amerika Cumhurbaşkanı Wilson'a bırakılmıştır. O da sınır olarak, Karadeniz kıyısında Giresun'un doğusunda başlayan, Erzincan'ın batı ve güneyinden, Elmalı, Bitlis ve Van Gölünün güneyinden geçen birçok noktada Genel Savaşta-ki Türk-Rus cephesini izleyen bir çizgiyi göstermiştir.

Mart 1921 önerisinde: Milletler Cemiyeti, bir Ermeni yurdu kurulması için doğu illerinden Ermenistan'a bırakılacak toprakları saptamak üzere bir kurul görevlendirecek ve Türkiye bu kurulun kararını benimseyecek.

Mart 1922 önerisinde: Bir Ermeni yurdu kurulması için Milletler Cemiyetinin yardımına başvurulacağından söz edilmektedir.

Lozan'da: Bu sorun ortadan kaldırılmıştır.

f- Boğazlar bölgesi;

Sevr tasarısında; Rumeli'nin Türkiye'deki tüm bölümü; Anadolu'nun Adalar Denizi (Ege Denizi) üzerinde, aşağı yukarı İzmir bölgesinin başladığı yerden başlayarak Manyas Gölünün güneyine ve Bursa'nın ve İznik'in biraz kuzeyinden ve Sapanca Gölünün batı ucundan Ahabadır deresinin (Ağva deresi) kavşağına kadar uzanan bir çizgi ile sınırlandırılmış bir bölge. Bu bölgelerde asker bulundurma ve askerlikle ilgili işlerde bulunmak hakkı yalnız İtilaf Devletlerinin olacaktır. Adı geçen bölgelerdeki Türk Jandarması da İtilaf Devletleri komutasına bağlı olacaktır.

İtilaf Devletleri, bu bölge içinde askerlik amaçlarıyla kullanılacak yol ve demiryolu yapımını yasaklayabileceği gibi bugün var olanlar arasında bu yolda kullanılacak olanları da yıktırabilecektir.

Mart 1921 önerisinde; Çanakkale güneyinde Tenedos (Bozcaada) adasının karşısından Karabiga'ya giden çizginin kuzeyiyle Boğaziçi'nin iki yanında 20-25 kilometrelik bir bölge.

Çanakkale Boğazına egemen olan her iki yandaki adalar.

İtilaf Devletleri, yalnız Yunanistan'a kalacak olan Gelibolu ve bize kalacak olan Çanakkale'de asker bulunduracak, bu yolla, İstanbul ve İzmir yarımadasını boşaltacak ve Türkiye'nin İstanbul'da asker bulundurmasına ve Anadolu'dan Rumeli'ye ya da Rumeli'den Anadolu'ya asker geçirmesine izin verecektir.

Mart 1922 önerisinde; Erdek yarımadası dışta kalmak üzere Çanakkale sancağı, Boğaziçi'nin güneyinde o zaman tarafsız sayılan bölge, yani aşağı yukarı İzmit yarımadası askersiz bölge olacaktır.

Bizde, İtilaf Devletleri güçleri kalmayacaktır.

Lozan'da; Gelibolu yarımadasıyla Kumbağı, Bakla Burnu çizgisinin güneydoğusu; Çanakkale bölgesinde kıyıdan yirmi kilometrelik bir bölge ve Boğaziçi'nin iki yakasında kıyıdan on beş kilometrelik birer bölge ve Marmarada da İmralı adasından başka adalar ve İmroz Adası ve Bozcaada, askersiz duruma getirilecektir. Hiçbir yerde İtilaf Devletlerinin birlikleri kalmayacaktır.

3. Sömürge Bölgeleri

Sevr Antlaşmasının ardından İtilaf Devletlerinin aralarında üçlü anlaşmaya göre;

a- Fransız sömürme bölgesi:

Suriye sınırıyla, aşağı yukarı, Adana ilinin batı ve kuzey sınırı ve Kayseri ile Sivas'ın kuzeyinden geçen ve Muş dışında, iş bu kasabaya yaklaştıktan sonra bu ili dışarıda bırakarak Cizre'ye uzanan bir çizginin içinde kalan bölge.

b- İtalyan sömürme bölgesi:

İzmir yarımadasından çıktıktan sonra Afyonkarahisar'a kadar Anadolu demiryolu ve oradan Kayseri yöresinde Er-ciyes Dağı yöresine kadar giden çizgiyle İzmir bölgesi, Adalar Denizi, Akdeniz ve Fransız bölgesi arasında kalan bölge.

Mart 1921 önerisinde: Bekir Sami Bey ile Fransız ve İtalyan dışişleri bakanları arasında imza olunup hükümetçe

geri çevrilen anlaşmalara göre:

a- Fransız sömürge bölgesi:

O sırada Fransızların elinde bulunan yerlerle Sivas, Elazığ ve Diyarbakır illeri.

b- İtalyan sömürme bölgesi:

Antalya, Burdur, Muğla, İsparta, sancaklarıyla Afyon-karahisar, Kütahya, Aydın ve Konya sancaklarının sonradan saptanacak yöreleri.

Mart 1922 önerisinde: Söz konusu değildir.

Lozan'da: Söz konusu olmamıştır.

4. İstanbul;

Sevr tasarısında; Antlaşma bütünüyle uygulanmazsa İstanbul da bizden alınacaktır.

Mart 1921 önerisinde: Bu gözdağı vermenin kalkacağı ve Türkiye'nin İstanbul'da asker bulundurabileceği ve Boğaziçi'nin çevresindeki askersiz bölgeden asker geçirebileceğimize izin verilebileceği yazılıdır.

Mart 1922 önerisinde: İstanbul'dan çıkarılacağımız yolundaki gözdağı vermenin kaldırılacağı ve İstanbul'da bulundurulabilecek Türk birliklerinin çoğaltılması konusunda söz verilmektedir.

Lozan'da söz konusu olmamıştır.

5. Vatandaşlık Uyrukluk

Sevr tasarısında: Gerek İtilaf Devletlerinden (Yunanistan da dâhil), gerek yeni kurulan devletlerden (Ermenistan vs.) birinin uyruğuna girmek isteyen Türk vatandaşlarından hiç kimseye Türk hükümetince engel olunmayacak ve bunların yeni uyruğu kabul edilecektir.

Mart 1921 önerisinde: Söz konusu olmamıştır.

Mart 1922 önerisinde: Söz konusu olmamıştır.

Lozan Antlaşmasında: Söz konusu olmamıştır.

Ancak, görüşmeler sırasında, İtilaf Devletleri bir adamın vatandaşlığını saptamak konusunda Türkiye'deki yabancı elçiliklere konsoloslukların verecekleri belgelerin yeterli sayılmasını istemişlerdi.

Bu öneri Sevr tasarısının yukarda söz konusu olan 128'inci maddesinin yeni bir biçimiydi. Besbelli bizce geri çevrilmiştir.

6. Tüzüğe Göre Ayrıcalık Hakları-Kapitülasyonlar

Sevr tasarısında; İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya'nın temsilcilerinden kurulan dört üyeli bir kurul, ayrıcalık haklarından yararlanan öteki devletlerin uzmanlarıyla birlikte yeni bir yöntem düzenleyecek ve Osmanlı hükümetiyle görüştükten sonra bu yöntemi örgütleyebilecek.

Osmanlı hükümeti bu yöntemi benimseyeceğine şimdiden söz verecek.

Mart 1921 önerisinde: Bu komisyonda, Türkiye'nin de temsilci bulundurmasını İtilaf Devletleri kabul etmektedir.

Mart 1922 önerisinde: 1921 önerisi gibi.

Lozan'da: Ayrıcalık haklarıyla ilgili hiçbir şey yoktur.

Danışma niteliğinde olmak üzere birkaç yabancı uzmanı beş yıl için çalıştırmayı uygun bulduk.

7. Azınlıkların Korunması

Sevr tasarısında; 1918 Ateşkes Anlaşmalarından sonra yapılan bütün antlaşmalarda bulunan hükümlerden başka Türkiye'ye özellikle aşağıdaki yükümlülükler kabul ettirmek istenmiştir;

a- Yerlerinden ayrılmış olan ve Türk olmayan bütün halkın eski yerlerine gönderilmesi.

Başkanları Milletler Cemiyetince atanacak olan hakem kurulları aracılığıyla bunların haklarının geri verilmesi; bu kurullar isterlerse, Türk olmayan halkın yıkılmış olan yerle-

rin onarımı konusunda, günlükleri hükümetçe ödenmek üzere işçiler sağlanması. G ettirme ve buna benzer işlerde etkisi olduğu, adı geçen kurullarca ileri srlen herkesin sürgüne gönderilmesi.

b- Türk hükümeti, azınlıkların, millet meclisinde kendi sayıları oranında temsilci bulundurmalarını sağlayan bir seçim yasaı tasarısını iki yıl içinde İtilaf Devletlerine sunacaktır.

c- Patrikhanelerde bunlara benzer kurumlarla ilgili bütün ayrıcalıklar arttırılıp güçlendirilmekte, bunların yönettikleri okul, kszler yurdu ve benzerleri üzerinde o güne kadar, hükümetin korumuş olduğu az etkili bir denetleme hakkı bile kaldırılmaktadır.

d- İtilaf Devletleri, Milletler Cemiyeti Kuruluna danışarak, bu kararların yürütülmesini sağlamak için alınması gereken önlemleri saptayacaklardır. Türkiye, bu konuda, daha sonra alınacak her önlemi benimseyeceğini şimdiden üstlenecektir.

Mart 1921 nerisinde: Azınlıklardan söz edilmemiştir. Bu neri Sevr'de yapılacak değişiklikleri içerdiği için, bundan adı geçen antlaşmanın azınlıklarla ilgili bölümünün değiştirilme-yeceği anlamı çıkarılabilir.

Mart 1922 nerisinde: Türkiye ve Yunanistan'daki azınlıklarla ilgili bir dizi önlem ileri sürüleceği ve bunların iyi uygulanmasını denetlemek için Milletler Cemiyetince görevliler atanacağı yazılıdır.

nlemler dizisinin ne olacağı belirtilmemiştir.

Lozan'da: "Misak-ı Millimizde benimsediğimiz üzere ve yalnız Müslüman olmayanlara uygulanmak için, Birinci Dünya Savaşından yapılan bütün uluslararası anlaşmalarda yer alan hükümler.

8. Askerlikle İlgili Hükümler

Sevr tasarısında:

Türkiye'nin silahlı güçleri şu sayıları aşmayacaktır:

Padişahı koruma birliği 700 kişi

Jandarma 35.000 kişi

Jandarma güçlendirmek için özel birlikler 15.000 kişi

Toplam: 50.700 kişi

Harp Akademisi ve askerî okul öğrencileri depo birliklerinde ve değişik işlerde görevli erlerle subaylar da bu sayının içindedir.

(...)

Mart 1921 önerisinde: Jandarma sayısı 45.000 Özel birlikler 30.000'e çıkarılmıştır.

(...)

Mart 1922 önerisinde: Aylıklı er çalıştırılması yöntemi olduğu gibi bırakılmış; jandarma sayısı 45.000'e, Özel Birliklerin sayısı 40.000'e yükseltilmiş, (...)

9. Ceza

Sevr tasarısında: Türkiye savaş sırasında, savaş koşullarına aykırı davranmış ya da Türkiye içinde kıyım yapmış ve göç ettirme gibi işlere karışmış kişileri, istekleri üzerine İtilaf Devletlerine (Yunanistan da içinde) ve Türkiye'den toprak almış olan devletlere (Ermenistan vb.) teslim edecektir. Bu kimseler, kendilerini isteyen devletin askeri mahkemesince yargılanıp cezalandırılacaktır.

Mart 1921 önerisinde; İtilaf Devletlerinin önerilerinde bu söz konusu olmamıştır. Ancak Bekir Sami Bey'in, İngilizlerle imza etmiş olduğu, esirlerin iadesi ile ilgili sözleşmesinde, elimizdeki bütün İngilizlerin verilmesine karşın bir bölüm Türkleri suçlu sayarak İngilizlerin elinde bırakmayı kabul etmiş olması, Sevr tasarısında bulunan eski hükümlerin daha yumuşak duruma getirilmesinden başka bir şey değildir.

Mart 1922 önerisinde; bu sorundan söz edilmemiştir. Lozan'da; söz konusu olmamıştır.

10. Maliye

Sevr tasarısında: İtilaf Devletleri, Türkiye'ye yardım konusunda, İngiliz, Fransız ve İtalyan delegelerinden oluşan bir Maliye Kurulu kuracaklar ve bu kurulda danışman niteliğinde bir Türk görevlisi bulunacaktır.

a- Türkiye'nin gelirlerini korumak ve arttırmak için her türlü önlemleri alabilecektir.

b- Türk Millet Meclisine sunulacak olan bütçe, önceden, Maliye Kuruluna sunulacak ve onun benimsediği biçimde Meclise gönderilecektir. Meclisin yapacağı değişiklikler kurulca uygun görülürse yürürlüğe konabilir.

c- Kurul, doğrudan doğruya kendisine bağlı olacak ve üyeleri kendisinin uygun bulacağı kişilerden atanacak olan Türk Maliye Denetleme Kurulu aracılığıyla bütçenin ve akçalı yasa ve tüzüklerin uygulanmasını denetleyecektir.

d- Genel Borçlar (Düyun-u Umumiye) Kurulu ve Osmanlı Bankasıyla anlaşarak Türkiye'nin para işlerini düzenleyecek ve düzeltecektir.

e- Türkiye'nin genel borçlar için ayrılan gelir kaynakları dışında kalan bütün gelirleri, Maliye Kurulunun denetiminde olacaktır. Kurul bunlarla;

İlkin; kendisinin ve Türkiye'de kalacak olan İtilaf Devletleri güçlerinin giderlerini karşıladıktan sonra 30 Ekim 1918'den beri İtilaf Devletleri ordularının gerek bugünkü Türkiye'de, gerek Osmanlı İmparatorluğunun değişik yerlerindeki giderlerini ödeyecektir.

İkinci olarak; Türkiye yüzünden zarar görmüş olan bütün İtilaf Devletleri vatandaşlarının zararlarını ödeyecektir.

Türkiye'nin gereksinimleri bundan sonra düşünülecektir.

f- Hükümetçe verilecek her bir ayrıcalık için Maliye Kurulunun onayı gereklidir.

g- Şimdi yürürlükte olan kimi vergilerin Genel Borçlar Kurulunca doğrudan doğruya toplanması yöntemi, kurulun onayıyla, elden geldiğince genişletilecek ve bütün Türkiye'de uygulanacaktır. Gümrükler, Maliye Kurulunca atanıp görevden çıkarılabilecek ve kendisine karşı sorumlu bulu-

nacak olan bir genel müdür yönetiminde bulunacaktır.

Mart 1921 önerisinde: Yukarıda adı geçen Maliye Kurulu, Türk maliye bakanının onursal başkanlığı altında bulunacaktır. Kurulda bir Türk delege bulunacak ve bu, Türk maliyesiyle ilgili işlerde oy kullanacaktır. İtilaf Devletlerinin, mali durumuyla ilgili konularda ise Türk delegesinin yetkisi ancak danışma niteliğinde olacaktır.

Türk Millet Meclisi, Türk Maliye Bakanı ile Maliye Kurulunca ortaklaşa hazırlanacak bütçede değişiklik yapma yetkisi taşıyacaktır. Ancak yapılacak değişiklikler, bütçenin dengesini bozacak nitelikteyse, bütçe onaylanmak üzere yeniden Maliye Kuruluna gönderilecektir.

Türk hükümeti, ayrıcalıklar verme hakkını yine kazanacaktır. Ancak, Türk maliye bakanı bu konudaki sözleşmelerin Türk hazinesi yararına uygun olup olmadığını Maliye Kuruluyula birlikte inceleyecek ve kararlaştıracaktır.

Mart 1922 önerisinde: Maliye Kurulu kurulmasından vazgeçilmededir. Ancak, İtilaf Devletlerine olan savaştan önceki borçların ödenmesi ve uygun bir savaş ödentisinin verilmesi için gereken denetimin Türk egemenliği ilkesiyle bağdaştırılmasına çalışılacaktır.

Savaştan önceki Borçlar Kurulu, olduğu gibi bırakılacak ve yukarıda sözü geçen iş için İtilaf Devletlerince bir komisyon (Tasfiye Komisyonu) kurulacaktır.

Lozanda; bu gibi bağlayıcı hükümlerin hepsi ortadan kaldırılmıştır.

11. İktisat İşleri

Sevr tasarısında; ayrıcalık hakları, savaştan önce bunlardan yararlanan İtilaf Devletleri uyruklarına geri verilecek ve bu haklardan önceleri yararlanmayan İtilaf Devletleri (Yunanistan, Ermenistan vb.) uyruklarına da yeniden verilecektir. (Bu haklar arasında birçok vergi muafiyeti bulunduğu ve uyrukluk bölümünde görüldüğü üzere her Türk vatandaşının, İtilaf Devletlerinden birinin uyruğuna

girmesine engel olma hakkının bizden alındığı düşünülürse, bu hükmün içeriği daha iyi belirir.) Gümrük vergisi bildiregeleri (tarifeleri) için 1907 bildirgesi (% 8) yeniden yürürlüğe girmektedir.

Türkiye, İtilaf Devletlerinin gemilerine, en azından, Türk gemilerine verdiği hakları tanıyacaktır.

Yabancı postalar yeniden kurulacaktır.

Mart 1921 önerisinde; yalnız yabancı postaların birtakım koşullar altında kaldırılabilceği söylenilmekte, öteki hükümler olduğu gibi bırakılmaktadır.

Mart 1922 önerisinde; İngiliz, Fransız, İtalya, Japonya ve Türkiye delegelerinden ve ayrıcalık haklarından yararlanan öteki devletlerin uzmanlarından oluşan bir kurul barışın yürürlüğe girişinden sonraki üç ay içinde İstanbul'da toplanıp ayrıcalık haklarıyla ilgili yöntemin değiştirilmesi için öneriler hazırlayacaktır.

Bu öneriler, yabancı uyrukluların Türklerle eşit vergi vermesini sağlayacaktır. Bu öneriler hazırlanırken, gümrük vergisinde gerekli görülecek değişikliklerin yapılması da göz önünde tutulacaktır.

Lozanda: Ayrıcalık haklarının her türlü tümden ve süresiz olarak ortadan kaldırılmıştır.

12. Boğazlar Kurulu

Sevr tasarısında; kendine özgü bayrağı, bütçesi ve kolluğu bulunacak olan kurul, gemilerin Boğazlardan geçişi, fenerler, kılavuzluk gibi işlerle uğraşacak ve daha önce Yüksek Sağlık Kurulunun yaptığı görevlerle kurtarma işleri bundan sonra kurulun gözetimi altında ve onun talimatına göre yürütülecektir. Kurul, Boğazların özgürlüğünü korkulur durumda görürse, İtilaf Devletlerine başvuracaktır.

Kurulda Amerika, İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya ve Rusya delegelerinin ikişer oyu olacaktır.

Amerika istediği zaman Rusya'da Milletler Cemiyetine girdiği zaman, kurula katılabileceklerdir.

Kurul üyeleri siyasal bağışıklıklardan yararlanacaklardır. Kurula, sıra ile ve ikişer yıl süreyle, iki oyu olan devletlerin delegeleri başkanlık edecektir.

Mart 1921 önerisinde; Türk delegelerinin de iki oyu olacak ve Boğazlar Kuruluna Başkanlık edecektir.

Mart 1922 önerisinde; yine Türk delegesi kurula başkanlık edecektir. Boğazlarla ilgili bütün devletlerin kurulda delegeleri bulunacaktır.

Lozan'da; kurulun başkanlığı bize verilmiştir.

Kurulun görevi, gemilerin Boğazlardan geçişinin Boğazlar Sözleşmesi ilkelerine uygunluğunu sağlamaktır. Kurul her yıl Milletler Cemiyetine rapor verecektir.

Lozan Antlaşmasıyla İstanbul'daki Uluslararası Sağlık Kurulu da kaldırılarak sağlık işleri Türkiye hükümetine bırakılmıştır.

Sayın Efendiler, Lozan Barış Antlaşmasındaki hükümleri, öteki barış önerileriyle daha çok karşılaştırmanın gereksiz olduğu düşüncesindeyim. Bu antlaşma, Türk Milletine karşı yüzyıllardır hazırlanmış ve Sevr Antlaşması ile tamamlandığını sandıkları, büyük bir tuzağı(suikasti) bildirir bir belgedir. Osmanlı tarihinde benzeri görülmemiş bir siyasal başarı yapıtıdır.

CUMHURİYETİN KURULMASI KARARINI KİMLERE SÖYLEDİM

Yemek sırasında: "Yarın cumhuriyet ilan edeceğiz!" dedim. Orada bulunan arkadaşlar hemen düşünceme katıldılar. Yemeği bitirdik. O dakikadan sonra nasıl davranılacağı konusunda kısa bir program belirleyip arkadaşları görevlendirdim.

Belirlediğim programın ve verdiğim talimatın uygulanışını göreceksiniz.

Efendiler, görüyorsunuz ki cumhuriyet ilanına karar vermek için Ankara'da bulunan bütün arkadaşlarımı çağırma ve onlarla görüşme ve tartışmaya kesinlikle gerek

görmedim. Çünkü onların gerçekte ve doğal olarak benimle bu konuda eş düşüncede olduklarından kuşku yoktu. Oysa o sırada Ankara'da bulunmayan birtakım kimseler, yetkileri olmadan, kendilerine haber verilmeden oy ve onayları alınmadan, cumhuriyet ilan edilmiş olmasını bir dargınlık ve ayrılma nedeni saydılar.

CUMHURİYETİN KURULUŞUYLA İLGİLİ YASA TASARISINI İSMET PAŞA İLE HAZIRLADIK

O gece birlikte bulunduğumuz arkadaşlar, erkenden yanımdan ayrıldılar. Yalnız İsmet Paşa Çankayada konuktu. Onunla yalnız kaldıktan sonra, bir yasa tasarısı taslağı hazırladık. Bu tasarıda 20 Ocak 1921 tarihli anayasanın devlet biçimini belirleyen maddelerini şöylece değiştirmiştim:

Birinci maddenin sonuna: "Türkiye Devletinin Hükümet Biçimi Cumhuriyet'tir." cümlesini ekledim.

Üçüncü maddeyi de şu yolda değiştirdim. "Türkiye Devleti Büyük Millet Meclisince yönetilir. Meclis, hükümetin yönetim kollarını bakanlar aracılığıyla yönetir."

Ayrıca, Anayasanın temel maddelerinden olan, 8'inci ve 9'uncu maddeleri de değiştirilerek ve açıklanarak şu maddeler yazıldı:

"Madde-Türkiye Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunca ve kendi üyeleri arasından bir seçim dönemi için seçilir. Başkanlık görevi, yeni cumhurbaşkanının seçilmesine kadar sürer. Yeniden eski başkan seçilebilir."

"Madde-Türkiye Cumhurbaşkanı, devletin başkamdır. Bu kimliğiyle, gerek gördükçe, Meclise ve Bakanlar Kuruluna başkanlık eder."

"Madde-Cumhurbaşkanı, başbakanı, Meclis üyeleri arasından seçer. Öteki bakanlar da başbakanca, yine Meclis üyeleri arasından seçildikten sonra hepsi cumhurbaşkanınca Meclisin onayına sunulur. Meclis toplantıda değilse, du-

Kurul üyeleri siyasal bağımsızlıklardan yararlanacaklardır. Kurula, ara ile ve ikinci yıl süreyle, iki oyu olan devletlerin delegeleri başkanlık edecektir.

Mart 1921 önerisinde, Türk delegelerinin de iki oyu olacak ve Boğazlar Kuruluna Başkanlık edecektir.

Mart 1922 önerisinde; yine Türk delegesi kurula başkanlık edecektir. Boğazlarla ilgili bütün devletlerin kurulda delegeleri bulunacaktır.

Lozan'da; kurulun başkanlığı bize verilmiştir.

Kurulun görevi, gemilerin Boğazlardan geçişinin Boğazlar Sözleşmesi ilkelerine uygunluğunu sağlamaktır. Kurul her yıl Milletler Cemiyetine rapor verecektir.

Lozan Antlaşmasıyla İstanbul'daki Uluslararası Sağlık Kurulu da kaldırılarak sağlık işleri Türkiye hükümetine bırakılmıştır.

Sayın Efendiler, Lozan Barış Antlaşmasındaki hükümleri, öteki barış önerileriyle daha çok karşılaştırmanın gereksiz olduğu düşüncesindeyim. Bu antlaşma, Türk Milletine karşı yüzyıllardır hazırlanmış ve Sevr Antlaşması ile tamamlandığını sandıkları, büyük bir tuzağı(suikasti) bildirir bir belgedir. Osmanlı tarihinde benzeri görülmemiş bir siyasal başarı yapıtıdır.

CUMHURİYETİN KURULMASI KARARINI KİMLERE SÖYLEDİM

Yemek sırasında: "Yarın cumhuriyet ilan edeceğiz!" dedim. Orada bulunan arkadaşlar hemen düşünceme katıldılar. Yemeği bitirdik. O dakikadan sonra nasıl davranılacağı konusunda kısa bir program belirleyip arkadaşları görevlendirdim.

Belirlediğim programın ve verdiğim talimatın uygulanışını göreceksiniz.

Efendiler, görüyorsunuz ki cumhuriyet ilanına karar vermek için Ankara'da bulunan bütün arkadaşlarımı çağırma ve onlarla görüşme ve tartışmaya kesinlikle gerek

görmedim. Çünkü onların gerçekte ve doğal olarak benimle bu konuda eş düşüncede olduklarından kuşkum yoktu. Oysa o sırada Ankara'da bulunmayan birtakım kimseler, yetkileri olmadan, kendilerine haber verilmeden oy ve onayları alınmadan, cumhuriyet ilan edilmiş olmasını bir dargınlık ve ayrılma nedeni saydılar.

CUMHURİYETİN KURULUŞUYLA İLGİLİ YASA TASARISINI İSMET PAŞA İLE HAZIRLADIK

O gece birlikte bulunduğumuz arkadaşlar, erkenden yanımdan ayrıldılar. Yalnız İsmet Paşa Çankayada konuktu. Onunla yalnız kaldıktan sonra, bir yasa tasarısı taslağı hazırladık. Bu tasarıda 20 Ocak 1921 tarihli anayasanın devlet biçimini belirleyen maddelerini şöylece değiştirmiştim:

Birinci maddenin sonuna: "Türkiye Devletinin Hükümet Biçimi Cumhuriyet'tir." cümlesini ekledim.

Üçüncü maddeyi de şu yolda değiştirdim. "Türkiye Devleti Büyük Millet Meclisince yönetilir. Meclis, hükümetin yönetim kollarını bakanlar aracılığıyla yönetir."

Ayrıca, Anayasanın temel maddelerinden olan, 8'inci ve 9'uncu maddeleri de değiştirilerek ve açıklanarak şu maddeler yazıldı:

"Madde-Türkiye Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunca ve kendi üyeleri arasından bir seçim dönemi için seçilir. Başkanlık görevi, yeni cumhurbaşkanının seçilmesine kadar sürer. Yeniden eski başkan seçilebilir."

"Madde-Türkiye Cumhurbaşkanı, devletin başkanıdır. Bu kimliğiyle, gerek gördükçe, Meclise ve Bakanlar Kuruluna başkanlık eder."

"Madde-Cumhurbaşkanı, başbakanı, Meclis üyeleri arasından seçer. Öteki bakanlar da başbakanca, yine Meclis üyeleri arasından seçildikten sonra hepsi cumhurbaşkanınca Meclisin onayına sunulur. Meclis toplantıda değilse, du-

rumun onayı Meclisin toplanacağı güne ertelenir.”

Bu maddelere komisyonda ve Mecliste din ve dille ilgili, bildiğiniz bir madde de eklenmiştir.

BEN, GENEL BAŞKAN OLARAK SORUNUN ÇÖZÜMLENMESİYLE GÖREVLENDİRİLDİM

Başkan, bundan sonra görüşmenin yeterliğini oya koymuş. Görüşme yeter görüldükten sonra birtakım önergeler okunmuş. Bu önergelerden, Kemalettin Sami Paşanın önergesi kabul olunmuş.

Bu önergenin içeriğine göre ben, Genel Başkan olarak sorunu çözümlemek için Genel Kurulca görevlendiriliyorum.

(...)

28/29 EKİM GECESİ HAZIRLADIĞIM YASA TASLAĞI

Öğleden sonra saat bir buçukta Parti Genel Kurulu yeniden Fethi Beyin başkanlığında toplandı. İlk söz bende idi. Kürsüye çıktım ve şu açıklamada bulundum:

“Sayın Arkadaşlar, çözümlenmesinde güçlüğe uğradığınız sorunun nedeni ve etmeni, bütün arkadaşlarca anlaşılmıştır kanısındayım. Eksiklik ve kötülük uygulamakta olduğumuz yöntem ve biçimdedir. Gerçekten, yürürlükteki Anayasamız gereğinde bir Bakanlar Kurulu oluşturmaya giriştiğimiz zaman bütün arkadaşların her biri Bakanlar Kurulunu seçme gereğinde bulunuyor. Hepinizin birden Bakanlar Kurulu seçmek gereğinde bulunmanızdan doğan güçlüğün giderilmesi zamanı gelmiştir. Geçen dönemde de böyle güçlükle karşılaşıyordu. Görülüyor ki bu yöntem, kimi zaman, birçok karışıklığa yol açıyor. Yüksek Kurulunuzda, bu sorunun çözümü için beni görevlendirdiniz. Ben de bu açıkladığım kanıdan esinlenerek düşündüğüm biçimi

saptadım. Onu önereceğim. Önerim kabul edilirse güçlü ve uyumlu bir hükümet kurma olanağı doğacaktır. Devletimizin biçim ve niteliğini saptayan ve hepimiz için amaç olan Anayasamızın kimi noktalarını açıklamak gerekirdi.

HÜKÜMETİMİZİN BİÇİMİ KESİNLİKLE CUMHURİYET OLACAKTIR

(...)

İsmet Paşanın sonra rahmetli Abdurrahman Şeref Bey'in konuşmaları arasında şu sözler de vardı:

“Hükümet biçimlerinin sayılmasına gerek yoktur. Egemenlik Sınırsız ve Koşulsuz Milletindir” dedikten sonra, “Kime sorarsanız sorunuz, bu, Cumhuriyettir. Doğan çocuğun adıdır. Ama bu ad, kimilerine hoş gelmezmiş, varsın gelmesin!”

Bundan sonra Yusuf Kemal Bey, önerinin kabulü gerektiği konusunda uzun bilgiler ve görüşler bildirdikten sonra “Onun hemen yasallaşması için gerekli işlemin yapılmasını öneririm,” dedi.

ÖNERİM, PARTİ VE MECLİS TARAFINDAN GÖRÜŞÜLÜP “YAŞASIN CUMHURİYET” SESLERİ ARASINDA KABUL EDİLDİ

(...)

Başkanlık yerinde bulunan Başkan Vekili İsmet Bey, Meclise şu bilgiyi verdi; “Anayasa Komisyonu, Anayasanın değiştirilmesi konusundaki tasarının kesinlikle ve hemen görüşülmesini öneriyor.” “Kabul!” sesleri üzerine, tutanak okundu. Öneri dolayısıyla görüşüldü. Sonunda, yasa, birçok milletvekillerinin “Yaşasın Cumhuriyet!” sesleriyle, alkışlanan söylevlerle kabul edildi.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ BAŞKANLIĞINA, TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ OY

BİRLİĞİYLE BENİ SEÇTİ

Ondan sonra, Cumhurbaşkanı seçimi için, meclisin oyuna başvuruldu. Toplanan oyların sonucunu, başkanlık yerinde bulunan İsmet Bey, Meclise şöyle bildirdi: "Türkiye Cumhuriyeti Başkanlığı seçimi için yapılan oylamaya yüz elli sekiz kişi katılmış ve Cumhurbaşkanlığına yüz elli sekiz üye, oy birliğiyle, Ankara Milletvekili Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerini seçmişlerdir.

Efendiler, bunun ardından Mecliste yaptığım konuşmayı *Tutanak Dergisinde* okumuşsunuzdur. Ancak tarihsel bir anının canlandırılması için, izin verirseniz, o konuşmamı burada da olduğu gibi yineleyeyim:

Sayın arkadaşlarım, dünya çapında önemli ve olağanüstü olaylar karşısında saygıdeğer ulusumuzun gerçek öngörü ve bilinçliliğine değerli bir belge olan Anayasamızın kimi maddelerini açıklamak için özel komisyonca yüksek kurulunuza önerilen yasa tasarısının kabulü dolayısıyla Türkiye Devletinin; gerçekten dünyaca bilinen, bilinmesi gereken niteliği, uluslararası belli adıyla adlandırıldı. Bunun doğal gereği olmak üzere; bugüne kadar, doğrudan doğruya Meclisin başkanlığında bulundurduğunuz arkadaşınıza yaptırdığınız görevi, cumhurbaşkanı sanıyla yine bu arkadaşınıza, bu güçsüz arkadaşınıza veriyorsunuz. Bu nedenle, şimdiye kadar benim için gösterdiğiniz sevgi, içtenlik ve güveni bir kez daha göstermekle yüksek değerbilirliğinizi kanıtlamış oluyorsunuz. Bundan dolayı yüce topluluğunuza ruhumun bütün içtenliğiyle teşekkür ederim.

Efendiler, yüzyıllardan beri Doğuda kırıma ve haksızlığa uğramış milletimiz; Türk Milleti, gerçekte, yaratılıştan gelen güzel niteliklerden yoksun sayılıyordu.

Son yıllarda milletimizin, gösterdiği anlayış ve yetenek, kendisi için olumsuz düşünenlerin ne kadar ön yargılı, saplantılı ve yanlış fikirde insanlar olduğunu kanıtladı. Milletimizin, taşıdığı nitelikleri ve değeri, hükümetinin yeni adıyla, uygarlık dünyasına çok daha kolaylıkla göstermede başarılı

olacaktır. Türkiye Cumhuriyeti, dünya devletleri arasındaki yerine yaraşır olduğunu başarılarıyla kanıtlayacaktır.

Arkadaşlar, bu yüce kurumu ortaya getiren Türk Milletinin son dört yıl içinde kazandığı başarı, bundan sonra da artarak çoğalacaktır. Ben ulaştığım bu güven ve inanca yaraşır iş görebilmek için pek önemli gördüğüm bir noktadaki gereksinmeyi size bildirmek zorundayım. O gereksinme, yüce topluluğunuzun bana karşı olan sevgisinin, güveninin ve yardımının sürdürülmesidir Ancak böylelikle ve Tanrının yardımıyla bana verdiğiniz ve vereceğiniz görevleri iyi bir biçimde başarabileceğimi umarım.

Her zaman, saygıdeğer arkadaşlarımın ellerine çok içtenlikle ve sıkı bir biçimde yapışarak onların kişiliğinden kendimi bir an bile ayrı görmeyerek çalışacağım. Milletın sevgisini, her zaman dayanılacak bir nokta sayarak, hep birlikte ileriye gideceğiz. Türkiye Cumhuriyeti mutlu, başarılı ve üstünlük sağlamış olacaktır.

Efendiler, Meclisçe, Cumhuriyeti kabul kararı 29/30 Ekim 1923 gecesi saat 8:30da verildi. On beş dakika sonra yani 8:45te Cumhurbaşkanı seçildi. Durum o gece bütün ülkeye bildirildi ve her yanda gece yarısından sonra, yüz bir kez top atılarak halka duyuruldu.

İlk hükümeti İsmet Paşanın kurduğunu ve Meclis Başkanlığına Fethi Bey'in seçildiğini bilirsiniz.

CUMHURİYETİN KURULUŞUNDAN, GENEL VE İÇTEN SEVİNCE KATILMADA ÇEKİNGENLİK GÖSTERENLER

Efendiler, cumhuriyetin ilanı, bütün ulusça sevinç nedeni oldu. Her yerde parlak sevinç gösterileri ile mutluluk açığa vuruldu. Yalnız, İstanbul'da, iki üç gazete ve yalnız İstanbul'da toplanan bir takım kimseler, ulusun genel ve içten olan sevincine katılmakta duraksadı, kaygıya düştü, cumhuriyetin kurulmasına önyak olanları eleştirmeye başladı.

(...)

Bu yazıları yazanın amacı, cumhuriyeti halka sevdirmek mi, yoksa bunun put gibi tapılacak bir şey olmadığını anlatmak mıydı?

“Cumhuriyet, bize yönetim biçiminin değişmesiyle birlikte kafa değişikliği de getiriyor mu? Bakanlar Kuruluna girecek kişilere birer devlet adamı kafası armağan ediliyor mu?” sözleriyle daha ilk ağızda cumhuriyetin değerini ve önemini azaltmaya kalkışmak “cumhuriyetçiyim” diyenlerden beklenebilir miydi?

En küçük bir esintiden bile korunması gereken yavrunun, onu beslediğini söyleyenlerce böyle hırpalanması doğru muydu?

(...)

Cumhuriyetin umut, esenlik ve mutluluk getireceğinde kuşku ve kaygısı olan kişi; umut, esenlik ve mutluluğu nereden, hangi kaynaktan bekliyordu? Cumhuriyetin ulusumuzun toplumsal yapısını kırıp dökmesi olasılığı, Cumhuriyet yanlısı olan kişilerin kafasında nasıl yer bulabiliyordu?

(...)

Bu sözlerle, açıkça söylenmektedir ki, son günlerin bütün gürültüleri, Cumhuriyetin ilanını önlemek içinmiş. Bu amacı güdenlerin, “karar almakta ivedilik” görmeleri olağandı. Ancak, “kamuoyunun da bu görüşte ‘kendileriyle* birlikte olduğunu” sanmaları yanılmaydı.

(...)

RAUF BEYİN CUMHURİYET İLANI DOLAYISIYLA İKİ İSTANBUL GAZETESİYLE YAPTIĞI GÖRÜŞME

Efendiler, Rauf Bey de, bu ilişki içinde, gazetecilerle görüşmelerde bulunmuştur. Rauf Bey’in Cumhuriyet konusundaki görüşünü ve ulusal egemenlikten ne aldığını saptayan konuşmasını 1 Kasım 1923 tarihli *Vatan* gazete-

sinde okumuştum. *Vatan* ve *Tevhit-iEfkâr* gazetelerini çıkarılar ve başyazarları ile Rauf Bey'in baş başa vererek düzenledikleri soru ve yanıtlardan kimilerini, yeniden birlikte gözden geçirelim.

Cumhuriyet konusunda, kamuoyunda, beklenmedik bir olay karşısında kalmış olmak duygusuna vardım. Şimdiye kadar bulunduğu yüksek görevler dolayısıyla Rauf Bey'in ne düşündüğünü, seçmenlerinin sorup öğrenmek haklarıymış.

Efendiler, bu soruyu düzenleyenlere biz de bir soru soralım:

Birincisi; kamuoyunu hangi araçla öğrenmişler? İkincisi; İstanbul seçmenleri yalnız iki gazeteci miydi, yoksa genel seçmenler, iki gazeteciye milletvekillerinin görüşlerini sormak için yetki mi vermişlerdi? Yoksa bu, Rauf Bey'in: "Seçmenlerin bu hakkını büyük bir saygıyla kabul edenlerden ve kendisini seçerken gösterdikleri yüksek güvenden dolayı teşekkür borcu olduğunu; bu güvene yaraşır bir kişi olmaya çalışacağını, kendisine verilen milletvekilliği görevini her zaman ve her yerde elinden geldiğince iyi yapmak için güç ve yeteneğinin son çizgisine kadar çalışacağına inanabileceklerini" söylemesine yer hazırlamak için mi? Gerçi bir milletvekilinin, seçmenleri için bu türlü konuşması pek uygundur, ancak yerinde, zamanında ve içtenlikle olursa. Yoksa, cumhuriyet ilanında, kamuoyunun beklenmedik bir olay karşısında bırakılmış olduğu gibi düzmece bir soruya karşı, "seçmenlerin verdikleri milletvekilliği görevini her zaman ve her yerde iyi yapacağı" konusunda güvence vermeye kalkışmasının anlamı nedir?

Oysa Efendiler, 29/30 Ekim gecesi İstanbul'da geçmiş olan bir olayı açıklarsam, bütün ulus gibi İstanbul halkının da gerçek duygularının ne olduğunu kolaylıkla anlarsınız. Cumhuriyetin ilanı gecesi, İstanbul Komutanı Şükrü Naili Paşa, İstanbul halkının temsilcilerince Fatih Belediyesinde düzenlenen bir şölene davetliydi. Paşa, yemekten önce, Ankara'dan bir talimat aldı ve onu uygulamadan önce, saygı-

değer İstanbul halkının sayın temsilcilerine okudu. Buyruk şuydu: “Türkiye Büyük Millet Meclisi Cumhuriyet ilanını kararlaştırdı. Bunu yüz bir kez top atımı ile ilan ediniz!”

İSTANBUL HALKI TEMSİLCİLERİ CUMHURİYETİN İLANINI NASIL KARŞILAMIŞLARDI?

İstanbul halkı temsilcileri bu müjde ve buyruğu büyük sevinçlerle ve alkışlarla karşıladılar ve hemen bütün İstanbul halkı adına komutan paşayı ve birbirlerini kutladılar. Bundan dolayı İstanbul’un saygıdeğer halkı adına İstanbul’un gerçek duygularını başka türlü göstererek demeç vermenin ve gösteri yapmanın ne denli saygısızca bir davranış olduğu ortadadır.

Rauf Bey; “Bence konuyu, Cumhuriyet sözcüğü üzerinde görüşmek doğru değildir” sözleriyle, Cumhuriyetin adını anmak bile istemiyor.

Rauf Bey’in görüşü: “(...) Ulusun refah ve bağımsızlığının korunmasını ve sevgili yurdumuzun bütünlüğünü sağlayan hükümet biçiminin, en uygun biçim olacağı” yolundadır.

Efendiler, bu sözler düzenledikleri sorunun yanıtı mıdır? Rauf Beye sorulduğu yazılan “Hangi hükümet biçimi en uygundur?” Sorusu mudur? Soru, dediğim gibi olsaydı, o zaman,

Rauf Bey’in bu sözleri uygun bir yanıt olabilirdi. Ancak, ondan sonra da, Rauf Beye şöyle bir soru sormak gerekirdi: Düşündüğünüz hükümet biçiminin adı yok mudur? Cumhuriyet, ulusun refah ve bağımsızlığını, yurdun bütünlüğünü sağlayan en uygun hükümet biçimi değil midir? Eğer öyleyse uzun sözleri bir yana bırakarak “Görüşüm, en uygun biçimin, Cumhuriyet biçimi olduğu yolundadır” deyiver. Çünkü söz konusu olan hükümet biçimi, Millet Meclisinde kabul ve ilan olunan Cumhuriyettir. Amacınız bu ilan olunandan daha iyi bir hükümetse, onu da söyleyiniz!

O uygun gördüğünüz hükümet biçimi ne olabilir? (...)

Efendiler, Rauf Bey'in düşünce ve görüşlerini açıklayan bu sözler üzerinde biraz durmak isterim. Rauf Bey, yetkileri sınırsız ve koşulsuz olan, Millet Meclisini de dağıtabilen tek kişi egemenliğinden yana değildir. Rauf Bey, öyle bir hükümet biçimi istiyor ki o biçimde Millet Meclisi kurucu meclis niteliğinde olsun ve ulusal egemenliğini hiçbir koşulla bağlı kalmaksızın uygulasin. Bu hükümet biçimini biraz daha açalım. Rauf Bey demek istiyor ki; "Cumhuriyet ilanından önceki biçim en uygun hükümet biçimidir." Gerçekten Rauf Bey'in uzun sözlerle açıklamaya çalıştığı 20 Ocak 1921 tarihli, Anayasanın üçüncü maddesi kapsamıdır. O madde şudur: "Türkiye Devleti, Büyük Millet Meclisinde yönetilir ve hükümet, Büyük Millet Meclisi Hükümeti adını taşır."

KÂZIM PAŞA'YA: "CUMHURİYETİN İLANINI ÖNLEYEBİLİRSEN ÜLKEYE BÜYÜK HİZMET ETMİŞ OLURSAN," DİYEN RAUF BEY HİÇBİR ZAMAN CUMHURİYET YANLISI OLAMAZ

Rauf Bey, açıklamaların anlamını ve kapsadığı düşünceleri birer yolla çevirip yorumlayarak dedi ki: "Duygularım, cumhuriyet yönetiminden başka hiçbir yönetim yanlısı olmadığı yolundadır." Rauf Bey'in, bu duygularını böyle açığa vurması parti üyelerinin sevinmelerine neden oldu, "Yaşa" sesleriyle karşılandı. Rauf Bey in, "kutlu duygularım, yüce duygularım" diye söylediği bu sözler içtenlikle söylenmiş sözler miydi ve doğru muydu? Ben, hiç duraksamadan "Hayır!" diyorum. Çünkü Ankara'dan ayrılışında, kendisine cumhuriyetten söz eden Kâzım Paşaya (Meclis Başkanı); "Buna engel olabilirsen ülkeye büyük hizmet etmiş olursun!" diyenin Rauf Bey olduğunu biliyorum. (...)

PADİŞAHLIKTAN CUMHURİYETE

GEÇİŞ VE BU DÖNEMDE İKİ GÖRÜŞÜN ÇARPIŞMASI

Efendiler, padişahlıktan cumhuriyete geçebilmek için, iki görüş, birbiriyle sürekli olarak çarpıştı. O düşüncelerden biri padişahlığın sürdürülmesiydi. Bu düşünceyi tutanlar belliydi. Öteki düşünce padişahlığa son vererek cumhuriyet yönetimini kurmaktı. Bu, bizim düşüncemizdi. Biz düşüncemizi açıkça söylemekte bir zamanlar sakınca görüyorduk. Ancak, görüşümüzün uygulama olanağını koruyarak, elverişli zamanda gerçekleştirmek için, padişahlık yanlılarının düşüncelerini yavaş yavaş uygulama alanından uzaklaştırmak gereğindeydik. Yeni yasalar yapıldıkça, özellikle Anayasa yapılırken, padişahlık yanlıları, padişah ve halifenin hak ve yetkilerinin açıkça belirtilmesinde direniyorlardı. Biz, bunun zamanı gelmediğini ya da gereği olmadığını ileri sürerek o yanı kapalı bırakmakta yarar görüyorduk.

Devletin yönetimini, cumhuriyetten söz etmeksizin, ulusal egemenlik ilkelerine uygun olarak, her an cumhuriyete doğru yürüyen biçimde toparlamaya çalışıyorduk.

Büyük Millet Meclisi'nden daha büyük makam olmadığını, durmadan aşılıyarak, padişahlık ve halifelik sorunları olmaksızın, devleti yönetmek olanağı bulunduğunu kanıtlamak gerekliydi.

Devlet başkanlığından söz etmeksizin, o görevi doğrudan, Meclis Başkanına yaptırıyorduk Meclis Başkanlığı görevi, gerçekte, ikinci başkandı. Hükümet vardı, ancak "Büyük Millet Meclisi Hükümeti" adını taşıyordu. Hükümeti belli yönetime göre kurmaktan çekinmiyorduk Çünkü hemen padişahçılar, padişahın yetkisini kullanması gereğini ortaya atacaklardı.

İşte, geçiş döneminin bu uğraşma evrelerinde, bizim kabul ettirmek zorunda bulunduğumuz aracı birimi, yani Büyük Millet Meclisi Hükümeti biçimini, haklı olarak eksik bulan ve meşrutiyet biçiminin açıkça belirtilmesini sağlamaya çalışan padişahçılar bize karşı çıkıyorlar ve diyorlardı

ki; "bu yapmak istediğiniz hükümet biçimi neye, hangi yönetime benzer?" Amacımızı ve hedefimizi söyletmek için yöneltilen bu tür sorulara biz de zamanın durumuna göre yanıtlar vererek padi-şahçılarını susturmak gereğindeydik.

İSMET PAŞA'NIN MECLİSTE RAUF BEYE YANITLARI

Efendiler, Rauf Bey'le karşılaşan ve yararlı görüşler ileri süren milletvekilleri çoktu. Bu arada İsmet Paşa'da uzun ve değerli bir konuşma yaptı. İsmet Paşanın, her zaman okunması yararlı olan kimi sözlerini de aktaracağım.

İsmet Paşa; "Köklü bir devlet biçimi söz konusu olduğu zaman görüşler ve duygular kendi aramızda gizli kalmaz. Gözetleyen bütün bir dünya vardır," dedikten sonra, "Cumhuriyet ilanı, bir ulusun kutsal bir ülküsü, bir ateşi, bir amacı gibi ortalığı sarar. Cumhuriyet ilan olduğu zaman, o ulusun bütün sıcaklığını gösteren her türlü belirtiler ortaya çıkar. Eğer bir ülkede cumhuriyetin ilan olduğu günlerin üçüncüsünde, beşincisinde egemenlik hakları kaldırılmış bir padişah oğlu (şehzade) çıkar, karşıt durum alırsa dünya düşünürleri bu cumhuriyetin gücünden kuşku duyar." sözleriyle başlayarak, cumhuriyetin ilanı üzerine İstanbul'a alınan durumun kötülüğünü açıkladı.

İsmet Paşa, Rauf Bey'in konuşmasını irdelerken: "Ulusal egemenlik temel ilkedir, diyenlerin bu sözlerinden, kuşku ve kaygıya kapıldıkları anlamını çıkaramayız." görüşünü açıkladı. Ondan sonra İsmet Paşa, Rauf Bey'e seslenerek: "Rauf Bey! Siyaset yapıyoruz. Yanlışları bir bir göstermeliyiz. Dahası, siz, hiçbir iş adamı gördünüz mü ki, girişimine başlarken anaparasını riskli bir duruma koyduğu kanısında olsun ve başarı sağlayamayacağını bile bile anaparasını tehlikeye atsın. Bir işe başlayan adam, her zaman sonucunun esenlik olacağını güven altına alır, öyle başlar. Özellikle böyle devrim zamanlarında hükümet ileri gelenleri, herhangi bir devlet adamı, kuşkuya düşemez. Yanlıştır.

İsmet Paşa, Rauf Bey ve arkadaşlarının halifeyi görmeye gittikleri konusuna değinirken şunları söyledi: "Halifeyi görmeye gitmek, halifelik sorunudur."

"Devlet adamı olarak, hiçbir zaman unutamayız ki, halifenin orduları bu ülkeyi baştanbaşa çevirmiştir. Hilafet orduları kurulabileceğini her zaman gözden uzak tutmaya-
cağız. (...) Türk Ulusu, en büyük acılarını Hilafet Ordusundan çekmiştir. Bir daha çekmeyecektir.

"Bir halife fetvasının, bizi Birinci Dünya Savaşı uçurumuna attığını hiçbir gün unutmayacağız. Bir halife fetvasının millet ayağa kalkmak istediği zaman, ona düşmanlardan daha alçak-çasına saldırdığını unutmayacağız."

"Tarihin herhangi bir döneminde, bir halife, bu ülkenin alinyazısına karışmayı aklından geçirirse o kafayı kesinlikle koparacağız"

İsmet Paşa, "Bravo!" sesleri ve alkışlarla karşılanan bu sözlerine şunları da ekledi:

"Herhangi bir halife, düşünceleriyle ya da geleneğe, göreneğe ve yönetime uyararak, kapalı ya da açık bir biçimde Türkiye'nin alın yazısıyla ilgiliymiş gibi bir durum almak ister; Türk devlet adamlarını değerli buluyormuş, okşuyormuş gibi davranırsa; bu durum ve davranışını, ülkenin varlığı ve yarayışı ile tam karşıt sayacağız ve bu davranışlarını vatan hainliği sayacağız."

HALİFELİĞİ KALDIRMA ZAMANI GELMİŞTİ

Sayın Efendiler, her sorunda ve her çözüm aşamasında kendinden söz ettirmiş olan halifeye ve halifelğe bir kez daha değineceğim.

1924 yılı başında, büyük ölçüde, bir orduyla savaş oyunu yapmak kararlaştırılmıştı. Bu nedenle 1924 yılı Ocak ayı başında İzmir'e gittim. Orada iki ay kadar kaldım. Halifeliğin kaldırılması zamanının geldiğine oradayken karar vermiştim. Sorunun oluş biçimini, olduğu gibi özetlemeye

çalışacağım.

Başbakan İsmet Paşadan 22 Ocak 1924 tarihinde şifreli bir telgraf aldım. Olduğu gibi sunayım.

Şifreli telgraf

“Türkiye Cumhurbaşkanlığı Yüksek Katına;

Bir süreden beri gazetelerde halifelik makamını durumu ve Halife ile ilgili olarak yanlış yorumlara elverişli saygısızca yayınlara rastlanması ve özellikle, arasıra İstanbul giden Hükümet ileri gelenlerinden ve resmi kurulların kendisiyle görüşmekten kaçınıp çekinmeleri yüzünden Halifenin büyük üzüntü duyduğunu; bundan dolayı Baş Mabe-yincilerin Ankara’ya göndererek ya da güvenilir bir kişinin İstanbul’a, kendi yanına gönderilmesini rica ederek duygu ve dileklerini ulaştırmayı düşünmüş ise de kötüye yorumlanabilir diye bundan vazgeçtiğini söylediklerini, Başyazman Bey bir yazı ile bildirmektedir. Ayrıca ödenek konusu da uzun uzadıya anlatılarak Halifelik hazinesinin gücünü aşan ve yükümlülüğü dışında kalan giderler için Maliye Hazinesine yardımda bulunulacağı yolunda Hükümetçe 15 Nisan 1923 gününde yapılan bildirim incelenmesi ve gereğinin sağlanması istenmektedir. Durum Bakanlar Kurulunca görüşülecektir. Sonucu ayrıca bilginize sunarım efendim.

İsmet

Telgrafına yanıt olarak, makine başında yazdığım telgraf şudur; Makine Başında

İzmir

“Ankara’da BaşDakan İsmet Paşa Hazretlerine

K: 22.1.1924 kapalı tele:

Halifelik makamı ve Halifenin kendisi konusunda yanlış anlamalar ve kötü yorumlar, halifenin kendi tutum ve davranışlarından doğmaktadır. Halife iç ve özellikle dış hayatıyla ataları olan padişahların yolunu izler gibi görünmektedir. Cuma Alayları, yabancı temsilciler yanına görev-

liler göndererek ilişki kurmak, gösterişli gezintiler, saray yaşayışı, sarayında yedek subaylara varıncaya kadar kabul etmek ve onların yakınmalarını dinlemek ve onlarla birlikte ağlamak gibi davranışlar bu türdendir. Halife, Türkiye Cumhuriyeti ile Türk halkı karşısındaki davranışında İngiltere Krallığı ve Hindistan Müslüman halkı ya da Afgan devleti ile Afgan halkı karşısındaki durumunu bir ölçü olarak göz önünde tutmalıdır. Halife ve bütün dünya kesinlikle bilmelidir ki, bugün var olan ve korunan halifenin ve halifelik makamının, gerçekte ne din ne de siyasi bakımdan varlığının hiçbir anlamı ve gerekçesi yoktur. Türkiye Cumhuriyeti varlığını ve bağımsızlığını boş inançlarla sakıncalı duruma düşüremez. Halifelik makamı bizce, olsa olsa, tarihsel bir anı olmaktan daha çok bir önemli olamaz. Türkiye Cumhuriyeti ileri gelenlerinin ya da resmi kurulların kendisiyle görüşmesini istemesi bile cumhuriyetin bağımsızlığına açık bir saldırıdır. Başmabeyincisini Ankaraya göndererek ya da güvenli bir kimseyi kendi yanına getirterek, hükümete duygu ve dileklerini ulaştırmak istemesi de cumhuriyet hükümeti ile karşı karşıya durum alması demektir. Buna da yetkisi yoktur. Kendisiyle cumhuriyet hükümeti arasındaki yazışmalarda başyazmanını aracı kılması da yersizdir. Başyazman bey, böyle saygısızca bir davranıştan sakınması gerektiği konusunda uyarılmalıdır. Halifenin dirliği ve geçimi için, Türkiye cumhurbaşkanının ödeneğinden daha aşağı bir ödeneğin yetmesi gerekir. Amaç; yaldızlı ve gösterişli yaşamak değil, insanca bir yaşam ve geçimin sağlanmasıdır. "Halifeli hazinesi"nden amacın ne olduğunu anlayamadım. Halifenin hazinesi yoktur ve olamaz. Böyle bir hazine kendisine atalarından kalmışsa, resmi ve açık olarak bilgi verilmesini rica ederim. Halifenin aldığı ödenekle karşılanamayan yükümler nelermiş ve 15 Nisan 1923 tarihli bildirimle hükümet nelere söz vermiştir. Bunu da bildirmek iyiliğinde bulununuz. Halifenin konutunu belirtip saptamak, hükümetin şimdiye kadar yapmış olması gereken bir görevdir. İstanbul'da, ulusun boğazından kesil-

miş paralarla birçok saraylar ve bu sarayların içindeki birçok değerli eşya ve gereçler, hükümetin bu yolda bir karar almaması yüzünden, yok olup gidiyor. “Halifenin yakınları, sarayların en değerli gereçlerini, Beyoğlunda şurada burada satıyorlar” diye söylentiler vardır. Hükümet bunlara bir an önce el koymalıdır. Satılması gerekiyorsa, hükümet satmalıdır. Halifelik örgütü iyice incelenip düzene konulmalıdır ki, basma beyincilerin, başyazmanların varlığı halifeyi daha da egemenlik kuruntusu içinde uyutmasın. Fransızlar, kral soyundan olanları ve yakınlarını Fransa’ya sokmakta bağımsızlıkları ve egemenlikleri için yüz yıl sonra, bugün bile sakınca görüp dururken her gün ufuktan padişahlık güneşinin doğması için yakaran bir padişah soyuna ve yakınlarına karşı davranışımızda, Türkiye Cumhuriyetini, incelik ve boş inanç kurbanı edemeyiz. Halife, kendinin ve makamının ne olduğunu açık olarak bilmeli ve bununla yetinmelidir. Hükümetçe sağlam ve köklü önlemler alınarak bildirilmesini rica ederim.

Türkiye Cumhurbaşkanı
Gazi Mustafa Kemal”

HALİFELİĞİN, DİN İŞLERİ VE EVKAF BAŞKANLIKLARININ KALDIRILMASI VE ÖĞRETİMİN BİRLEŞTİRİLMESİ KARARI

(...)

Mecliste bütçe görüşmeleri sürüyordu. Osmanoğullarından yurt içinde bulunanların ödenekleri ve Din İşleri ve Evkaf Bakanlığı bütçeleri üzerinde, durulmak gerekiyordu. Arkadaşlar amaca yönelik konuşma ve eleştirilere başladılar; görüşme ve tartışma sürdürüldü. 1 Mart günü, Büyük Millet Meclisinin beşinci çalışma yılı dolayısıyla verdiğim söylevde şu üç noktayı özel biçimde belirttim:

1- Ulusun, cumhuriyetin bugün ve gelecekte bütün saldırılardan kesin olarak ve sonsuzca korunmasını istemektedir. Ulusun isteği, “cumhuriyetin, hiç zaman geçiril-

meden, denenmiş ve kanıtlanmış olan bütün ilkelere dayandırılması” diye anlatılabilir.

2- Ulus, kamuoyunun saptanan eğitim ve öğretimin birleştirilmesi ilkesinin uygulanmasını istediğinden, bunun zaman geçirmeden yerine getirilmesi gereğini görüyoruz.

3- (...) Müslümanlığı, yüzyıllardan beri yapıla geldiği üzere bir siyasi aracı olarak kullanılmaktan kurtarmanın ve yüceltmenin çok gerekli olduğu gerçeğini de görüyoruz.

2 Mart günü Parti Grubu toplantıya çağırıldı. Belirttiğim, bu üç sorun, söz konusu edilip görüşüldü. İlkeler üzerinde anlaşmaya varıldı. 3 Mart günü, Meclisin birinci oturumunda, Başkanlığa gelen yazılar arasında şu önergeler de okundu:

1- Halifeliğin kaldırılması ve Osmanlı soyundan gelenlerin yurtdışına çıkarılması konusu da Şeyh Saffet Efendi ile elli arkadaşının yasa önerisi.

2- Dinişleri ve Evkaf Bakanlığı ile Genelkurmay Başkanlığının kaldırılmasıyla ilgili Siirt Milletvekili Halil Hulki Efendi ve elli arkadaşının yasa önerisi...

3- Öğretimin birleştirilmesi konusunda Manisa Milletvekili Vâsıf Bey ve elli arkadaşının önerileri.

(...)

Başkanlık yerinde bulunan Fethi Bey; “Efendim, birçok imzalarla gelen bu yasa tekliflerinin, hemen görüşülmesi için öneriler vardır. Yüksek oyunuza sunacağım,” dedi ve komisyonlara gitmeden, hemen görüşülmesini oya koydu ve kabul edildiğini bildirdi.

(...)

Bu yasalarla;

a- Türkiye Cumhuriyetinde, halkın işleriyle ilgili yasaları yapmak ve yürütmek yalnız Türkiye Büyük Millet Meclisi ile onun kurduğu hükümetin elindedir; Dinişleri ve Evkaf Bakanlığı kaldırıldı.

b- Türkiye içinde bütün bilim ve öğretim kurumları, bütün medreseler Milli Eğitim Bakanlığına bağlandı.

o Halife, görevden alındı ve halifelik makamı kaldırıldı.

dı. Çıkarılan halife ve Osmanoğulları soyundan olanların hepsine, Türkiye Cumhuriyeti ülkesinde oturma hakkı süresiz olarak yasaklandı.

HALİFELİĞİ SAVUNANLARA VERDİĞİM YANIT

Efendiler, halifelik makamının korunmasında, dinsel ve siyasal yarar ve gereklilik bulunduğu sanısında olan bir takım kişiler, bilginize sunduğum kararların alınmakta olduğu, son dakikalarda, halifeliğin, bence üstlenilmesi önerisinde bulundular.

Bu gibilere, gereği gibi, olumsuz yanıt vermiştim. Dolayısıyla, başka bir noktayı da bilginize sunayım. Büyük Millet Meclisi halifeliği kaldırdığı sırada, Antalya milletvekili, din bilginlerinden Rasih Efendi, Kızılay adına Hindistanda bulunan bir kurulun başkanlığını üstlenmişti. Rasih Efendi, Mısıra uğrayarak, Ankara'ya döndü. Benden görüşme istedi ve şu açıklamada bulundu; "Gezdiği ülkelerde, Müslümanlar, benim halife olmamı istiyormuş. Yetkili İslam kurulları, Rasih Efendiyi bana bu konuyu bildirmek için yetkili kılmışlar. Rasih Efendiye verdiğim yanıtta, Müslümanların bana olan güven ve sevgilerine teşekkür ettikten sonra, dedim ki; "Siz, din bilginlerindensiniz. Halifenin devlet başkanı demek olduğunu bilirsiniz. Başlarında kralları, imparatorları bulunan uyrukların, bana ulaştırdığınız dilek ve önerilerini, ben nasıl kabul edebilirim. Kabul ettim desem, bunu o halkın başındaki kişiler uygun bulur mu? Halifenin buyrukları ve yasakları yerine getirilir. Beni halife yapmak isteyenler, buyruklarımı yerine getirebilecekler midir? Bundan dolayı konusu, anlamı olmayan durum takınmak gülünç olmaz mı?"

Efendiler, açık ve kesin söylemeliyim ki, Müslüman halkı bir halife korkuluğu ile uğraştırmayı ve kandırmayı sürdürme çabasında bulunanlar, yalnız ve ancak, Müslümanların ve özellikle Türkiye'nin düşmanlarıdır.

Böyle bir oyuna kendini kaptırmak da ancak ve ancak bilgisizlik ve aymazlık belirtisi olabilir.

(...)

“CUMHURİYET” SÖZÜNÜ SÖYLEMEYE, RAUF BEYİN DİLİ VARMIYORDU

Rauf Bey, söz söylerken, Meclise karşı çok saygılı olduğunu göstermek için de yol aramaya önem veriyordu. Bir ilişki getirerek dedi ki; “Bu yüksek Meclisin koyduğu yasalara, kimi nitelikler verilmiştir. Koridor yasaları denilmiştir.”

Rauf Bey, Yüksek Meclise saygı gösterilmesini istiyordu.

Rauf Bey, Yüksek Meclisin cumhuriyeti ilan eden yasası üzerine aldığı saygısız durumun unutulduğunu sanmış olacak!

Mazhar Müfit Bey (Denizli milletvekili); “Onu ilk önce, sayın arkadaşınız Muhtar Beyefendi söylemiştir.” Bu söz Rauf Beye, konuşmasının yönünü değiştirtti. Ancak, Muhtar Bey alındı.

Saip Bey (Kozan) söze karıştı. En sonunda, başkanlığın işe karışması ve uyarısıyla Rauf Bey sözünü sürdürdü.

Rauf Bey, döndü dolaştı, sonunda, ilke sorununa dayandı. “Tutumumuz, yolumuz, sınırsız ve koşulsuz ulusal egemenlik ilkesidir,” dedi.

Yunus Nadi Bey’in sesi işitildi; “Cumhuriyet!”

Rauf Bey karşılık vermedi. Başladığı cümleyi şöylece bitirdi: “Ulusal Egemenliğin belirlediği biricik makam, Büyük Millet Meclisidir.”

“Cumhuriyet!” sesleri bütün Meclis salonunu doldurdu.

Ali Saip Bey (Kozan); “Cumhuriyet!” dedi.

RIZA NUR BEYİN ARNAVUTLARI, TÜRLERE KARŞI AYAKLANDIRMAYA ÇALIŞANLARDAN BİRİ OLDUĞU ANLAŞILDI

Maliye Bakanı Mustafa Abdülhâlik Bey, konuşmasına başlamadan önce, Rıza Nur Bey'den, tutanaktaki sözlerinden kimini açıklamasını istedi. Rıza Nur Bey, Yanyalıların Türklüğünü kuşkulu gösterecek biçimde sözler söylemişti. Abdülhâlik Bey, Rıza Nur Bey'in yanlış sözlerini şöyle düzeltti: "Doktor Bey, altı yüz yıl önce, Arnavutluk'un bir bölümünden olan Yanyaya giden atalarımızın orada, bıraktıkları torunlarını başka bir soydanmış gibi gösteriyor. Hem kim? Ne yazık saygıdeğer bir arkadaşım ki altı yıldan beri katı bir yetçi olmuştur. Daha önce değildi. Kendilerini daha iyi bilirler. Ben, o Yanyalı dedikleri adam, Türklük için silâhla savaşırken, kendileri tersine, Türklüğe karşı ayaklanmayı kışkırtmıştır."

Gerçekten Rıza Nur Bey'in, siyasal yaşamında birtakım savaflara katıldığı biliniyordu. Bu katılmaları yurtsever olarak, Büyük Millet Meclisi döneminde, ona görev ve çalışma alanları gösterilmesine engel sayılmamıştı. Ancak Türklerin Rumeli'den çıkarılması gibi her Türk'ün yüreğinde sonsuz ve acı bir yıkım yaratan büyük yıkım olayında aşırı yurtsever Rıza Nur Bey'in, Arnavut asileriyle birlikte, Türklere karşı eylemlerde bulunduğunu bilmiyorduk. Bu anlaşılınca Büyük Millet Meclisini büyük ve gerçek bir şaşkınlık kapladı.

TERAKKİPERVER CUMHURİYET PARTİSİ VE EN HAİN KAFALARIN ÜRÜNÜ OLAN PROGRAMI

Sayın Efendiler, kurulan komplonun meclis içindeki evresini anlatırken, önemsiz gibi görülen kimi ayrıntılardan söz ettim. Bu konuda beni haklı göreceğinizi umarım. Bilinir ki, her hükümetten, her zaman gensoru yoluyla açığa-

ma istenir. Bu gensoruyu bu denli önemsemek doğru mudur? Bilginize sunmalıyım ki, söz konusu olan gensoru, doğal bir gensoru değil. Kurulan komploların, özel bir evresiydi. Bu gensoru oyunundan sonradır ki, Muhalifler, yüz örtülerini atmak gereğinde bırakıldılar. Bilindiği gibi "Terakkiperver Cumhuriyet Partisi" diye bir parti kurdular. Bu partinin, gizli ellerce hazırlanan programını da ortaya çıkarttılar.

"Cumhuriyet" sözcüğünü söylemekten bile çekinenlerin; cumhuriyetin doğduğu günü yok etmek isteyenlerin, kurdukları partiye "Cumhuriyet" ve hem de "Terakkiperver Cumhuriyet (İlerici Cumhuriyet) adını vermeleri nasıl gerçek? Bu tavır nasıl içten gelen bir tutum olarak kabul edilebilir. "

CUMHURİYET DÜŞMANLARININ SON ALÇAKÇA GİRİŞİMLERİ

Sonunda, şüphesiz, Cumhuriyet başarı sağladı. Ayaklananlar ortadan kaldırıldı. Ancak Cumhuriyet düşmanları, kurdukları komplo teorilerinin evrelerinin son bulduğunu kabul etmediler. Alçakça, son bir girişime geçtiler. Bu girişim İzmir'de, "İzmir Suikastı" olarak ortaya çıktı. Cumhuriyet mahkemelerinin ezici eli, bu kez de, Cumhuriyeti, suikastçıların elinden kurtarmakta başarı gösterdi.

YURTTA DİRLİK VE DÜZENLİK KURMAK İÇİN UYGULANAN OLAĞANÜSTÜ ÖNLEMLERİN İYİ SONUÇLARI

Sayın Efendiler, durumun ağırlaşması üzerine hükümetçe olağanüstü önlemler alınması gerektiği yolundaki görüşümüzü ilk açıkladığımız zaman bunu iyi karşılanmayanlar vardı.

Takriri Sükûn Yasası'nı ve İstiklâl Mahkemelerini, baskı aracı olarak kullanacağımız düşüncesini ortaya atanlar ve bu düşünceyi aşlamaya çalışanlar oldu. Kuşku yok ki, za-

man ve olaylar, bu yanıltıcı kötü düşünceyi aşlamaya çalışanları, besbelli utanılacak duruma düşürmüştür. Biz, alınan olağanüstü, ancak yasaya uygun önlemleri, hiçbir zaman ve hiçbir biçimde, yasanın üstüne çıkarmak için araç olarak kullanmadık, tersine yurttaki dirlik ve düzenliği kurmak için uyguladık, devlet yaşam ve bağımsızlığını sağlamak için kullandık. Biz o önlemleri, ulusun uygar ve toplumsal gelişiminde yararlı kıldık.

Efendiler, aldığımız olağanüstü önlemlerin uygulanmasına gereksinme kalmadığı görüldükçe, onların uygulanmasından vazgeçilmekte duraksama gösterilmemiştir. Nitekim İstiklâl Mahkemeleri, iş bitince kaldırıldığı gibi, Takriri Sükûn Yasası da, yürürlük süresi sonunda yeniden Büyük Millet Meclisinin incelemesine sunuldu. Meclis, yasanın bir süre daha yürürlükte kalmasını gerekli görmüş ise, besbelli bu, ulusun ve Cumhuriyetin yüksek çıkarları gereği olduğundandır. Yüksek Meclisin bu kararı, bize, baskı aracı yapmak amacına yönelik diye düşünülebilir mi?

Efendiler, Takriri Sükûn Yasasının yürürlükte ve İstiklâl Mahkemelerinin çalışmakta olduğu süre içinde, yapılan işleri göz önüne getirecek olursanız; Meclisin ulusun güven ve inancının tam yerinde kullanıldığı kendiliğinden anlaşılır.

Yurtta yapılan büyük ayaklanma ve suikast girişimleri ortadan kaldırılarak, sağlanan dirlik ve düzenlik, besbelli kamuyu sevindirmiştir.

Efendiler, ulusumuzun başında, bilgisizlik, aymazlık ve bağımsızlığın, yenilik ve uygarlık düşmanlığının simgesi gibi görülen "fes" atıldı. Onun yerine bütün uygar dünyaca başlık olarak kullanılan şapkayı giymek ve böylece, Türk ulusunun, uygar toplumsal yaşamdan, anlayış bakımından, hiçbir ayrılır yanı olmadığını göstermek bir gereklilik idi. Bunu, Takriri Sükûn Yasası yürürlükte bulunduğu sırada yaptık. Bu yasa yürürlükte olmasaydı yine yapacaktık. Ancak, buna, yasanın yürürlükte oluşu da kolaylık sağladı denirse, bu çok doğrudur. Gerçekten, Takriri Sükûn Yasasının yü-

rürlükte bulunuşu, kimi gericilerin, ulusu geniş ölçüde aşagılamlarına olanak bırakmamıştır. Gerçi bütün yasama görevi boyunca hiçbir zaman kürsüye çıkmamış ve hiçbir zaman Mecliste ulus ve cumhuriyet yararlarını savunmak için bir tek söz bile söylememiş olan Bursa Milletvekili Nurettin Paşa, yalnız şapka giyilmesine karşı, uzun bir önerge vermiş ve bunu savunmak için kürsüye çıkmıştır. Şapka giyilmesinin, "temel haklara, ulusal egemenliğe ve kişisel dokunulmazlığa aykırı işlem" olduğunu ileri sürmüş ve bunun "halka uygulanmamasını sağlamaya" çalışmıştır. Ancak, Nurettin Paşanın, ulus kürsüsünden taşkınlığa vardiirmayı başardığı bağınazlık ve gericilik duyguları, sonunda birkaç yerde, yalnız birkaç gencinin, İstiklâl Mahkemelerinde hesap vermeleriyle sönmüştür.

Efendiler, tekke ve zaviyelerle türbelerin kapatılması ve bütün tarikatlarda şeyhlik, dervişlik, müritlik, çebeilik, falcılık, büyücülük, türbe bekçiliği gibi bir takım sanların kaldırılması ve yasak edilmesi de Tahriri Sükûn Yasası yürürlükteyken yapılmış işlerdir. Bu konudaki yürütüm ve uygulamaların, halkımızın, boş inançlara bağılı, ilkel bir topluluk olmadığını göstermesi bakımından, ne denli çok gerekli olduğu bilinir.

Birtakım şeyhlerin, dedelerin, seyitlerin, çebeilerin, babalarının, emirlerin arkasından sürüklenen ve falcılara, büyücülere, üfürükçülere, muskacılara yazgı ve yaşamlarını onların ellerine bırakan insanlardan oluşan bir topluluk oluşmuştu. Böyle bir topluluğa, uygar bir ulus gözüyle bakılabilir mi? Ulusumuzun gerçek niteliğini yanlış bir yolda gösterebilen ve yüzyıllarca göstermiş olan bu gibi adamların ve kurumların, yeni Türkiye Devletinde, Türk Cumhuriyetinde daha da çalışmaları sürdürülmeli miydi? Buna önem vermemek, ilerleme ve yenilik adına en büyük ve düzeltilemez bir yanılma olmaz mıydı? İşte, biz, Tahriri Sükûn Yasasının yürürlükte bulunuşundan yararlandıkça, bu tarihsel yanılıgıyı yapmamak için; ulusumuzun, alnını, olduğu gibi açık ve temiz göstermek için ulusumuzun bağınaz ve ortaçağ anlayışlı olmadığını ka-

nıtlamak için yararlandık.

Efendiler, ulusumuzun toplumsal, iktisadi, kısacası bütün uygarca iş ve ilişkilerinde verimli sonuçlar sağlayan yeni yasalarımız da, kadın özgürlüğünü güven altına alan ve aileyi sağlamlaştıran "Yurttaşlar Medeni Kanununda, bu sözünü ettiğimiz sürede ortaya konmuştur. Bundan dolayı, biz her araçtan, yalnız ve ancak, bir amaç için yararlanıyoruz. *O amaç şudur; Türk ulusunu, uygar dünyada kendisine yaraşan yere yükseltmek ve Türk Cumhuriyetini sarsılmaz temelleri üzerinde, her gün daha çok güçlendirmek ve Türkiye Cumhuriyetini yaşatmak için de onu yok etme düşüncesini öldürtmek.*

TÜRK GENÇLİĞİNE BIRAKTIĞIM ARMAĞAN

Sayın Efendiler, sizi günlerce işlerinizden alıkoyan, uzun ve ayrıntılı konuşmalarım, en sonu tarihe geçmiş bir çağın öyküsüdür. Bunda ulusum için ve gelecek çocuklarımız için ilgi ve uyanıklığı sağlayabilecek kimi noktaları belirtebilmişsem kendimi mutlu sayacağım.

Efendiler, bu nutkum ile ulusal varlığı sona ermiş sayılan büyük bir ulusun; bağımsızlığını nasıl kazandığını, bilim ve tekniğin en son ilkelerine dayanan ulusal ve çağdaş bir devleti nasıl kurduğunu anlatmaya çalıştım.

Bugün ulaştığımız sonuç, yüzyıllardan beri çekilen ulusal yıkımların yarattığı uyanıklığın ve bu sevgili yurdun her köşesini sulayan kanların karşılığıdır.

Bu sonucu Türk Gençliğine kutsal bir armağan olarak emanet ediyorum

Ey Türk Gençliği!

Birinci vazifen, Türk istiklalini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden, mahrum etmek isteyecek dâhili ve harici bedbahtların) olacaktır. Bir gün, istiklal ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsaıt bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklal ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın, bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elim ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde, iktidara sahip olanlar gaflet ve dalalet ve hatta hıyanet içinde bulunabilirler. Hatta bu iktidar sahipleri, şahsi menfaatlerini, müstevlilerin siyasi emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr ü zaruret içinde harap ve bitap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evladı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi, vazifen Türk istiklal ve cumhuriyetini kurtarmaktır! Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur!

Çocuklar için
Nutuk
MUSTAFA KEMAL
ATATÜRK

Ey Türk Gençliği!

Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet, muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin, en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek, dahilî ve haricî bedhahların olacaktır. Bir gün, İstiklâl ve Cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şerâitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerâit, çok nâmüsaid bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve Cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın, bütün kaleleri zaptedilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şerâitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dahilinde, iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlilerin siyasi emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr ü zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerâit içinde dahi, vazifen; Türk İstiklâl ve Cumhuriyetini kurtarmaktır! Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur!

M. Atatürk

₺ 10

www.asikitap.com

facebook.com/asiyayingrubu

twitter.com/asiyayingrubu

ISBN: 978-605-9331-39-5

online satış

kitapfilesi.com

n